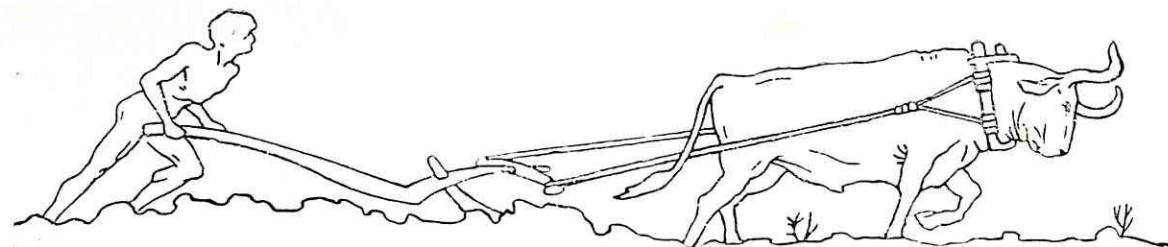

Τεχος
1/ 230

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ Ι' 30 Α'
ΠΡΙΑΙΟΥ 1910

Ο ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ

«Ο Καλλιτέχνης» είναι ἔργον τοῦ Περικλῆ Γιαννοπούλου, πού ὁ ἴδιος πρὶν μᾶς ἀφήσῃ, τὸ κατέστρεψε. Εἶχε μείνει ὅμως ἓνα ἀπόσπασμα εἰς τὸ γραφεῖον μας, καὶ σήμερα τὸ δημοσιεύομεν εἰς μνημόσυνον τοῦ ἐκλεκτοῦ καὶ ἀγαπητοῦ. Τὸ ψευδώνυμον ΘΑΝΑΤΟΣ εἶναι ἐκεῖνο πού περισσότερον ἀγαποῦσε.

§ 1.—Ἡ πρώτη πρώτη ἐρώτησις τὴν ὁποίαν ἔχεις νὰ ὑποβάλῃς εἰς τὸν ἑαυτὸν σου, φίλτατε Νέε, εἶνε: *Εἶμαι Καλλιτέχνης*; Δηλαδή ἔχω κλίσιν ἀληθινὴν καὶ δυνατωτάτην διὰ τὴν Τέχνην εἰς τὴν ὁποίαν θέλω νὰ ἐπιδοθῶ; Ἀγαπῶ τὴν Τέχνην αὐτήν, χωρὶς νὰ γνωρίζω διατί, μὲ τόσον πάθος ὥστε εἶμαι ἔτοιμος νὰ θυσιάσω τὸ πᾶν δι' αὐτήν, μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἑξασκήσεώς της; Ὁφείλεις νὰ εἰπῇς εἰς τὸν ἑαυτὸν σου. Νὰ ἐμπρός μου Χρήματα, Θεοί, Ἀξιώματα, Ἐπιτυχία. Αἰσθάνομαι μίαν δύναμιν, μίαν θέλησιν ἐντός μου, ἀκούω μίαν φωνὴν διανυστάτην, κατηγορηματικωτάτην, αὐθωρεῖ, χωρὶς κανένα δισταγμὸν νὰ μοῦ ἀπαντᾷ; Ὁχι. Λακτίζω τὰ πάντα. Τὰ πάντα μοῦ εἶνε ἀδιάφορα, σαχλά, ἀνυπόφορα.

Καὶ νὰ ἐμπρός μου ἡ ἀνέχεια, τὰ σχισμένα ῥοῦχα, ἡ στυγνὴ δυστυχία, τὸ κρύον, ἡ πείνα, ἡ μόνωσις, ὁ ἀποπνιγμός, ὁ ἀέναος θανάσιμος ἄγων καὶ ταυτοχρόνως ὅλοι οἱ κόποι καὶ μόχθοι τῆς συνεχοῦς γονιμότητος, ἡ ἐντελεστάτη παραγνώρισις τῆς ἀξίας μου, ἡ ἐντελεστάτη ἀγνοία τοῦ ἔργου μου ἕως τὴν τελευταίαν στιγμὴν τοῦ θανάτου μου, χωρὶς γονεῖς, χωρὶς συγγενεῖς, χωρὶς φίλους, χωρὶς ὑπηρέτας, χωρὶς οὔτε σκυλὶ διὰ νὰ μοῦ θωπεύσῃ τὸ χέρι, χωρὶς οὔτε φῶς διὰ νὰ βλέπω τὰ χέρια μου νὰ κοκκαλώνουν. Τρελλός καὶ μισητός ἐν τῇ ζωῇ, καὶ μετὰ θάνατον ἔργον χαμένον, ἄνθρωπος καὶ ἔργον πεταγμένον εἰς τὰ σαρίδια, ἄνθρωπος καὶ ἔργον μηδέν, μηδέν, μηδέν. Σκέψου ὥρας, ἡμέρας, μῆνας ὀλοκλήρους τὰς ἐνθαροντικὰς καὶ πιθανωτάτας αὐτὰς εἰκόνας μέχρις ὅτου τὰς ἰδῇς πραγματι-

κωτάτας, τὰς φαντασθῇς, τὰς ζήσῃς. Αἰσθάνεσαι, ἀκούεις μίαν ἐνδόμυχον φωνὴν νὰ ἀπαντᾷ ἀγερώχως, ἀπαθῶς, ἀδιστακτικῶς: Προτιμῶ ἑκατομυριάκις κάθε κατακλυσμόν καὶ κάθε καταποντισμὸν παρὰ νὰ μὴν ἀκολουθήσω τὴν τέχνην πού ἀγαπῶ, χάριν μόνον τῆς εὐδαιμονίας τῆς ἑξασκήσεως της. Δὲν αἰσθάνεσαι, δὲν ἀκούεις τίποτε; Ἀμφιβάλλεις; Δειλιάζεις; Τότε παράγτειλε ἀμέσως μίαν λαμπροτάτην στολὴν εἰς τὸν μεγαλείτερον ράπτην τοῦ Λονδίνου καὶ γίνου λακὲς εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας ἢ ἀκόλουθος εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν — ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ εἶνε — ἢ ἀνοιξε ἓνα Μπακάλικο Ἀρνούβω εἰς τὴν Πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος. Ὅλοι θὰ χειροκροτήσουν τὸ μεγαλοφυῆς πρακτικόν σου πνεῦμα, καὶ σὺ θὰ δύνασαι νὰ καλλιτεχνῇς θαυμάσια κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς σου ὡν συγχρόνως καὶ εὐτυχέστατος. Ἀκούεις κατηγορηματικώτατα τὴν ἐνδόμυχον φωνὴν; Τότε προχώρησε εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν γραμμῶν σὲ ἐνδιαφέρουν. Δι' ἐσὲ εἶνε γραμμέναι. Δι' ἐσὲ τοιοῦτον ὄντα καὶ μόνον καὶ ἀποκλειστικῶς δι' ἐσὲ τὸν τοιοῦτον. Οὔτε μία σελίς, οὔτε μία γραμμὴ, οὔτε μία φράσις δὲν ἀφορᾷ ἄλλον, μὴ ἀποκλειστικῶς τοιοῦτον. Ἄλλος τις ἀντλῶν ἐπιχειρήματα λαμβάνων ὅπλα ἐντεῦθεν δὲν κάμνει ἄλλο τι παρὰ νὰ παρεξηγῇ, οἰκιοποιῇται καὶ κλέπτῃ πράγματα ἄσχετα καὶ ξένα καὶ ἀνάρμοστα δι' αὐτόν, ὅπως συμβαίνει διαρκῶς ὁ καθεὶς νὰ φορῇ ὅτι φῶρεμα τοῦ κατεβῇ καὶ νὰ ὑποκρίνεται κάθε εἶδους ὁλόν εἰς τὴν ζωὴν. Ἀλλ' ἂν εἶσαι τοιοῦτος, φίλτατε ΝΕΕ, προχώρησωμεν. Διότι ἐδῶ πρόκειται διὰ τὸν ἀληθινὸν Καλλιτέχνην — δὲν λέγω τὸν Μεγαλοφυᾶ — καὶ εἰς τὸν Ἀληθινὸν Καλλιτέχνην οἷαςδήποτε δυνάμειος διπάρχει πάντοτε ἡ ζῆμι ἐντελοῦς Ἀνθρώπου, Ἀνθρώπου Ἀνωτέρου Τύπου, ἡ οὐσία, ἡ πιθανότης καὶ δυνατότης σημαντικῶν, γενναίων, σπουδαίων Ἔργων.

§ 2. — Θέλεις νὰ ἐπιδοθῇς σοβαρὰ εἰς μίαν Τέχνην;

Ἀνάγκη νὰ καρφώσῃς ἀμέσως εἰς τὸ κεφάλι σου ὅτι ἡ ζωὴ σου δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε ὁμοία πρὸς τὴν ζωὴν ὅλου τοῦ Κόσμου, τὴν Κοινὴν Ζωὴν. Ἡ Τέχνη εἶνε ἕνας Κόσμος ξεχωριστός, ἕνας Κόσμος ἄλλος. Συνεπῶς ἔχεις νὰ δημιουργήσῃς καὶ ἀκολουθήσῃς ζωὴν ἐντελῶς διαφορετικὴν, τὴν κατάλληλον πρὸς τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ζῇς· ὅ,τι εἶνε χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον δι' ἕνα ἐπάγγελμα, εἶνε ἀχρηστον καὶ ἀσχετον δι' ἕνα ἄλλο. Καὶ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ θέλῃς νὰ γίνῃς Ναύαρχος καθήμενος εἰς τὸ βουνὸν καὶ ἀστρονόμος διαβίων εἰς μεταλλεῖα.

§ 3. — Κάρφωσε δυνατὰ εἰς τὸ κεφάλι σου ὅτι τὸ πρῶτιστον ζήτημα δὲν εἶνε νὰ μάθῃς τὴν Τέχνην. Ὅχι· ὅχι· ὅχι χιλιάκις ὅχι. Πάρε αὐτὸ τὸ ὅχι καὶ ζῆσε μαζὺ τοῦ ἕνα μῆνα καὶ λέγε το νυχθημερόν, καὶ εἰς ὅ,τι βλέπεις, εἰς ὅ,τι ἀκούεις, εἰς ὅ,τι σὲ ἐρωτοῦν, σὺ λέγε: Ὅχι. Τὸ πρῶτιστον ζήτημα εἶνε ἄλλο. Εἶνε: Νὰ καταλάβῃς Καλὰ τὸν ἑαυτὸν σου, νὰ ἐννοήσῃς Καλὰ, νὰ γνωρίσῃς Καλὰ τὴν θέσιν σου, τὰς ιδιότητάς σου, τὰς κλίσεις σου, νὰ αὐξήσῃς καὶ ὀδηγήσῃς ὅλας σου τὰς δυνάμεις, νὰ εὗρῃς, νὰ δημιουργήσῃς καὶ διοργανώσῃς ἕνα τρόπον Ζωῆς καὶ Ἑργασίας. Καὶ ταῦτα ὅλα σύμφωνα πρὸς τὴν οργανικὴν σου Κατασκευὴν, πρὸς τὴν Ἰδιοφυίαν σου. Σύμφωνα πρὸς αὐτὰ καὶ περιφρονητικῶς ἀδιαφορώτατα πρὸς ὅλας τὰς Ἰδέας, ὅλας τὰς θεωρίας, ὅλας τὰς φιλοσοφίας, ὅλας τὰς Ἰατρικὰς καὶ ὅλας τὰς Θεραπευτικὰς τοῦ Κόσμου ὁλοκλήρου, καὶ τοῦ ψόφιου καὶ τοῦ ζωντανοῦ. Ἐκαμες, ἐκατόρθωσες αὐτό, δὲν σοῦ μένει παρὰ νὰ ἐργασθῇς, νὰ ἐργασθῇς, νὰ ἐργασθῇς. Μὲ τελείαν γαλήνην καὶ χωρὶς Καμίαν ἀνησυχίαν, ἀνυπομονησίαν, θυμὸν ἢ παράπονον ἐργαζόμενος δύνασαι νὰ περιμένῃς ἡσυχώτατα καὶ ἀσφαλέστατα ὅτι θὰ φθάσῃς εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον . . . αἱ ὀργανικαὶ σου δυνάμεις καὶ καλλιτεχνικαὶ ιδιότητες ἐπιτρέπουν.

Ὁ εἰσερχόμενος εἰς μίαν Τέχνην χωρὶς νὰ σκεφθῇ νὰ διοργανώσῃ ἑαυτὸν συμφώνως πρὸς ἑαυτὸν καὶ νὰ διοργανώσῃ τὴν ζωὴν του συμφώνως πρὸς τὴν Φύσιν του καὶ τὴν Τέχνην του, ὁ μὴ πράττων αὐτὸ ἀρχῇθεν, ὁ μετὰ τὰς σπουδὰς του ἀρχίζων νὰ ἐκδηλοῦται, ὁ θέλων νὰ φθάσῃ ἀμέσως τὴν ἐπαύριον, ὁ φέρων τοὺς πυρετοὺς του καὶ τὰς ἀνυπομονησίας του εἰς τὴν Τέχνην, εἶνε ἕνας Τυφλὸς ὅστις δὲν θὰ ἐννοήσῃ ποτέ του οὔτε τί δύναται, οὔτε τί θέλει, οὔτε πρὸς τί εἶνε ἱκανός, δὲν θὰ ἐννοήσῃ ποτέ του τί εἶνε Τέχνη, δὲν θὰ κάμῃ ποτέ του τίποτε διαρκές καὶ θὰ εἶνε εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν τὸ ὁλοφυρόμενον παίγνιον τῆς Τύχης, τοῦ περι-

βάλλοντος τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, θὰ ἄγεται καὶ θὰ φέρεται μετὰ τῶν πολλῶν ἀπὸ τὸ κάθε τι, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἀντιτάξῃ τὴν παραμικροτέραν ἀντίστασιν. Καὶ δὲν θὰ κατορθώσῃς, φίλε μου, νὰ δημιουργήσῃς ποτέ σου ἕνα ὁλόκληρον Κόσμον Ἰδικόν σου, οὔτε ποτέ νὰ ἐκφράσῃς ἕνα φυσικὸν σύνολον. Καὶ ὅσον περισσότερο ἀληθινὸς Καλλιτέχνης εἶσαι τόσο περισσότερο θὰ εἶσαι ἕνα ὃν ἄρρωστον εἰς ὅλην σου τὴν ζωὴν καὶ ἕνα ὃν δυστυχεστάτον, διότι θὰ διαισθάνεσαι καὶ θὰ διαβλέπῃς θαμπότατα καὶ ἀπώτατα ἕνα Κόσμον ὁμιχλώδη πρὸς τὸν ὁποῖον οὐδέποτε θὰ δυνηθῇς νὰ διευθυνθῇς, οὔτε πότε νὰ βαδίσῃς θὰ ἰδῇς, τὸν ὁποῖον οὐδέποτε οὔτε νὰ πλησιάσῃς, οὔτε νὰ ἰδῇς καθαρὰ τί εἶνε θὰ κατορθώσῃς, οὔτε εἰς τὸν Νοῦν σου νὰ παραστήσῃς, καὶ ὁ Πόνος σου καὶ ἡ ἀρρώστια σου καὶ ἡ δυστυχία σου θὰ εἶνε ἀνάλογος τῆς ἀποστάσεως καὶ τῆς ὁμιχλότητος ἀπὸ τὸν Κόσμον σου αὐτὸν τὸ: Ἰδαϊκόν σου.

§ 4. — Ἡ πρωτίστη φροντίς σου, Καλλιτέχνα, εἶνε τὸ Σῶμα σου. Ἀνάγκη νὰ ἔχῃς Σῶμα Ὑγιές, Στερεόν, Δυνατόν, Φαιδρόν. Ἐχεις ἢ δὲν ἔχεις τοιοῦτον, ἀνάγκη νὰ προσπαθήσῃς νὰ τὸ κάμῃς τοιοῦτον, δι' ὅλων τῶν ἐξασκήσεων τοῦ ὑπαιθροῦ βίου, τοῦ φωτός, τοῦ ἀέρος, τοῦ ὕδατος, δι' ὅλων τῶν εἰδῶν τῶν γυμναστικῶν καὶ σκληραγωγικῶν. Ἐὰν ἔχῃς, ἀνάγκη κάθε φροντίδος πρὸς διατήρησιν καὶ αὐξήσιν τῶν δυνάμεων του. Ὅλων τῶν Ζωϊκῶν Δυνάμεων. Ζῆν, ἐστὶ δαπάνη δυνάμεων, πρὸς ἀναπνοήν, πρὸς κίνησιν μελῶν, πρὸς αἴσθησιν, πρὸς ἀπορρόφησιν τροφῶν, πρὸς Ἥδονήν, πρὸς Πόνον. Συνεπῶς ἀνάγκη ἀποκτήσεως καὶ διατηρήσεως ἐπιμελεστάτης μεγάλου κεφαλαίου Ζωϊκῆς Δυνάμεως, διὰ νὰ εἶσαι ἐλεύθερος, διὰ νὰ δύνασαι νὰ θέλῃς καὶ νὰ ἀκολουθῇς τὴν θέλησίν σου. Κάθε Σωματικὴ Ἀτονία συνεπιφέρει ταυτοστιγμὴ γενικὴν ταυτοδύναμον ἀτονίαν Μυϊκὴν, Νευρικὴν, Ἑνεργητικὴν, Ἐκφραστικὴν καὶ συνεπῶς ἀτονίαν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς Τέχνης. Ὁ πρῶτος ὅρος τῆς Ζωῆς, λέγει ἕνας Ἀμερικανὸς λακωνικῶς, εἶνε νὰ εἶσαι: «Ἐνα Ζῶον πρώτης ποιότητος.» Καὶ ἡ Τέχνη εἶνε ἕνα λαμπρόν Ἄνθος. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ εἶσαι σὰν δένδρον δυνατόκορον ἐαρινῶς θαλερόν διὰ νὰ δώσῃς ὠραῖον Ἄνθος.

§ 5. — Καλλιτέχνα, ἐὰν εἶσαι ἄρρωστος, μὴ θίγῃς τὴν Τέχνην. Ὅσονδήποτε μέγας καὶ ἂν εἶνε ὁ πόθος σου, Καλλιτέχνα ἄρρωστε, μὴ θίγῃς τὴν Τέχνην. Θίγων αὐτὴν κακουργεῖς ὅμοια μὲ τὸν φθισικὸν τὸν προσπαθοῦντα νὰ μεταδώσῃ τὸ νόσημά του. Ἡ Τέχνη εἶνε Ἄνθος, καὶ Ἄνθος λαμπρόν. Δὲν εἶνε σάπιον ῥοδαίνον. Καὶ εἶνε Ἄνθος Δυναμογόνον, Ὁραιογόνον καὶ ὅχι Νεκρογόνον. Ὅτι ὁ Εὐρωπαῖος ἠνέχθη, καθιέρωσε,

ἐνομοθέτησε μὲ τὰ ἔργα του καὶ τὰς θεωρίας του τὴν ἀρρώστια εἰς τὴν Τέχνην, αὐτὸ μὴ σὲ φοβίξει διόλου. Γέλα. Ἡ μπάλα αὐτὴ ποὺ κατοικεῖ ὁ ἄνθρωπος, ζῇ ἐκατομμύρια χρόνια. Καὶ νομοθετεῖται χθεσινοὶ καὶ τρισβαρβαρώτατοι δὲν ἔχουν κύρος παρὰ διὰ τοὺς χαζοὺς. Καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα των καὶ τὰ νομοθετήματά των δὲν ἐπέρασαν οἱ Αἰῶνες. Καὶ ὁ τελικὸς Κριτὴς ὁ Χρόνος δὲν ἔβαλε τὴν ὑπογραφὴν του. Ὁ Εὐρωπαῖος οὔτε ἀπέθανε κἀν· ζῇ καὶ φωνάζει καὶ χαλᾷ τὸν κόσμον· οὔτε κἀν ἐκρίθη ποτὲ ἀπὸ ἄλλους λαοὺς· μόνος του εἶνε καὶ δημιουργὸς καὶ φωνασκὸς κριτῆς· καὶ ὁμινητὴς τοῦ ἑαυτοῦ του. Φανερόν ὅτι κάθε ἰδέα σοβαροῦ κύρους εἶνε ἀστείωτάτη. Ἐὰν δὲ ὁ Ἄνθρωπος ἤξευρε τί τοῦ γίνεται, κάθε ἄτονον ἢ ἄρρωστον διαδίδοντα ἀτονίας καὶ ἀρρωστήματα, εἴτε Ἀνθρωπον εἴτε Θεόν, θὰ τὸν ἐκρήμνιζε καὶ θὰ τὸν ἐσύντριβε, καὶ τὰς ἰδέας του καὶ τὰ ἔργα του θὰ τὰ ἔκαιε ἀπαράλλακτα ὅπως τὰ ῥούχα τοῦ φθισικοῦ.

§ 6. — Περιποίησις τοῦ Σώματος καὶ κτῆσις Σαρκὸς εὐχαριστημένης, Φαιδρᾶς, αὐτὴ εἶνε ἡ βάσις πάσης ζωῆς. Ἡ Τέχνη οὐσα ἢ ἐκφρασις τῆς Ἀνωτέρας Διανοητικῆς Ζωῆς, ἔχει ἀνάγκην μεγίστης Ζωϊκῆς Δυνάμεως, Χαρᾶς, Ἐνθουσιασμοῦ, Μέθης. Συνεπῶς ὁ Καλλιτέχνης ἀνάγκη νὰ γυμνάσῃ καὶ ἐξωθήσῃ τὰς Αἰσθησεις του εἰς τὴν ἀκροτάτην δυνατὴν Δύναμιν τοῦ αἰσθάνεσθαι, διὰ νὰ αἰσθάνεται, διὰ νὰ συλλαμβάνῃ τὰς λεπτοτάτας Γραμμάς, κινήσεις, ἤχους, χρώματα, τὰς ἀσυλληπτοτάτας ἐκδηλώσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ Κόσμου. Ἡ Εὐαισθησία αὐτὴ κτάται, τηρεῖται καὶ αὐξάνεται διὰ τῆς ἀενάου φροντίδος, γυμνάσεως, ἐπιμελείας τοῦ Σώματος. Τροφὴ λιτοτάτη οὐσιαστικὴ καὶ καθαρωτάτη ἀφήνουσα τὸ Σῶμα πάντοτε Ἐλαφρότατον, θερμὰ καὶ ψυχρὰ λουτρά, ἀέναια σαπονίσματα καὶ τριψίματα καὶ ἀρωματίσματα ἀέναια, πορεῖαι εἰς τὸ φῶς, εἰς τοὺς ἀέρας, εἰς τὰς βροχάς, ἱππεύματα καὶ τρεξίματα καὶ ἀγωνίσματα ὅλων τῶν εἰδῶν, ἀνεβάσματα ἀέναια εἰς τὰ Βουνὰ καὶ βουτήματα εἰς τὰ κύματα. Κάθε εἶδους κινήσεις καὶ ἀγῶν διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς Δυνάμεως τῶν Αἰσθήσεων καὶ ἀέναιος ἐπιμελεία αὐτῶν διὰ τῶν Ἀρωμάτων τῶν Ἀνθέων τῆς Ἥδονης, διὰ κάθε εἶδους Φιλημάτων καὶ Ὁωπευμάτων

ἀπὸ τῶν θανασιμωτέρων μέχρι τῶν ἀγγελικωτέρων, διὰ Πουήσεων καὶ τῶν Μουσικῶν, διὰ τῆς ὁράσεως, ἀκροάσεως, γεύσεως, ἀφῆς παντὸς ἀντικειμένου λεπτοῦ καὶ ὠραίου. Ἡ μεγίστη Ζωϊκὴ Δύναμις μετὰ τὴν μεγίστην Εὐαισθησίαν ἐν φαιδρότητι καὶ Ἐνθουσιασμῷ καιόμενα, ἰδοὺ τὸ πρότυπον τοῦ Καλλιτέχνου. Ἐνα Σῶμα Ἐλαφρότατον, Εὐαισθητότατον, Ὑγιές καὶ Φαιδρόν, ἰδοὺ ἡ πρωτίστη τελεία ὀργανικὴ Συνθήκη διὰ τὴν Τέχνην. Βεβαίως θὰ κινδυνεύσῃς, φίλε μου, πολλές φορές. Βεβαίως θὰ ἰδῇς χιλιάκις τὸν Χάρον μὲ τὰ μάτια σου. Καὶ πιθανώτατον νὰ πεθάνῃς. Αὐτὸ δὲν σημαίνει τίποτε καὶ δὲν ἐνδιαφέρει Κανένα. Κανεὶς καὶ οὔτε ἡ Τέχνη ἐνδιαφέρεται δι' Ἄτομα.

§ 7. — Ἡ Τέχνη εἶναι περιγραφή τῆς ὑπερτάτης Λεπτότητος ὅλων τῶν Ἐκδηλώσεων τοῦ Ἀνθρώπου. Συνεπῶς ὁ Καλλιτέχνης ὀφείλει νὰ ἀποφύγῃ τὴν Ἀποζώωσιν καὶ τὴν Ἀποκτῆνωσιν ἐν ἑαυτῷ: Τροφὰς βαρείας καὶ χονδροειδεῖς, ὀκνηρίαν, διαβίωσιν κλειστήν, καφφενεῖα, καπνούς, κρασιὰ βαρεῖα, κύκλους καφφεναίους, ἀγοραίους, χυδαίους, οἰκειότητας καὶ συμβιώσεις μετὰ Σώματα χονδροειδῆ κακόγραμμα, μετὰ πνεύματα ποταπὰ, μετὰ αἰσθήματα χονδρά, βάνανυ· νὰ ἀποφεύγῃ ὁμοίως ὁμιλίαν ἀτονιστικὰς, ἀποθαρρυντικὰς καὶ Σαριδώδεις ὅσον καὶ Ἀναγνώσεις, ἀκροάσεις, ὁράσεις τοιαύτας. Αἱ Ἰδέαι μας καὶ τὰ Συναισθήματά μας δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο παρὰ προϊόντα τῆς Ὁργανικῆς μας Μηχανῆς. Φανερόν ὅθεν ὅτι ἐξαριτῶνται ἐκ τῆς ποιότητος αὐτῆς. Καὶ ἡ ποιότης αὐτῆς ἐξαριτᾶται ἀπὸ τὴν ποιότητα τῶν εἰσαγομένων τροφῶν καὶ τῶν ὅλων βιωτικῶν συνθηκῶν. Ἀπὸ τὴν ποιότητα τῶν ἀφομοιούμενων τροφῶν ἐξαριτᾶται ἡ ποιότης τοῦ αἵματός μας, ἡ ὠραιότης, ἡ δύναμις, ἡ υγεία, ἡ φαιδρότης τοῦ Σώματός μας. Παρομοιότατα ἀπὸ τὴν Διανοητικὴν καὶ Αἰσθητικὴν τροφήν, ἀναγνώσεις, σχέσεις, συμβιώσεις, φιλίαν, ὁράματα, ἀκούσματα, συναισθήματα παντοειδῆ καὶ εἶδος ζωῆς, ἀπορρέει ἀμεσώτερον ἀπὸ ὅ,τι φαντάζονται συνήθως καὶ οἱ πολλοὶ καὶ οἱ ὀλίγοι καὶ οἱ ὀλίγιστοι Ἰδεολόγοι καὶ Καλλιτέχνη τοῦ Κόσμου, ἡ ποιότης τῆς Ἰδέας καὶ τῆς Τέχνης μας καὶ ἡ Μορφὴ αὐτῶν. Εἶνε τὸ Πνευματικόν μας Αἷμα.

Θ. ΘΑΝΑΤΟΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ *

ΚΟΡΙΝΝΑ

Η Κόριννα ἔζησε κατὰ τὸν 5^{ον} Ἑλληνικὸν αἰῶνα, ἓνα ἀπὸ τοὺς πλέον ἐξαιρετικούς καὶ πλέον φωτεινοὺς αἰῶνας τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Περί τῆς γεννήσεως αὐτῆς δὲν ὑπάρχουν βεβαιωμένα πληροφορία. Μερικοὶ υποθέτουν ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὰς Θήβας, οἱ περισσότεροι ὅμως ἀναφέρουν ὡς πατρίδα τῆς τὴν Τανάγραν τῆς Βοιωτίας. Διὰ τὴν Βοιωτίαν οἱ ἀρχαῖοι εἶχον περιφρονητικὴν γνώμην, καὶ ἡ γνωστὴ παροιμία «Βοιωτὸς ὤς» φανερῶναι τὸν βαθμὸν τῆς περιφρονήσεως· χοῖρος τῆς Βοιωτίας· δηλαδή ἀνθρώπος καλοθρεμμένος καὶ ὑλικός, χωρὶς καμμίαν πνευματικὴν ροπήν.

Ὅμως ἡ γνώμη αὕτη διὰ τὴν Βοιωτίαν δὲν ἐμπόδιζε τὴν μικρὰν πόλιν αὐτῆς Τανάγραν νὰ εἶνε εὐχάριστος, ὡραία καὶ κομψὴ διαμονή, τὴν ὁποίαν ἐξωορᾶζον, ἐστόλιζον καὶ σχεδὸν ἐξιδανίκεον αἱ ἄλλοιαι καὶ ἀνθοσπαρμένα κοιλίδες ποῦ φιλόστοργα τὴν ἐπεριστοίχισαν. Τὰς πλουσίας βλαστήσεις, μὲ τὰ δροσερὰ καὶ ζωντανὰ χρώματα, τὰς διατηροῦσαν καὶ τὰς ζωογονοῦσαν τ' ἀρκετὰ καὶ διανγῇ νάματα τῶν δύο βοιωτικῶν ποταμῶν: τοῦ ὀφιοειδοῦς Ἀσωποῦ καὶ τοῦ πολυμόρφου Θεομώδοντος. Καὶ τὴν ἰδανικὴν ὥραιότητα τῆς Τανάγρας ἐσυμπλήρωνεν ἡ μαντευτικὴ πηγὴ, ποῦ ἀνέβλυζεν εἰς τὰ περὶχωρὰ, ἡ ὀνομαζομένη «Πηγὴ Ἀγανίππη», ἀκόμη καὶ ὁ Ἑλικῶν, τὸ ὀνομαστὸν καὶ μυστηριοφυοῦρητον ὄρος τῆς Τέχνης, καὶ τὰ ἱερὰ δάση τῶν Μουσῶν, ποῦ τὰ δένδρα τους, ὀλιγώτερα τώρα, στολίζουν ἀκόμη τὴν ράχιν τοῦ βουνοῦ μὲ τοὺς καλλιτέχνα γυρτοὺς κλάδους των καὶ τὴν βαρεῖαν σκιάν. Ὡστε θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἐκεῖ ἦταν ὁ τόπος ἱκανὸς νὰ χαρίσῃ τὴν ἰλαρὰν ἔμπνευσιν καὶ τὴν ἀγαστὴν λεπτότητα τῶν ὡραίων αἰσθημάτων.

Οἱ κάτοικοί της, ψυχολογοῦντες τὴν τάσιν τῆς φύσεως γύρω των, κατεγίνοντο μὲ ἀφοσίωσιν εἰς τὰς κομψὰς ἐφημέρους τέχνας, τῶν ὁποίων ἀπομεινάρια μόνον ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ εἶνε τόσον καλά, ὥστε εἶνε ἀρκετὰ νὰ μᾶς παρουσιάσων θανμαστὴν τὴν τέχνην τῆς Τανάγρας. Ἀλήθεια! Τί ζωντανὸν φανέρωμα τέχνης αἱ Ταναγραῖαι κόραι! Ποῖος τὰς εἶδε καὶ δὲν τὰς ἐθαύμασε; Τὰ πῆλινα ἐκεῖνα μικρὰ ἀγαλμάτια μὲ τὴν θαυμασίαν ἑλληνικὴν γραμμὴν, μὲ τὴν ἀφθαστον πλαστικότητα καὶ τὴν ἁρμονίαν ἕως εἰς τὰ λεπτότερα χαρακτηριστικά, ποῖον τάχα ὡραῖον ἐρήμερον δὲν ἱστοροῦν;

Ἐκεῖ ἐγεννήθη ἡ Κόριννα. Μέσα εἰς τὰς φαιδρὰς καὶ φρενυαλέας εἰκόνας τῆς γαλανῆς ἑλληνικῆς φύσεως. Κοντὰ εἰς τὰς καθαρὰς γραμμὰς τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης. Μέσα εἰς τὴν πλήμυραν τῶν ζωτικῶν ἀρωμάτων καὶ τῶν χρωμάτων τῶν μαγικῶν, ἀτμοσφαιρᾶς ζυμωμένης μὲ ἀναθυμᾶσεις ἱερῶν θυσιῶν καὶ μὲ ἁρμονίας μελωδικῶν προσευχῶν πρὸς τοὺς ὡραίους θεοὺς.

Ἔτσι τὸ φῶς χειμαρρῶδους καὶ ἀκρατήτου φυσιολατρίας ἔδιδε τόλμην εἰς τὸν νοῦν διὰ νὰ προχωρῇ γοργὰ καὶ μὲ ἄλλατα κάποτε πρὸς τὴν υπερτάτην τελειοποίησιν, ὥστε, χωρὶς ὑπερβολὴν ἐνθουσιασμοῦ, νὰ δύναται κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι μόνον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐγνώριζον νάναρθον γοήγορα τὰς βαθμίδας τῆς Γνώσεως καὶ τῆς Τέχνης· τόσον γοήγορα μάλιστα, ὥστε νὰ μὴ ἔχουν εἰς τοῦτο ἀντιπάλους οὐδὲ μιμητὰς εἰς τὸν παγκόσμιον κύκλον τῆς ἀντιληπτικῆς καὶ ἐξελικτικῆς των δυνάμεως.

Ἡ Κόριννα, καλόμοιρον ἀνθρῶς, ποῦ ἦνοιγε τὰ πέταλά της μέσα εἰς τὴν μυριόμορφον αὐτὴν θεϊκὴν εὐλογίαν, πῶς νὰ μὴ ἀποδώσῃ εἰς τὴν φύσιν ἐκφραστικότητα ἀρώματος; Καὶ πῶς νὰ μὴ φανερωθῇ εἰς ὑπέροχον τέχνην ὁ ποιητικὸς νοῦς τῆς Κορίννης μέσα εἰς τὸν ὡραῖον ἀρχαῖον κόσμον;

Ἐγεννήθη πιθανῶς τὸ 470 π. Χ., ὥστε ἦτο μεγαλειτέρα τοῦ Πινδάρου. Ὑπῆρξεν ὅμως συμπαθήτοιά της εἰς τὴν σχολὴν τῆς Μύρτιδος, ὀνομαστῆς ποιητοῦς ἐλεγείων. Ἡ Μύρτις, μὲ τολμηρὰν διὰ τὴν τέχνην τῆς καινοτομίαν, ἠθέλησε νὰ συναγωνισθῇ μὲ τὸν Πίνδαρον εἰς τὴν λυρικὴν ποιήσιν. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς τῶν ὑπερόχων ὕμνων εὐκόλως φαίνεται τὴν ἐνίκησε. Καὶ ἡ Κόριννα ἐπικρίνασα τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑγραψεν ἔμμετρον κριτικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν μετὰ ἄλλων λέγει:

Τὴν Μύρτιδα, ποῦ ἔχει γλυκεῖα φωνή, πρέπει νὰ κατηγορήσω, γιατί στὸ Στίβο εὐρέθηκε θέλοντας τὸν Πίνδαρο νὰ πολεμήσῃ.

Ὅμως ἀργότερα ἔγινεν αὕτη ἀντίπαλος τοῦ μεγάλου λυρικοῦ μὲ πολλὴν ἐπιτυχίαν. Καὶ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ τάφου της λέγει ὅτι πολλάκις τὸν ἐνίκησε.

Ἡ μεγάλη των ἀντιζηλία χρονολογεῖται ἀπὸ μίαν εἰλικρίνειαν τῆς Κορίννης, ποῦ μᾶς φανερῶναι τὸν ἀπροσποίητον χαρακτήρα της, ἐνῶ συνάμα χαρακτηρίζει τὴν κλίσιν τοῦ Πινδάρου πρὸς τὴν κολακείαν. Εἶνε δὲ γνωστόν, ὅτι ὁ μέγας λυρικὸς εἶχε ροπήν εἰς τὸ νὰ κολακεύῃ κάπως τὰς πόλεις καὶ τοὺς νικητὰς ὅσους ὕμνησε, καθὼς καὶ γνωστόν ἐπίσης εἶνε, ὅτι ἐκεῖνος ποῦ τείνει νὰ κολακεύῃ, ἀγαπᾷ καὶ νὰ κολακεύεται.

Ἐνθουσιασμένος ὁ Πίνδαρος κάποτε ἐπῆγεν

εἰς τὴν ἐκλεκτὴν συνάδελφόν του διὰ νὰ τῆς ἀναγνώσῃ ποίημα, ποῦ ἄρχιζε μὲ πολλὰς μυθικάς παραδόσεις καὶ ἔλεγε:

«Ἄς ὑμνήσωμεν τὸν ποταμὸν Ἰσμηνόν, ὅπου »ἡ χρυσιλάκτος Μηλία νύμφη, — ὅπου ὁ Κάδμος καὶ τὸ ἱερὸν γένος τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, »τῶν γεννηθέντων σπαρτῶν, — ὅπου ἡ κυανόκομος νύμφη Θήβη, — ὅπου ἡ πάντολμος τοῦ »Ἡρακλέους δύναμις, — ὅπου ἡ δόξα καὶ αἱ »τιμαὶ τοῦ ἀπολαυστικοῦ Βάκχου, — ὅπου τῆς »λευκωλένου ἁρμονίας οἱ γάμοι...»

καὶ ἄλλα πολλὰ. Ἡ Κόριννα ἀκούσασα ὅλους αὐτοὺς τοὺς μύθους στρατολογημένους, ἐμειδί-ασε καὶ ἀπήντησε διὰ τῶν λόγων τούτων, τοὺς ὁποίους παραθέτω κατὰ μετάφρασιν:

«Ἐλαβες, ὦ Πίνδαρε, σάκκον γεμάτων μὲ σπόρον διὰ νὰ σπείρῃς εἰς ἀγρόν, καὶ ἀντὶ νὰ σπείρῃς διὰ τῆς χειρός, ἐκένωσες ὅλον τὸν σάκκον εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πρώτου σου βήματος».

Ὁ Πίνδαρος δὲν ἐδέχθη εὐχάριστα τὴν ἀλήθειαν. Ὁργίσθη καὶ μάλιστα ἀργότερα, ὅτε πεντάκις ἐνικήθη εἰς ποιητικὸν ἀγῶνα ὑπὸ τῆς Κορίννης, ἡ ὁργὴ του λέγεται ὅτι ἐφθασεν εἰς ἔχθραν.

Ἡ Κόριννα ἔγραψεν ᾠδὰς, ἐπιγράμματα, ποιήματα ἐπικά, μετὰ τῶν ὁποίων «τοὺς ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας», ἔσματα καὶ μεταμορφώσεις. Δηλαδὴ 5 ὀλόκληρα βιβλία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα σώζονται ἀποσπάσματα μόνον εἰς τὴν Ἀνθολογίαν. Ἐκεῖ τὴν ὀνομάζουν ἀληθινὰ καὶ δίκαια Μοῦσαν. Ὁ θάνατός της ἐλύπησε πολὺ τοὺς συμπολίτας της, οἱ ὁποῖοι διάλεξαν τὸν ἐκλεκτότερον χῶρον τῆς Τανάγρας διὰ νὰ στήσουν εἰς αὐτὴν μνημεῖον θαυμαστὸν καὶ ἀγαλμα στεφανωμένον μὲ πέντε στεφάνους. Τοιοῦτοτρόπως ἠθέλησαν νάπαθανατίσουν τὴν πενταπλὴν αὐτῆς νίκην κατὰ τοῦ πανελληνίου ποιητοῦ Πινδάρου, διαιωνίζοντες εἰς τὸ τεχνικὰ λαξευμένον μάρμαρον τὴν ἔνδειξιν τοῦ θαυμασμοῦ πρὸς τὴν μεγάλην ποιήτριαν.

ΑΣΠΑΣΙΑ

Καὶ τώρα, ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἑλινικήν, τὴν χήραν τοῦ πλουσίου Καλλίου, τὴν ἄλλην Ἥγερίαν ποῦ κοντὰ της ἐζητοῦσεν ἔμπνευσιν ὁ Πολύγνωτος, — ὁ Ραφαέλο αὐτὸς τῆς Ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς, — ἀπαντῶμεν ἀμέσως ἄλλην γυναῖκα ὑπερτέραν καὶ θαυμαστήν.

Εἰς τὸ λαμπρότερον σημεῖον τοῦ Χρυσοῦ Αἰῶνος τῆς Ἑλληνικῆς Ζωῆς, εἰς τοὺς χρόνους ποῦ: Ἡ ὥραιονγνωσία, ἐπιτακτικὴ καθὼς ἀνάγκη τῆς ζωῆς, ἔδιδε διὰ τὸ πάντοτε τὸν Παρθενῶνα, — Καὶ ἡ αἰσθησις τοῦ ὑψηλοῦ καλοῦ, ἀκράτητος ὡσὰν ἔνστικτον, ἔφερε τὰς Μοῦσας ἐμπρὸς εἰς τὴν θυμέλην θεραπεινίδος τῶν ἐμπνευσμένων, διὰ ν' ἀντιλαλήσῃ ἡ Διονυσιακὴ Κόγχη ἀπὸ τὰς μελωδίας τῆς Ἑξάρσεως, τοῦ Κάλλους καὶ τοῦ Πάθους τῶν Τριῶν Τραγικῶν, —

Καὶ ἡ ἀντίληψις τῶν ἐγκοσμίων ροπῶν, αὐθόρμητος καθὼς ὁργανικὴ αἰσθησις, ἐδημιουργεῖ τὰς θεωρίας τοῦ ρυθμιστοῦ Νοῦ καὶ τῶν Ἀτόμων τῆς ὕλης διὰ νὰ ἐμφανισθῇ κατόπιν ὡς ἡθικὴ γνῶσις εἰς τὸν Σωκρατισμόν, —

Εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, ποῦ ἐξαιρετικὸς ὁργανισμὸς τῆς αἰσθήσεως καὶ μοναδικὴ σπαργὴ τῆς σκέψεως ἐγέννησαν τὸν ζωντανὸν δραματισμὸν κάθε προόδου, τὴν ὁποίαν θὰ εἶχεν ὁ ἀνθρώπος διὰ πολλὰς χιλιετηρίδας, τίς οἶδε καὶ ἂν ὄχι μέχρι συντελείας του, εἰς τὸ μέλλον, —

Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ὑλικοῦ, τοῦ Αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ Πνευματικοῦ ὄλβου τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς, ἐφάνη καὶ διεκρίθη, ἀποκτήσασα ἀβίαστον δόξαν, τιμὴν καὶ φήμην ἡ Ἀσπασία.

Καὶ ἡ προσπάθειά μου αὕτη διὰ νὰ εἰκονίσω τὸ περιβάλλον μέσα εἰς τὸ ὁποῖον ἐπεβλήθη ἡ περίφημος ἑταῖρα, ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ δειχθῇ πόσον θὰ ἦτον ὑπέροχος μετὰ τῶν ὑπερόχων ὥστε τόσον νὰ διακριθῇ.

Προκειμένου ὅμως νὰ ὀμιλήσωμεν διὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν γυναικείαν φυσιογνωμίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, εἶνε σκόπιμον ἵσως νὰ δώσωμεν κάποιαν ἐξηγήσιν τῶν ἡθῶν τῆς τότε οἰκογενειακῆς ζωῆς τῶν Ἀθηναίων, διὰ νὰ ὀρισθῇ κάπως ἡ ἡθικὴ ὑπόστασις τῆς Ἀσπασίας.

Ἡ Ἀσπασία ἐλέγετο ἑταῖρα. Ἀλλὰ τί ἐφανερώμεν ἡ λέξις αὕτη τότε; Γυναῖκα κοινήν, ἐξηυτελισμένην, ἀμαθὴ καὶ ἀνήθικον ὅπως σήμερον; Ὁχι. Ἀλλὰ γυναῖκα, ποῦ εὐρίσκετο ἔξω τῆς οἰκογενειακῆς ἀναγνωρίσεως, δὲν συνέτεινεν εἰς τὴν κληρονομικὴν διαδοχὴν τοῦ γένους, ἀλλ' ὅμως χωρὶς περιορισμοῦ ἐξοῦσε παρανόμως μὲ ἄνδρα ζῶν πρίστω καὶ ἀγάπης. Αὐταὶ ἦσαν αἱ ἐπιφανεῖς ἑταῖραι, ἐκτραχηλισμὸς δὲ αὐτῶν αἱ ἑταῖραι τοῦ Κεραμεικοῦ.

Καὶ ἐνῶ ἔξω αἱ νόμιμοι σύζυγοι φυλακισμέναι εἰς τὸν γυναικωνίτην μὲ τοὺς περιορισμοὺς τῶν ἀνδρικῶν ἰδιοτροπιῶν, παραπλεύρως αὐτῶν ἔξω αἱ παράνομοι σύζυγοι, ἐλευθεραὶ, μὲ ἰδικὴν των προσωπικότητα, μὲ τιμὰς, μὲ ἐκτιμήσεις, ἀναλόγους τῆς πνευματικῆς των ἀξίας. Ὁ δὲ δεύτερος οὗτος σύνδεσμος ἀποτελοῦσε, μάλιστα πρὸς τὰς πλέον διασημοὺς ἑταῖρας, ἐκδήλωσιν καλλιτεχνικῆς ἐκτιμήσεως, ἡ ὁποία ἀπέληγεν εἰς τὴν στενὴν προσέγγισιν, τὴν στιγμὴν ποῦ ἡ καλλιτεχνικὴ ἐκτίμησις συνεπληροῦτο διὰ τοῦ πάθους τοῦ ἔρωτος, χωρὶς νὰ μεσολαβοῦν ἐξαιρετικὰς τὰ ταπεινὰ συμφέροντα. Καὶ δι' αὐτὸ ἑταῖραι ἦσαν τότε μᾶλλον αἱ γυναῖκες τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης. Ἐκεῖναι, ποῦ ἐθεώρουν ἀπαραίτητον διὰ τὴν ζῶν τὸν ἐλεύθερον λόγον, τὴν ἐλευθέραν σκέψιν, τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν. Ἴσως μάλιστα καὶ αὐτὸς νὰ εἶνε ὁ λόγος, ποῦ συνολικῶς αἱ περισσότεραι τῶν ἐκλεκτῶν γυναικῶν ἐπροτίμουν τὴν ἀνάδειξιν διὰ τῆς ἀποφυγῆς τοῦ

* Συνέχεια: «Παναθήναια» 31 Μαρτίου, σ. 344.

γάμου. Κ' ἐπειδὴ αἱ πλείσται τῶν ἐταίρων, καθὼς εἶπομεν, ἦσαν γυναῖκες μεγάλης ὀξυνοίας καὶ ἀναπτύξεως, συχνὰ ἡ γνώμη τῶν καὶ ἡ θέλησις τῶν ἠκούετο ἐπὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων καὶ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων.

Ἄλλ' ὅμως ὅτι ἀφύσικον, ὅσον καὶ ἂν εἴνε φαινομενικῶς ὥραϊον, δὲν ἤμπορεῖ νὰ διαρκέσῃ πολὺ εἰς τὸν εὐρυθμον αὐτὸν κόσμον, τοῦ ὁποῖου κοινωνικὴ βάσις εἶνε ἡ διαδοχὴ τοῦ γένους καὶ συνεπῶς ἡ Ἠθική. Διὰ τοῦτο καὶ σύντομα ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ ἡ κοινωνικὴ ὑπόστασις τῶν ἐταίρων. Θεσμὸς κοινωνικός, ποὺ ἐστηρίζετο μᾶλλον εἰς καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν καὶ ὑφίστατο αὐθαιρέτως καὶ ἀνεξελέγκτως μέσα εἰς τὴν αὐστηρὰν οἰκογενειακὴν ζωὴν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ. Καὶ κατέρρευσε, συμπαράσφρας ἀρκετὰ εἰς τὸν κατήφορον τῆς παρακμῆς τὸν πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον.

Ἐκρίνα χρήσιμον τὴν εἰσήγησιν αὐτὴν προκειμένου νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἀρχαίων ἐταίρων. Ὅχι ὡς θελτικῶν καὶ ὥραϊων. Περὶ αὐτοῦ ὁμιλεῖται τοῦ ἄλλου φύλου θὰ ἠδύναντο νὰ ὁμιλήσουν καλῆτερα παρὰ ἐγώ, ποὺ πιστεύω ὅτι ἡ καθαντὸ ἀξία τῆς γυναικὸς ἐγκείται εἰς τὸ αἰσθημα, καὶ τῆς ὑπερόχου γυναικὸς εἰς τὸν νοῦν αὐτῆς. Ἀλλὰ περὶ τῶν γυναικῶν ἐκείνων, ποὺ ἔζησαν εἰς τὸν κόσμον τῆς ἀνωτέρας σκέψεως, καὶ ποὺ ἐκαλλιέργησαν εἰς τὸν ἀνθῶνα τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ἀνθὴ ὥραϊα καὶ μυροβόλα. Περὶ τῶν γυναικῶν ἐκείνων ποὺ ἐπότισαν τὰ ἐδάφη τῆς τέχνης διὰ τοῦ ἰδρώτος τῆς μαθήσεως. Καὶ ἔδειξαν τρόπους συναρτήσεως τῶν ἰδεῶν εἰς καλλιτεχνικὰ σύνολα. Καὶ ἐδούλευσαν διὰ νὰ λαβέυσουν ἰδεολογικοὺς κρίκους, συνδετικούς ὥραϊον αἰσθημάτων. Καὶ συναρμολόγησαν ἅπαντες ἀπὸ λείψανα προγενεστέρων σκέψεων κοινωνικὸς καὶ ἠθικὸς κώδικας. Καὶ ἐταξινόμησαν ἀπὸ τὰ ὕψη τῆς πνευματικῆς τῶν παρατηρήσεως τὰ καθήκοντα διαφόρων τάσεων καὶ ροπῶν διὰ νὰ ἐμψυχώνεται τὸ σύνολον τῆς ζωῆς ἀπὸ ἁποῖαν σχετικὴν ἀρμονίαν.

Ὅπως ἡ Σαπφώ, ἡ Κόριννα, ἡ Ἀσπασία ἐκ Φωκαίας, ἡ Ὑπατία καὶ ἄλλαι γυναῖκες ὑπέρτεροι, ποὺ τὸ φῶς τοῦ ἔργου αὐτῶν εἶνε τόσον, ὥστε νὰ θαμβώνῃ ἐκείνους ὅσοι θέλουν νὰ τὸ καταδείξουν.

Μεταξὺ αὐτῶν εὐρίσκεται ἡ ἐκ Μιλήτου Ἀσπασία, μετὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν δύναμιν τοῦ φωσφορίζοντος πνεύματός της, ποὺ καθυπέταξεν ἕνα Περικλῆ.

Ἦλθεν ἐνωρὶς εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἀνετράφη καὶ ἀνεπτύχθη. Ἐξήσεν ἐπιφανῆς πρὸ τοῦ Περικλέους, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του καὶ μετ' αὐτόν. Διὰ τοῦτο συμπεραίνεται ὅτι θάπτεθαι εἰς βαθὺ γῆρας.

Περὶ αὐτῆς διάσημος Γάλλος συγγραφεὺς

λέγει: «Ἄν, πλησίον τοῦ ἀνδρός, τὸν ὁποῖον οἱ σύγχρονοὶ τοῦ ὀνόμαζαν Ὀλύμπιον, εὐρίσκωμεν κάποιον ὀδηγητὴν αὐτοῦ, κάποιαν νύμφην Ἠγερίαν αὐτοῦ, δὲν πρέπει τάχα νὰ τὴν ὀνομάσωμεν μεγάλην ὅπως ἐκείνον; Καὶ δὲν ἔπρεπεν ἴσως νὰ μὴ λέγωμεν ἁπλῶς αἰὶν τοῦ Περικλέους, ἀλλὰ τοῦ Περικλέους καὶ τῆς Ἀσπασίας;»

Τὸ κάλλος τῆς μορφῆς της, ἡ λεπτότης τοῦ λόγου, ἡ καλλιτεχνικὴ ἀντίληψις καὶ ἡ φιλοσοφικὴ μόρφωσις τοῦ πνεύματός της ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ἐνθουσιασθῶν δι' αὐτὴν πολλοὶ τῶν ἐπιφανῶν Ἀθηναίων.

Ἄγνωστον εἶνε ποία ἦτο ἡ μορφὴ της.

Οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ δὲν ἠσχολοῦντο πολὺ μετὰ τὰς ἐξωτερικὰς ὁραϊότητας εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν. Ἰσως διότι εὕρισκαν μεγαλειτέρας τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν τοὺς ἔκαμιναν αἱ ἐξωτερικαὶ μοναδικὴν ἐντύπωσιν. Ἰσως διότι ἔζων περισσότερο μετὰ τὰς πνευματικὰς ἀπολαύσεις. Ἐνα εἶνε βέβαιον. Ὅτι ὁ Ὀμηρὸς λέγει ἁπλῶς: «Ἡ Ἑλένη ἦτο ὥραϊα». Καὶ ὁ Βιργίλιος: «Ἡ Διδὼ ἦτο πολὺ ὥραϊα». Τίποτε περισσότερον.

Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔμεναν ἡσυχὰ τὰ ῥόδα καὶ τὰ κρῖνα εἰς τοὺς κήπους, οἱ ἀστέρες εἰς τὸν οὐρανόν, οἱ μαργαρίται καὶ τὰ κοράλλια εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης, ἐνῶ τώρα διαρκῶς μετατοπίζονται διὰ νὰ τεθοῦν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, εἰς τὰς παρειὰς καὶ εἰς τὰ χεῖλη τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ἐπαινουμένης.

Λοιπὸν ἡ Ἀσπασία ἦτο ὥραϊα. Διὰ νὰ γίνῃ ὅμως γνωστὴ δὲν εὐχνασεν εἰς τὸν Κεραμεικόν, ὁ ὁποῖος ἦτον ὁ τακτικὸς περίπατος τῶν συνήθων ἐταίρων, συχνάζομενος καὶ ἀπὸ νεαρῶν ἀνδρῶν καὶ φιλοσόφων. Ἐπερίμενε τοὺς σοφοὺς νὰ ἔλθουν πρὸς αὐτὴν ὡς φίλοι τῆς σκέψεως, διότι εἶχεν ἔμφυτον τὴν ἀξιοπρέπειαν. Καὶ ἔτσι συνέβη ὁ οἶκος αὐτῆς, μόλις ἀντελήφθησαν τὰ πνευματικὰ θέληγτρα τῆς, ἔγινεν ἐντευκτήριον τῶν ὑπερόχων τῆς ἐποχῆς μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ αὐτὸς ὁ Σωκράτης. Ὡστε συχνὰ ἦσαν ἐκεῖ συναθροισμένοι ὅλοι οἱ ἄνδρες, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίζετο ὑπερηφάνως μία ὁλόκληρος μεγάλη ἐποχὴ, ἀσχολούμενοι νὰ συζητοῦν καλλιτεχνικὰ καὶ φιλοσοφικὰ σκέψεις μεταξὺ τῶν καὶ μετὰ τὴν Ἀσπασίαν. Διότι αὐτὴ ἐσκέπτετο καὶ ὠμίλει θανμασίως, τοῦτο δὲ τὸ προτέρημά της ἐξήσκησεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Περικλῆ τὴν μεγαλειτέραν γοητείαν. Διότι γυνὴ ὁμιλοῦσα μετὰ φαντασίαν, ἐμπνευσμένην ὅχι μόνον ἀπὸ ὅσα εἶδε καὶ ἐμελέτησεν, ἀλλὰ ἀπὸ ὅσα αἰσθάνεται καὶ ἀνακαλύπτει μέσα εἰς τὴν ψυχὴν της, εἶνε ὑπερβολικὰ γοητευτικὴ. Καὶ εἰς τοιαύτας στιγμὰς ψυχικῆς ἀποκαλύψεως, ὥστε νὰ φανερωθῶν ὅλοι αἱ βαθεῖαι ρίζαι τῶν ἀρετῶν της, ποὺ τὰς ἐγγιγάντωσεν εἰς παραδόξως εὐαίσθητον ὄργανισμόν ἢ ὀνειρευτὴ καὶ ὑπερούσιος φλόγα τῶν

αἰσθημάτων της καὶ ἡ ὑπερκόσμιος καὶ δυνατὴ αὔρα τῶν ἐμπνεύσεών της, ἐκκρίενε τὴν ψυχὴν τοῦ Περικλέους ἢ Ἀσπασίας. Καὶ τὴν ἠγάπησεν αὐτὸς πολὺ, ὅπως ἠμπορεῖ νὰ ἀγαπήσῃ ἕνα ὑπέρτερος μίαν γυναῖκα ποὺ τὸν ἐννοεῖ εἰς τὰς ἰδέας καὶ τὸν προλαμβάνει εἰς τὰς σκέψεις. Τίποτε ὥραιότερον καὶ μακαριώτερον ἀπὸ αὐτό. Καὶ ἐὰν ἐγνώριζεν ὁ ἀνθρώπος ὅτι τόσον κοντὰ του εἶνε τὸ μυστικὸν τῆς ἐπιγείου εὐτυχίας, πόσον συχνὰ θὰ εὕρισκε τὴν εὐτυχίαν αὐτὴν, ποὺ τὴν νομίζει ἀπιαστο πούλι, ἐνῶ ἀπλούστατα εἶνε συνδυασμὸς λογικῶν σκέψεων!

Καὶ συνεδέθησαν οἱ δύο αὐτοὶ ὑπέροχοι σφικτὰ καὶ ὁ ἕνας ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ ἄλλου, διὰ νὰ πετάξουν ἀπὸ ἐπάνω τοὺς τὴν μεγάλην κούρασιν τῶν μονωμένων ἐτῶν τῆς ζωῆς καὶ νὰ ἀντλήσουν δύναμιν διὰ νέαν ἐργασίαν, — τελειότεραν τώρα ἀπὸ κάθε ἄλλην φορὰν.

Διότι θέλει ἰσορροπῆσιν κάθε μεγάλη κίνησις εἰς τὴν ζωὴν, — ὅμοια μετὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ νόμου τῆς φύσεως, ποὺ μετὰ τὴν ἡμέραν ἔρχεται ἡ νύκτα, καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησιν γοργοσκεπάζει ὁ πόνος τὴν ψυχὴν.

Καὶ θέλει κάποιαν ξεχωριστὴν βοήθειαν ἀπὸ τὴν βοήθειαν τῆς δυνάμεώς του, διὰ νὰ σηκωθῇ ὁ ἄνεμος τῆς σκέψεως, ποὺ τόσον σπάνια ἀνανεώνει τὴν ἀτμοσφαῖραν τοῦ καθεστῶτος τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ἐπιστήμης, — καὶ λέγετε ὅσον θέλετε σεῖς, ἀσκηταὶ τῆς ἰδέας καὶ τοῦ αἰσθηματος.

Ὁ Περικλῆς ἐχωρίσθη τὴν γυναῖκα του, ἡ ὁποία ἦτο καὶ συγγενὴς του, καὶ ἀργότερα, καθὼς λέγεται, ἐνυμφεύθη τὴν Ἀσπασίαν. Ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα σύζυγος, μᾶς λέγει ὁ Πλούταρχος, ἐπαρηγορήθη ταχέως, — ἴσως διότι δὲν ἐννόησε ποτὲ τί ἔχασεν.

Ἐκτοτε ἡ Ἀσπασία ἦτον ὁ γλυκὺς καὶ ἀκούραστος σύντροφος τοῦ Περικλέους.

Τὸν ἐνεψύχωνεν εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον αὐτοθελήτως εἶχεν ἐκείνος ἀναλάβῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Τὸν ἐπαρηγόρει διὰ τὰς συγκοφαντίας καὶ τὰς ἀδικίας ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν καὶ πολλάκις, σκεπτομένη μετὰ τοὺς φίλους του διὰ τὰ πράγματα τῆς Πολιτείας, εἰργάζετο δι' αὐτόν.

Ὁ Πλάτων μᾶς λέγει καθαρὰ ὅτι συχνὰ ὁ Περικλῆς ἀπήγγειλε λόγους τῆς Ἀσπασίας.

Ὁ τελειότερος ἐπιτάφιός τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ποὺ εἶνε καλλιτέχνημα κομποῦ καὶ πλουσίου

λόγου, σημειώνεται εἰς τὸν Πλατωνικὸν διάλογον «Μενέξενος» ὡς γραμμένος ἀπὸ τὴν Ἀσπασίαν, τοῦ ὁποῖου τὸ σχετικὸν χωρίον παρατίθεται κατὰ παράφρασιν.

ΜΕΝΕΞΕΝΟΣ. — Τί ἤθελες εἰπῇ ἂν εἶχες ἀναλάβῃ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὁμιλήσῃς;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ. — Ἰσως θὰ εὐρισκόμουν πολὺ περιπλεγμένος. Ἀλλὰ χθὲς ἄκουσα τὴν Ἀσπασίαν νὰ ἀπαγγέλλῃ τὸν ἐπιτάφιον τῶν νεκρῶν αὐτῶν. Εἶχε μάθῃ πῶς οἱ Ἀθηναῖοι ἐπρόκειτο νὰ ἐκλέξουν κάποιον διὰ νὰ ἀπαγγεῖλῃ ἕνα τοιοῦτον λόγον. Συνέθεσεν ἐκ τοῦ προχείρου ἕνα μέρος τοῦ λόγου. Τὸ ἄλλο μέρος πιστεύω πῶς τὸ ἐτοίμασε κατ' ἰδίαν, διότι αὐτὴ ἔκαμεν ὁλόκληρον τὸν ἐπιτάφιον, ποὺ ἀπήγγειλεν ὁ Περικλῆς.

Καὶ περαιτέρω τοῦ διαλόγου, ἀφοῦ ἀπήγγειλεν ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Μενέξενον ὅλον τὸν ἐπιτάφιον ὅπως τὸν εἶχεν ἀποστηθίσῃ, προσθέτει μετὰ ἑλαφρὰν εἰρωνείαν: Αὐτὸς εἶνε — ὁ Μενέξενος — ὁ λόγος τῆς Ἀσπασίας τῆς Μιλησίας. Ἀλλὰ μὴ μετὰ προδότης ὡς εἰπόντα καὶ δύναμαι νὰ σοῦ γνωρίσω πολλοὺς ἄλλους ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτῆς ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων.

Τέλος ἀναφέρεται ἀκόμη ὅτι συνέγραψεν ἡ Ἀσπασία δύο βιβλία. Πεζὸν καὶ ἑμμετρον, τὰ ὁποῖα ὅμως ἀμφισβητεῖ ἡ κριτικὴ.

Ἡρέσκετο ὑπερβολικὰ νὰ συζητῇ μετὰ τῶν καλλιτεχνῶν καὶ πρὸ παντὸς τοῦ Φειδίου, τοῦ ὁποῖου τὴν τέχνην ἐγνώριζε λεπτομερῶς ὡς συνεργάτης του. Κάποτε κατηγορήθη ἐπὶ ἐλευθέρα σκέψει καὶ ἀθεΐᾳ, ὑπερήσπισεν ὅμως μετὰ τὴν εὐγλωττίαν καὶ πειστικὴν δύναμιν τὸν ἑαυτὸν της, καθὼς λέγει ὁ Ἀθήναιος, ὥστε ἠθωώθη. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀθωώσιν της ἐχρεώσθη νὰ ἐπέμβῃ καὶ ὁ μέγας ὑποστηρικτὴς τῆς ζωῆς της, ὁ Περικλῆς, ποὺ δι' ἀγάπην της ἐδάκρυσεν, ὡς λέγεται, πρὸ τῶν δικαστῶν.

Ἐν τούτοις μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ Ἀσπασία, ἡλικιωμένη πλέον, κατώρθωσε νὰ συνδεθῇ καὶ μετὰ ἄλλον, πολιτικὸν ἄνδρα, τὸν Λυσικλέα. Τοῦτο δὲ καὶ εἶνε ἀμυροὺν κηλίδωμα εἰς τὴν τὴν τὴν λαμπρότητα τῆς ζωῆς της.

Καὶ ἀπέθανεν ἡ Ἀσπασία γράϊα, ὅχι πλέον εἰς τὸ ἀπώγειον τῆς δόξης αὐτῆς, ἀλλὰ πάντοτε μεγάλη καὶ περίφημος καὶ ἰσχυρά, κατὰ τοὺς ἀνωμαλοὺς ἐκείνους χρόνους, ποὺ ἄρχισαν νὰ φαίνωνται εἰς τὸν γαλανὸν καὶ ζωντανόφωτιστον Ἀθηναϊκὸν οὐρίζοντα τὰ πρῶτα σύμνεφα τῆς παρακμῆς...

ΕΙΡΗΝΗ ΠΟΛ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΤΟ ΕΡΗΜΟΚΛΗΣΙ ΤΟΥ ΒΟΥΝΟΥ

Εἰς τὸν ποιητὴν Α. Προβελέγγιον

Τὸ μονοπάτι σου θὰ πάρω νὰ ὑψωθῶ
Ὡς τὴ λευκὴ γαλήνη τῆς κορφῆς σου,
Νὰ προσκυνήσω τοὺς Βυζαντινοὺς Ἀγίους σου,
Κ' ὕστερα μέσα στὴ σιωπὴ σου,

Ὀλόρθη, μ' ἀπλωμένα τὰ μαλλιά,
Μ' ἀνυψωμένα χέρια πρὸς τὴ δύση,
Στὴν ἀγκαλιά μου νὰ δεχτῶ τὰ ἡλιορροδα,
Ποὺ θά'χῃ ὁ Γῆλιος ξεφυλλίσῃ.

Κι' ὅταν μὲ πάρῃ ἡ Νύχτα ἐδῶ ψηλά,
Κι' ὡς τὴν ψυχὴ μου τὸ σκοτάδι φτάσῃ,
Νὰ δῶ κι' ἂν πάλι μὲ τὸ ἴδιο χρῶμα βάζεται,
Ὅπως στὰ περασμένα χρόνια, ἡ Πλάση.

Ἄν βγαίνουν πάλι τ' ἄστρα σιωπηλά,
Νὰ μοῦ χαμογελοῦν ἀπ' τοῦ Ὑμηττοῦ τὴ ράχι,
Κι' ἀκόμη ἂν ὀνειρεύονται ὅπως πρὶν
Ἀντικρουστὰ στὴ δύση οἱ βράχοι.

Νὰ στείλῳ σὲ ὅλα γύρω μῆνυμα
Μὲ τὴν ψυχὴ μου τὴ θλιμμένη,
Στοὺς ἀλιφούς τοὺς φουντωτούς, στοὺς πεύ-
Στὴν Παναγιά σου τὴ γραμμένη, [κους σου,

Πῶς ἦρθα τάχα γιὰ νὰ κουβεντιάσωμε
Ὅπως ἓναν καιρὸ κι' ἀκόμη
Νὰ δῶ ἂν φαντάζουν ὅπως πρὶν σὰν ποταμοὶ
Κάτω τῆς Πολιτείας οἱ δρόμοι.

Ἄν σβήνεται ὅπως πρὶν τὸ σφύριγμα
Τὸ μακρινὸ τοῦ τραίνου στὸν αἰθέρα,
Κι' ἂν μὲ χαϊδεύῃ μὲς στὴ νύχτα ὅπως καὶ πρὶν
Τὸ ἁρμονικὸ τραγούδι τοῦ ἀγέρα.

Τίποτ' ἀπὸ τὴν Πλάση νὰ μὴν ταραχθῇ,
Μηδὲ καὶ δάκρυ κ' ἂν νὰ στάξῃ
Μονάχα ἡ θλίψη νὰ μὲ παραστέκεται
Ἡ ἀγρυπνία μου ὅσο βαστάξῃ,

Καὶ μὲ τὴν πίστη τῶν Ἀπλῶν νὰ κοιμηθῶ
Στὰ κάτασπρά σου, Ἐρημοκλήσι, σκαλοπάτια,
Νὰ δῶ ἂν μὲ φέρουν ὡς τὸν οὐρανὸ
Πάλι τοῦ ὀνείρου μου τὰ μονοπάτια.

ΑΙΜΥΛΙΑ ΚΟΥΡΤΕΛΗ

“ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΖΩΗΣ..—Η ΙΣΤΟΡΙΑ *

Β'

Τὸ πρῶτον ζήτημα εἶναι, ἂν ἡ ἀνθρωπίνη
ζωὴ δύναται νὰ ἀποσπασθῇ κατὰ τινα τρῶ-
πον ἀπὸ τὴν ἱστορίαν καὶ νὰ σταθῇ αὐτοτελὴς
ἀπέναντί της. Ἡ ἀπάντησις ὅμως εἰς τὸ ζήτημα
τοῦτο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν τοῦ συνό-
λου τῆς ζωῆς, περιέχει κατ' ἀνάγκην τὴν ὁμο-
λογίαν περὶ τοῦ τί θεωρεῖται ὡς πυρὴν τοῦ
ὅλου. Ἐὰν ὁ ἀνθρώπος ἀνέκῃ ὅλως διόλου εἰς
τὴν φύσιν — ὅτι κατὰ μέγα μέρος ἀνέκει εἰς
αὐτήν, εἶναι ἀναμφισβήτητον — τότε μένει χωρὶς
ἐλπίδα σωτηρίας παραδομένος εἰς τὸ ρεῦμα τοῦ
χρόνου καὶ δὲν ἔμπορεῖ ποτε νὰ φθάσῃ εἰς
ἰδικήν του ζωὴν. Ἐὰν δὲ πάλιν ὁ ἀνθρώπος
ὑπερβαίῃ μὲν τὴν φύσιν, ἀλλὰ μόνον εἰς μεμο-
νωμένας τινὰς ιδιότητάς του, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι
θεμελιωμέναι ἐν τῇ ὁλότητι τῆς ζωῆς καὶ τῆς
ὑπάρξεως, τότε ἔμπορεῖ μὲν νὰ προχωρήσῃ
κατὰ τι, ἀλλὰ ποτε δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ἀπελευ-

θερωθῇ τελείως ἀπὸ τὸ πρόσκαιρον. Μόνῃ ἡ
ὑπαρξὶς καὶ ἡ ἀναγνώρισις αὐτοτελοῦς νοητικῆς
κόσμου ἐξασφαλίζει τὴν δυνατότητα ἐκείνην,
διότι μόνον εἰς τὸν νοητικὸν βίον εἶναι οὐσιώ-
δης καὶ ἀπαραίτητος ἡ ἀνύψωσις ὑπεράνω τοῦ
χρόνου καὶ ἡ δρᾶσις ἐξ ἀχρόνου τινὸς διατάξεως.
Ἐν τῷ νοητικῷ βίῳ ὁ ἀνθρώπος γενικῶς τείνει
πρὸς τὸ ὑπεράνω παντὸς χρόνου ἰσχύον, ἢ ἐντὸς
τῆς περιοχῆς τῆς ἱστορίας δρᾶσις καὶ ἀναγνώρι-
σις οὐδέποτε θεμελιώνει ἐδῶ τὴν ἀλήθειαν καὶ
τὸ δίκαιον, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ ἐκπηγάξῃ
ἀπὸ αὐτὴν τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς. Διὰ τοῦτο ἐν
τῷ νοητικῷ βίῳ οὐδέποτε τὸ παρελθὸν ἔμπορεῖ
νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ παρόν, καὶ οὐδέποτε τὸ
σήμερον νὰ ὀριμᾷ ἀπὸ τὸ χθὲς ὡς καρπὸς
ἀπὸ τὸ ἄνθος. Διότι ἡ νοητικὴ ζωὴ τὴν ὁποίαν
ἐπλασαν χρόνοι περασμένοι, δὲν ἐξακολουθεῖ νὰ
υφίσταται μόνον καὶ μόνον, διότι μίαν φορὰν
ὑπῆρξε. Ἐδῶ δὲν ἰσχύει ὁ φυσικὸς νόμος τῆς
ἀδρανεῖας τῆς ὕλης, κατὰ τὸν ὁποῖον ἕκαστον

πρᾶγμα παραμένει εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν
μέχρις ὅτου ἐπέλθῃ ἔξωθεν μεταβολή τις. Μάλ-
λον ἰσχύει ἐδῶ ἡ ἄλλη ἐκείνη διάταξις, κατὰ
τὴν ὁποίαν ἀμέσως ἀρχίζει νὰ παρακμάζῃ καὶ
νὰ καταπίπτῃ διαρκῶς ὅ,τι δὲν μεταπλάττεται
αἰωνίως καὶ ἐκ νέου εἰς νέαν ζωὴν καὶ ἐνέ-
ργειαν. Τοῦτο συγχρόνως διαπιστώνει, ὅτι πᾶσα
πνευματικὴ ζωὴ πρέπει νὰ πηγάζῃ ἀπὸ τὸ ἄμε-
σον παρόν, καὶ ὅτι πᾶσα ἐπισκότησις τῆς ἀρχῆς
ταύτης ἐπιφέρει ἐξασθένεισιν τοῦ σπουδαιοτάτου
διακριτικοῦ τῆς γνωρίσματος.

Καὶ ἡ ἀνθρωπίνη δὲ ἐμπειρία ὁμοίως κάμνει
φανερόν, ὅτι μᾶλλον τὸ παρὸν δεσπόζει τοῦ
παρελθόντος ἢ τ' ἀνάπαλιν, καὶ ὅτι ἐπομένως ἀνα-
λόγως πρὸς τὴν πνευματικὴν κατάστασιν τοῦ
παρόντος μεταβάλλεται ἀδιακόπως καὶ ἡ εἰκὼν
τοῦ παρελθόντος.

Πόσον διαφορετικὰ πράγματα εἶδον καὶ ἐτί-
μησαν οἱ ἄνθρωποι ὡς πρὸς τὴν κλασικὴν
ἀρχαιότητα ἐκάστοτε ἀναλόγως τῶν προβλημά-
των καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἰδίας τῆς ζωῆς! Ἡ
σχολαστικὴ φιλοσοφία ἀνεξήτει ἐν αὐτῇ ἓνα
κοσμικὸν πολιτισμὸν ὡς συμπλήρωμα τῆς θρη-
σκευτικῆς ζωῆς, ἡ ἀναγέννησις στήριγμα διὰ τὸν

πόθον τῆς πρὸς ζωὴν καὶ κάλλος, ὁ διαφωτι-
σμὸς ἐξετίμα ἐν αὐτῷ, καθ' ὅσον τὴν ἐξετίμα,
κυρίως τὴν σαφήνειαν ἐν τῇ ἐκφράσει καὶ τὴν
πρακτικότητι, ὁ γερμανικὸς ἀνθρωπισμὸς κατέ-
φρευγεν εἰς αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἀμηχανίαν τοῦ νεω-
τέρου βίου ὡς πρὸς ἀγνωτέραν, ἀπλὴν καὶ μεγά-
λην φύσιν. Οὕτως ἀπεκάλυψεν ἡ ἀρχαιότης εἰς
τὸν καθένα καὶ ἄλλην πλευρὰν τῆς, ἀλλὰ ὑπῆρ-
ξαν καὶ ὑπάρχουν πολλοί, εἰς τοὺς ὁποίους παρ' ὅ-
λον τὸν ζῆλον τῆς ἐπιμόχθου πολυμαθείας δὲν
ἀποκαλύπτει τίποτε οὔτε ἔμπορεῖ νὰ ἀποκαλύψῃ,
διότι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι δὲν ἔχουν καμίας ζωὴν μέσα
των. Ἐδῶ ἐγκτεται λοιπὸν τὸ πᾶν, καὶ τὸ κρί-
σιμον σημεῖον εἶναι πάντοτε, ἂν ὑπάρχῃ παρόν,
πνευματικῶς ζωντανὸν παρόν. Τὸ παρὸν ὅμως
αὐτὸ κανεὶς δὲν δύναται κατ' ἄλλον τινα τρόπον
νὰ τὸ ζωντανεύσῃ, εἰ μὴ ἡμεῖς ζῶντες καὶ δρών-
τες. Τὸ πνευματικὸν παρὸν δὲν θὰ μᾶς τὸ δῶρῃ
ἡ τύχη, πρέπει νὰ τὸ διαπλάσωμεν ἡμεῖς, καὶ
δὲν εἶναι κἄτι παροδικὸν καὶ στιγμιαίον, ἀλλὰ
τοῦναντίον εἶναι κἄτι σταθερὸν ἀπέναντι τοῦ
στιγμιαίου, ζωὴ ἔξω τοῦ χρόνου. Τοιαύτη ζωὴ
ὅμως δὲν θὰ ἦτο ποτὲ ἐφικτὴ, ἀκόμη δὲ καὶ
ἡ τάσις πρὸς αὐτὴν θὰ ἦτο ἀνοησία, ἐὰν δὲν

ΘΗΜΩΝΙΑΣΜΑ

ΥΠΟ Τ. Φ. ΜΙΛΛΕ

* Συνέχεια: «Παναθήναια» 31 Μαρτίου, σελ. 339.

υπήρχε αιώνια τις τάξεις ὡς ἄλλο εἶδος πραγματικότητος καὶ ἂν αὕτη δὲν ἦτο παρούσα καθ' οἰονδήποτε τινὰ τρόπον καὶ εἰς τὸ βασίλειον τῆς ἰδικῆς μας ζωῆς. Διότι τί θὰ μᾶς ὠφείλει ἐκείνη ἡ τάξις, ἐὰν δὲν δεικνύῃ τὴν ἐνέργειάν της καὶ μεταξὺ ἡμῶν; Ἄνευ τούτου λοιπὸν δὲν ὑπάρχει ἀπολύτως ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, καὶ μόνον αὐτὸ ἡμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ ἀσφαλῆ βάσιν ἀπέναντι αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἔρευνα ὧν τῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου μᾶς ἔφερεν ἀναγκαίως εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ἐνὸς τοιούτου αὐθυπαρκτοῦ νοητικοῦ κόσμου, ἡ ἀπαιτήσις τοιαύτης ἀναγνωρίσεως καὶ ἀπέναντι τῆς ἱστορίας δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήξῃ. Συγχρόνως παρουσιάζεται εἰς τὸν ἄνθρωπον νέα μεγάλη ἀπορία. Τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον πρέπει τέλος καθ' ἓνα οἰονδήποτε τρόπον νὰ διζοβολήσῃ, εὐρίσκεται παρ' αὐτῷ εἰς ὁδεῖαν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἄμεσον ὑπαρξίν του. Ὁ νοητικὸς βίος εἶναι πρὸ παντὸς ἐν ὅλῳ, πᾶσα ποιικιλία φαινομένων ὑπάγεται ὑπ' αὐτοῦ εἰς περιεκτικὰς ἐνότητας, ἐν ᾧ ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ καταμερίζεται εἰς ἀτομικοὺς κύκλους, μέσα εἰς τοὺς ὁποίους στροφοδινῶνται ὅλα τὰ φαινόμενα ἀναμίζ. Ἐκεῖ ἡ δρᾶσις ἐμψυχώνεται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν δύναμιν καὶ τὴν χαρὰν ἡ ὁποία πηγάζει ἀπὸ τὸ πρᾶγμα, ἐν ᾧ ἐδῶ βασιλεύει ἡ φυσικὴ αὐτοσυντηρησία, ἡ ὁποία ὅταν ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν καὶ μὲ πνευματικὰς δυνάμεις εὐκόλως κορυφώνεται εἰς ἀπεριόριστον ἐγωϊσμόν. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολὺ ἰσχυρὰ προσδεδεμένος μὲ τὸν χρόνον, τὰ ἅμα χάνονται ταχέως, ὅλα τὰ φανερώματα τῆς ζωῆς εὐρίσκονται εἰς ἀδιάκοπον ῥοῦν, ὅλα αὐτὰ ἀντιφάσκουν πρὸς τὴν αἰωνιότητα, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ὁ βίος ὁ νοητικὸς. Ἐν αὐτῷ ὁ κόσμος ἀνευρίσκει τὸ εἶναί του καὶ διαμορφώνεται εἰς βασίλειον τῆς αὐθυπαρξίας, ἐν ᾧ ὁ ἄνθρωπος ἀπέναντι τοῦ ἀπείρου φαίνεται ἀνυπεράσπιστος καὶ πνευματικῶς κενός. Πῶς ἡμπορεῖ νὰ ὑπερνικῇ ἐν τόσῳ βαθύ χάσμα; Τὸ πρῶτον μέσον βεβαίως εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ἐκείνη ἀντιστροφή τῆς ζωῆς, ἡ ἀνύψωσις ὑπεράνω τοῦ ἀπλῶς ἀνθρωπίνου, ἡ μετάθεσις μας εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ νοητικοῦ. Τοῦτο πράττει ἀληθῶς κάθε ἐργασία ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὸ ὅλον καὶ ἐπιδραῖ ἐπὶ τοῦ ὅλου ἀνθρώπου. Πρὸς τοῦτο χρειάζεται νὰ ἐννοηθῇ ὡς σύνολον καὶ μὲ πλήρη ἐνέργειαν νὰ ἀναληφθῇ, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μὲ χιλίων εἰδῶν ἐπιδράσεις διαπερᾷ ὅλην τὴν ζωὴν μας. Ἀλλὰ καὶ ἡ τοιαύτη μεταστροφή καὶ ἡ νέα βάσις τῆς ζωῆς δὲν φέρει αὐτὴν εἰς τελείαν ἀνάπτυξιν. Ἦτο υπερτίμησις τῆς ἱκανότητος τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὅτι ἡθέλησάν τινες ἀμέσως ἐκ τοῦ σημείου τούτου μὲ ὑπερέντασιν τῶν δυνάμεων τῶν νὰ δημιουργήσουν κάθε πνευματικότητα. Ἡ ὑπερτίμησις αὕτη ἐξεδικήθη μὲ τὴν ὠχροτάτην καὶ σκιώδη μορφήν τῆς ἀντιλήψεως

τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία ἐξ αὐτῆς ἐπήγαγε. Ἄφ' οὗ δὲ εἶδομεν ἀρκετὰ σαφῶς τὰ ὅρια τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, δὲν θὰ δοκιμάσωμεν καὶ ἄλλην μίαν φορὰ νὰ συνθέσωμεν τὴν πραγματικότητα ἀπὸ μίαν μετέωρον ἐνεργητικότητα. Οὕτως ἡ τάξις μας πρὸς ἀνάπτυξιν μᾶς νοητικότητος ἀχρόνου ἔχει ἀνάγκην στηρίγματος ἰσχυροῦ. Καὶ τοιαύτην ὑποστήριξιν παρέχει εἰς αὐτὴν ἡ ἱστορία. Ὅχι βέβαια ἡ ἱστορία, ὅπως μᾶς παρουσιάζεται ὡς ὅλον ἀμέριστον. Διότι παρητήθημεν πλέον ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ἀντιλαμβανώμεθα τὸ ὅλον τοῦτο ὡς τὸ βασίλειον τοῦ καθαροῦ λόγου, ὡς γνησίαν ἐξέλιξιν τοῦ νοητικοῦ βίου. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἀποκλείει τὸ νὰ συντελῇται ἐν τῇ ἱστορίᾳ κατὰ τινὰ τρόπον ἀποκάλυψις τις τοῦ νοητικοῦ βίου, καὶ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν κάποια ἐσωτερικὴ ἱστορία, ἱστορία τοῦ πνεύματος καὶ ὅχι ἀπλῶς ἀνθρωπίνῃ. Καὶ εἶναι δυνατόν ἀκόμη νὰ φανερώναται ἐκεῖ κάποια αὐτοτελὴς νοητικὴ ζωὴ, ἡ ὁποία νὰ λέγῃ καὶ εἰς ἡμᾶς κάτι διὰ μέσου ὧν τῶν μεταβολῶν τῶν καιρῶν καὶ νὰ προάγῃ καὶ τὴν ἰδικήν μας τάσιν. Ἐπαισθητότατα φανερώναται τοιαύτη νοητικὴ ζωὴ εἰς μερικάς κορυφάς, αἱ ὁποῖαι καλοῦνται κλασικαί, διότι ἐν αὐταῖς ἡ δημιουργία εἶναι ὑπερέτερα τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἀληθινὰ μέγαλον ἐν αὐταῖς δὲν εἶναι αἱ μεμονωμέναι σκέψεις ἡ τάσεις, ἀλλὰ τὸ νέον εἶδος τῆς ζωῆς ἀπέναντι τῶν σκοπῶν καὶ φρονημάτων τοῦ καθημέραν. Ἐκεῖ συνετελέσθη ἡ ἀντιστροφή τῆς ζωῆς, ἐκεῖ ἠνοιχθήσαν αἱ νοητικαὶ πηγαί, δυνάμεις καὶ ἀνάγκαι τοῦ νοῦ, ἀπολύτως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ ἀπλῶς ἀνθρώπινον. Βέβαια αὐτὸ δὲν ἔγινεν ὅλος διόλου ἀσχέτως μὲ τὴν ἄλλην ζωὴν, καὶ χωρὶς πολλαπλὴν προετοιμασίαν καὶ στενὴν συνάφειαν πρὸς τὴν ἱστορικὴν κατάστασιν, ἀλλὰ ποτέ, ποτέ δὲν ὑπῆρξε τὸ κλασικὸν ἐκεῖνο μὲ ὅλον τὸ εἶναί του ἀπλοῦν ἄθροισμα καὶ ἐπεξεργασία στοιχείων προὑπαρχόντων. Μᾶλλον ἐν αὐτῷ ἐγένετο πάντοτε δῆξις πρὸς τὸ παρελθόν, ἀντιστροφή, μετάθεσις εἰς νέαν βάσιν, κέρδος νέου πεδίου ζωῆς, δημιουργία πνευματικῆς πραγματικότητος. Διὰ τοῦτο ὁ δρόμος του ἠνοιχθῇ συνήθως μὲ ἰσχυροὺς κλονισμούς, καὶ ἡ νίκη του ἦτο πάντοτε ἀποτέλεσμα ἀγώνων καὶ πόνων, οἱ πρωταγωνισταὶ του ἔγιναν μάρτυρες καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου τὸ μαρτύριον δὲν ἐσφραγίσθη μὲ αἷμα. Ἀκόμη δὲ ἡ ἐξωτερικὴ ἀναγνώρισις, τὴν ὁποίαν εἰς τὸ τέλος εὐρίσκει συνήθως τὸ μέγα, δὲν σημαίνει καθόλου νίκην τελείαν καὶ ἐπομένως μεταμόρφωσιν τῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως.

Διότι πᾶσα τοιαύτη ἀναγνώρισις καταβιβάζει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ ἀναγνωρίζομενον καὶ τὸ προσαρμόζει εἰς τὴν μικροανθρώπινον ὑπαρξιν καὶ τὸ μικροανθρώπινον φρόνημα, ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἀναγνωρίζεται ὅλον τὸ εἶναί του,

ἀλλὰ μερικὰ ἀποτελέσματά του. Τοιουτοτρόπως δὲν αἶρεται κατὰ βάθος ἡ ἀγνίσις, ἀλλὰ μόνον συγκαλύπτεται, παραμένουν δὲ καθ' ὅλην τὴν ἱστορίαν εἰς δεινὸν ἀγῶνα ἀναμεταξύ των ἡ γνησία νοητικότης καὶ ὁ ἀπλῶς ἀνθρώπινος τρόπος τοῦ ζῆν.

Ἡ αὐθυπαρκτης ὅμως νοητικὴ ζωὴ δὲν ἐμφανίζεται μόνον εἰς μεμονωμένα σημεία, ἀλλὰ τὰ σημεία ταῦτα ἐπιζητοῦν μίαν ἀλληλωνχίαν καὶ θὰ ἤθελαν τέλος νὰ συνδεθῶν πρὸς συν-απαρτισμὸν ἐνὸς περιεκτικοῦ τῶν ὧν βασιλείου. Τότε ὅμως γεννῶνται ἀληθῶς δύσκολοι περιπλοκαὶ καὶ δεινὰ συγκρούσεις. Ὑπὸ τὰς ἀνθρωπίνους συνθήκας κάθε ἐμφάνισις τοῦ νοητικοῦ βίου ἔχει μετρημένα ὅρια: Ἐπειδὴ ἐπιλαμβάνεται τοῦ προβλήματος μόνον εἰς ὁρισμένον τι σημεῖον καὶ μόνον πρὸς ὁρισμένην διεύθυνσιν λύει αὐτό, διὰ τοῦτο δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἱκανοποιῇ τελείως τὸ ὅλον τοῦ νοητικοῦ βίου. Τέλος θὰ γεννηθῇ νέα κίνησις ἀντίθετος καὶ θὰ προκαλέσῃ νέας ἀναπτύξεις. Καὶ πάλιν τοῦτο φέρει ὅχι μόνον νέας ἀπόψεις καὶ τάσεις, ἀλλὰ καὶ πλάτος καὶ βάθος τῆς ζωικῆς λειτουργίας. Ἡ ἐνέργεια τῆς ζωῆς καὶ μαζί μὲ αὐτὴν ἡ νοητικὴ πραγματικότης αὐξάνουν ὅλον ἐν μὲ τὴν κίνησιν τῶν χιλιετηρίδων. Αὕτη φέρει τὰς ἀποκαλύψεις τῆς νοητικῆς ζωῆς, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι ἀπλᾶ προϊόντα τῆς σκέψεως, ἀλλὰ ὁμιλοῦν μὲ τὴν δύναμιν τῆς πραγματικότητος, ἀληθῶς πραγματικότητος πνευματικῆς, δηλαδὴ τοιαύτης, τὴν ὁποίαν μόνον δι' αὐτενεργείας ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν κάμῃ ἰδικήν του. Τὸ φανέρωμα τοῦτο τῆς πνευματικῆς ζωῆς πιθανὸν νὰ μὴ καταλαμβάνῃ ὅλον τὸ πλάτος τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἐξασκεῖ ὅμως μεγίστην δύναμιν ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας, καὶ προβάλλει εἰς αὐτὴν ὡς ὅριον ἐν ὕψος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐὰν δὲν φθάσῃ δὲν ἡμπορεῖ νὰ φέρῃ ἀληθῆ πρόοδον καὶ ἱκανοποίησιν. Ὅτι εἶναι κατώτερον τοῦ κοσμοϊστορικοῦ τούτου σταθμοῦ, πιθανὸν ἐνίοτε νὰ διεγείρῃ καὶ νὰ προάγῃ τοὺς ἀνθρώπους, εἰς τὸ τέλος ὅμως θὰ προσκρούσῃ εἰς ὑπερέτεραν ἀντίστασιν καὶ θὰ φανῇ ἀνεπαρκές. Ὁ κοσμοϊστορικὸς ἐκεῖνος σταθμὸς ἐνεργεῖ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀρνητικῶς, ἀπορρίπτων ὡς ἀνεπαρκεῖς μερικάς λύσεις τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ θετικῶς, ὀρίζων αὐτὸς τὰ προβλήματα καὶ διεγείρων πρὸς λύσιν των. Διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἱκανοποιῇ τὸ ὅλον τῆς ἀνθρωπότητος καμμία μορφή τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία νὰ μὴ περιέχῃ ἐν ἑαυτῇ τὸ ψυχικὸν βάθος καὶ τὴν ἡθικὴν σοβαρότητα τὴν ὁποίαν ἔθιχεν ὡς ἰδεώδες ὁ χριστιανισμός, καὶ καμμία πάλιν, ἡ ὁποία νὰ καταφρονῇ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου καὶ τὴν κατάντησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀπείρου, τὴν ὁποίαν ἐπέτυχον οἱ νέοι χρόνοι. Κατὰ ταῦτα ἡ ἱστορία, ὑπὸ νοητικὴν ἔποψιν, περιέχει ὑποδείξεις, παρορμήσεις, πιθανότητας. Διὰ νὰ γίνων

αὐταὶ δι' ἡμᾶς πλήρης πραγματικότης, πρέπει νὰ τὰς οἰκαιοποιηθῶμεν καὶ νὰ τὰς ἀναζήσωμεν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι δυνατόν μόνον καθ' ὅσον τὸ νοητικὸν περιεχόμενόν των, ἂν καὶ ἔφερον αὐτὸ εἰς τὴν ζωὴν αἱ ἰδιαιτέρας τῶν καιρῶν ἀνάγκαι, εἶναι ἀληθῶς ἔξω τοῦ χρόνου καὶ ἐπομένως αἰώνιον. Πρέπει μόνον τὸ ἔξω τοῦ χρόνου τοῦτο νὰ τὸ συλλάβωμεν μὲ τὴν δύναμιν του καὶ τὴν ἰδιορρυθμίαν του, καὶ τότε δύναται νὰ γίνῃ δι' ἡμᾶς ζωντανὸν παρόν, τότε ἡ ἱστορία δὲν εἶναι πλέον ἀπλὴ διαδοχὴ γεγονότων καὶ τὸ πρὶν ὅχι ἀπλὴ προετοιμασία τοῦ ἔπειτα, ἀλλὰ κάθε τι μέγα ἔχει ἰδικήν του ἀξίαν καὶ ἀλήθειαν ἀφθαρτον, καὶ τότε δύναμεθα νὰ ἀναζητῶμεν ἐν ὅλῳ πέραν τῆς πολλότητος τῶν φαινομένων. Ἐὰν λοιπὸν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἱστορία ἀπὸ ἀπλῆς ῥοῆς γεγονότων θεωρηθῇ ὡς βαθμιαία ἀποκάλυψις τοῦ νοητικοῦ κόσμου, καὶ κατάντησις ὑπερχρόνου παρόντος, τότε δύναται ὁ πόθος τῶν ἀνθρώπων πρὸς κάποιον πλήρη νοητικὸν βίον νὰ εὔρη ἰσχυρότατον στηρίγμα ἐν αὐτῇ. Πρέπει μόνον ἀπὸ τὸ πρόσκαιρον νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὸ αἰώνιον, καὶ ἀπὸ τὸ δεδομένον χάος νὰ ἐξαγάγωμεν μίαν ἱστορίαν τοῦ νοῦ.

Τοῦτο ὅμως ἔχει τοὺς σταθεροὺς του ὅρους: Ἀπαιτεῖται, ἐν πρώτοις, νὰ ἐπιδραῖ κάποιον βάθος τῆς ζωῆς πέραν τῆς ἀμέσου ὑπάρξεως, καὶ ἐν ὅλῳ πέραν τῶν κατὰ μέρος λειτουργιῶν. Διότι μόνον οὕτω δύναται νὰ φανερωθῶσιν ἀπὸ τὰ κινήματα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας χαρακτηριστικοὶ τύποι ζωῆς, ἰσχυρὰ ρεύματα ζωῆς, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξαρθῶνται μόνον ἀπὸ τὴν ἰδιόζουσαν φανεράν πηγὴν των, καὶ ἐπενεργοῦσιν ἀνεξαροτήτως καὶ πέραν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ὅλου, ἐπενεργοῦσι μὲ τρόπον ἐντονὸν καὶ ὅχι μὲ ἀόριστον γενικότητα.

Μόνον οὕτω ἡμπορεῖ νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ ἐνότης ἐν τῇ αἰωνίᾳ μεταβολῇ τῶν φαινομένων καὶ νὰ μεταβιβασθῇ εἰς τὸ παρόν.

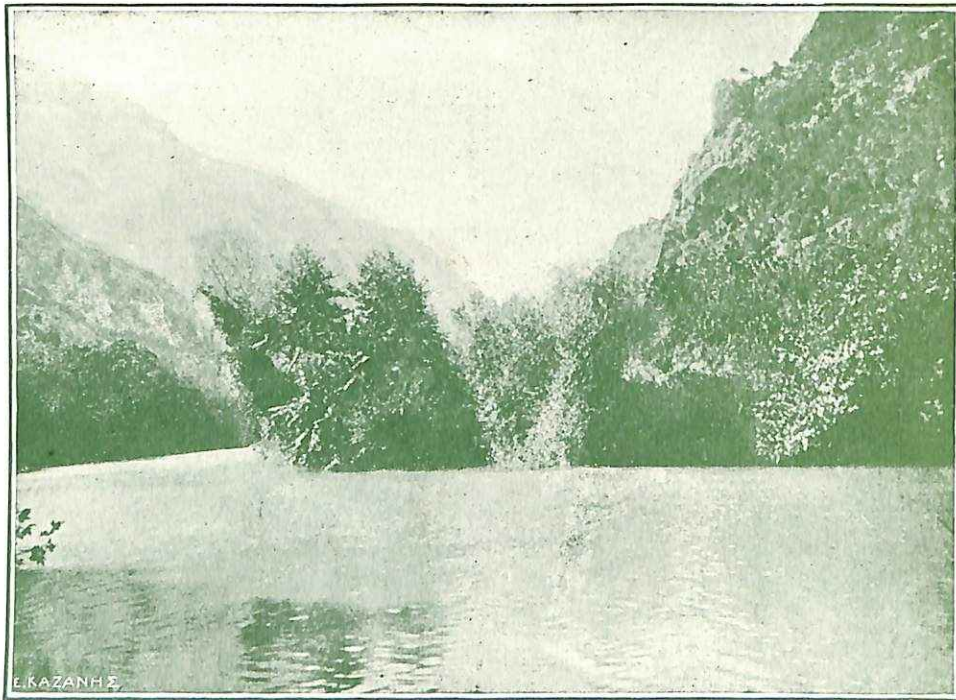
Πρὸς τοιαύτην ὅμως μεταφορὰν καὶ ἰδιοποίησιν ἀπαιτεῖται ἀκόμη νὰ ἀναπτύξῃ ἡ κάθε ἐποχὴ αὐτοτελὴ πνευματικὸν βίον. Καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ συγκεντρωθῇ εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς ἰσχυρῆς, νὰ καταλάβῃ τὴν ἰδικήν της κοσμοϊστορικὴν ἀποστολήν, τὸν κύριον σκοπὸν τῶν τάσεών της, νὰ ἀναπτύξῃ μὲ ἐνεργητικότητα ὅ,τι ἡμπορεῖ νὰ δώσῃ πνευματικῶς αὐθυπόστατον καὶ ὑπεράνω τοῦ χρόνου, καὶ νὰ ὑψωθῇ ὑπεράνω τῆς ἀπλῆς μεταβολῆς τῶν φαινομένων. Πρῶτον πρέπει νὰ λάβωμεν συνείδησιν τοῦ ἑαυτοῦ μας, διὰ νὰ παρατηρήσωμεν κάτι τι ἰδιαιτέρον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν μας νὰ ἀνακαλύψωμεν κάτι αἰώνιον, διὰ νὰ ἀνευρόμεν καὶ εἰς ἄλλους καιροὺς καὶ τὸ ὅλον τῆς ἱστορίας τὴν αἰωνιότητα. Πρὸ παντὸς ἐδῶ εἰς ἐκεῖνον μόνον δίδεται, ὁ ὁποῖος ἔχει, καὶ ἐδῶ εἶναι πρὸ

πάντων φανερόν, ὅτι τὸ παρελθὸν ἡμπορεῖ μὲν νὰ ἐξυψώσῃ τὸ παρὸν, νὰ τὸ ἀντικαταστήσῃ ὅμως ποτέ.

Καθ' ὅσον λοιπὸν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐν τῇ ἱστορικῇ κινήσει ἀνακαλύπτεται εἰς σκοπός, καὶ διὰ μέσου ὧν τῶν μεταβολῶν τῶν χρόνων προβαίνομεν πρὸς τὴν ἀχρονὸν ἀλήθειαν, ἀλλάζει συγχρόνως καὶ ἡ ὅλη ἀποψὶς τῆς ζωῆς. Τώρα πλέον δὲν παρασυρόμεθα ἀνυπεράσπιστοι ἀπὸ τὸ ῥεῦμα τοῦ χρόνου, ἀλλὰ δυνάμεθα μετέχοντες τῆς αἰωνίου ἀληθείας νὰ κερδίσωμεν γαλήνην καὶ εὐσταθείαν ἀπέναντί του.

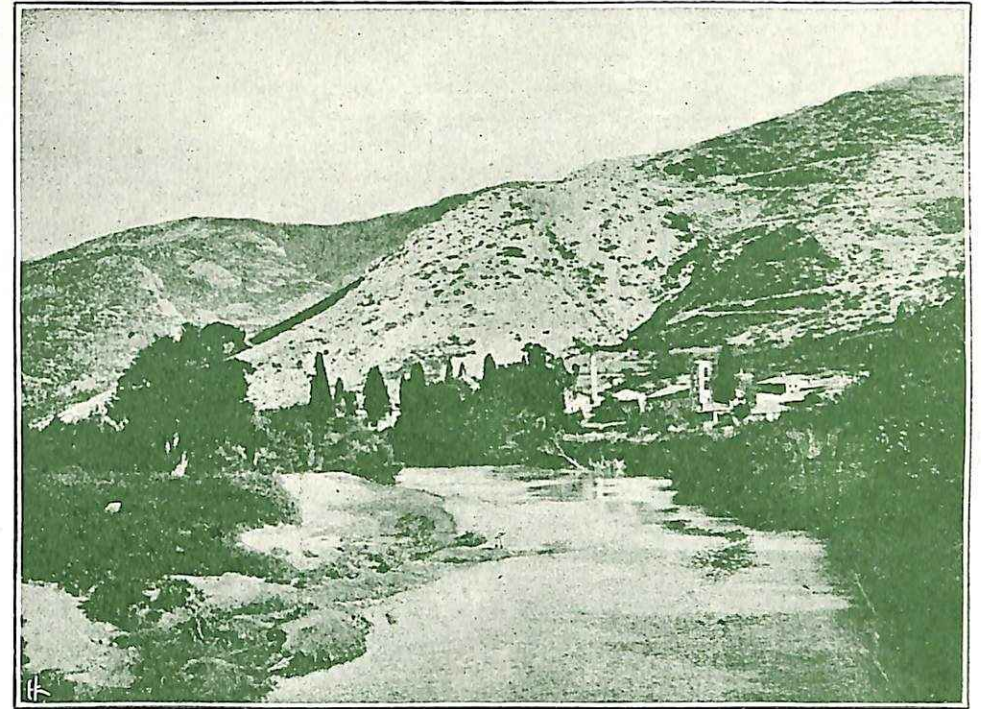
Ἡ λειτουργία τῆς ζωῆς ἐνισχυομένη ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν ἐμπειρίαν θὰ διαπλάττεται πάντοτε οὐσιαστικώτερα καὶ πλέον συγκεκριμένα, ἡ νοητικὴ ζωὴ θὰ παρίσταται πολὺ ἐναργεστέρα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας, τῆς ἀνθρωπότητος ἡ θέσις θὰ διαφωτισθῇ, καὶ μὲ ὅλα ταῦτα θὰ ἀναπτύχῃ κάποιος χαρακτηριστικὸς τύπος καὶ εἰς μόνιμος τρόπος τῆς πνευματικῆς μας ὑπάρξεως. Ἡ σταθερότης, τὴν ὁποίαν οὕτω ἀποκτᾷ ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ, τὴν κάμνει πολὺ ὑπερέραν ἀπὸ τὴν ἀπλὴν κίνησιν. Ἀκόμη καὶ ἐν τῇ μεταβολῇ ἡ ζωὴ θὰ ζῇ πρὸ παντός διὰ τὸν ἑαυτόν της, καὶ θὰ γίνεται ὁλονὲν ἰσχυρότερα. Ἰσως οἱ ἱστορικοὶ κλονισμοὶ νὰ συγκλονίζουσιν πάντοτε καὶ ἐκ νέου καὶ αὐτὰς τὰς βάσεις τῆς ζωῆς, καὶ νὰ μεταβάλλουσιν αἰωνίως εἰς προβληματικὸν

ὅ,τι ἐφαίνεται ἤδη ἐξησφαλισμένον, ἵσως νὰ εἶναι ἀνάγκη, ὅ,τι αἰώνιον φανερόνεται εἰς ἡμᾶς, νὰ περιβάλλεται τὸν ἰδιαίτερον τύπον τῆς ἐποχῆς καὶ ἀναλόγως πρὸς αὐτὸν νὰ διαμορφώνεται. Μόλα ταῦτα θὰ εἶναι θεμελιωδεστάτη μεταστροφή τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐὰν διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τινὰ ὑπεράνω τοῦ χρόνου κείμενον νοητικὸν κόσμον ἐξασφαλισθῇ κατ' αἰώνιον μέσα εἰς τὸν πυρῆνα τῆς ζωῆς μας καὶ θεωρηθῇ πρὸ παντός ὡς σκοπός, τὸ αἰώνιον τοῦτο νὰ ἀναλάβωμεν εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας μας, καὶ νὰ κάμωμεν τέλειον κτῆμα μας ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μᾶς ὑποδεικνύει ἡ πνευματικὴ μας ὕπαρξις. Διότι τότε μόνον θὰ εἶναι δυνατὴ ἡ τάσις τοῦ νὰ χωρίσωμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ παροδικὸν ἀπὸ τὸ μὴ παροδικὸν καὶ νὰ τῆς ἀποσπάσωμεν ἐν αἰώνιον πνευματικὸν παρόν. Καὶ τότε δὲν θὰ εἶναι πλέον ἡ ἱστορία τὸ σύνολον τὸ περιέχον ἐν ἑαυτῷ τὸν σκοπὸν του, ἀλλὰ θὰ εἶναι ἀπλοῦν μέρος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ εἶναι, τὸ ὁποῖον μόνον ἐὰν ἀναχθῇ εἰς μίαν ἀχρονὸν τάξιν κερδίζει πνευματικὴν δύναμιν καὶ κάποιον νόημα. Κατόπιν τούτου οὐδέποτε πλέον εἶναι δυνατόν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν παλαιότερον ἐκεῖνον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, ὁ ὁποῖος ἐπίστευεν, ὅτι ἡδύνατο διὰ μᾶς νὰ συλλάβῃ τὸ αἰώνιον καὶ τελείως νὰ τὸ διαμορφώσῃ. Ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον κερδίζομένη γαλήνη εἰς ἡμᾶς φαίνεται ὡς στασιμότης,

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΟΠΙΑ

ΤΕΜΠΗ, φωτογρ. ἐρασιτέχνου

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΟΠΙΑ

ΤΕΜΠΗ — ΜΠΑΜΠΑ, φωτογρ. ἐρασιτέχνου

ἀπαρνήσις τοῦ ζωντανοῦ παρόντος χάριν νεκροῦ παρελθόντος. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι καθόλου ἀνάγκη νὰ περιπέσωμεν εἰς τὴν νεωτεριστικὴν διάλυσιν πάσης μονιμότητος καὶ νὰ κομματιάσωμεν τὴν ζωὴν εἰς στιγμιαίας ἐντυπώσεις καὶ τοιουτοτρόπως νὰ ἐγκαταλείψωμεν πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἀλληλουχίαν καὶ πᾶσαν ὑπερέραν ἐνότητα.

Ἡ ἐπιστήμη μὲ τοιαύτην πεποίησιν πρέπει νὰ ἀναπτύξῃ ἰδιαίτερον τρόπον πραγματείας τῶν ἱστορικῶν φαινομένων, ὁ ὁποῖος νὰ ἀναζητῇ εἰς τὸ πρόσκαιρον τὸ αἰώνιον, εἰς τὸ κατὰ μέρος τὸ ὅλον. Οὕτως ἔγινε π. χ. εἰς τὸ μέγα ἔργον τοῦ Jhering περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου καὶ μάλιστα μὲ πλήρη συνείδησιν καὶ διαύγειαν ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς μεθόδου. Ἡ ἔρευνα ἐδῶ ἀποβλέπει «ὅχι τὸ ῥωμαϊκόν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ δίκαιον ἐξεταζόμενον καὶ ἐποπτευόμενον ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ» (3 ἔκδ., σελ. IX) καὶ ἐπομένως θέμα τοῦ βιβλίου γίνεται «ὁ χωρισμὸς τοῦ προσκαιροῦ καὶ καθαρῶς ῥωμαϊκοῦ ἀπὸ τὸ αἰώνιον καὶ γενικόν» (I, 15). Βεβαίως τοιαύτη φιλοσοφικὴ πραγματεία δύναται νὰ εἶναι μόνον τὸ τελικὸν σημεῖον μακρᾶς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔνεκα μικροψύχου δισταγμοῦ πρὸ τῶν κινδύνων της θὰ ἤθελε νὰ τὴν ἀποκρούσῃ, θὰ ἐφηρμοζέτο ἡ γνωστὴ φράσις τοῦ Hegel περὶ τῆς Μεταφυσικῆς «θέλει νὰ κτίσῃ ναὸν χωρὶς θεόν».

Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀτόμων ἐπεκ-

τείνεται ὁ νέος τρόπος καὶ προσδίδει εἰς αὐτὴν νέον φωτισμόν. Καὶ διὰ τὸν καθένα ἀνθρώπον χωριστὰ ἐπὶ τοσοῦτον μόνον εἶναι ἡ ζωὴ ἀδιάκοπον ῥεῦμα φαινομένων, ἐφ' ὅσον λείπει ἀπὸ αὐτὸν ἡ αὐτοτελὴς ἐσωτερικὴ ζωὴ καὶ δὲν κατορθώνει καθ' ἓνα οἰομένηποτε τρόπον νὰ φθάσῃ εἰς κάποιον σύνολον προσωπικοῦ εἶναι καὶ πνευματικῆς ἀτομικότητος. Διότι ὅπου τοῦτο συμβαίνει καὶ ὁ ἀνθρώπος κατορθώνει νὰ μεταβάλλῃ τὰ ἀπλὰ περιστατικὰ εἰς οὐσίαν ζωῆς, καὶ μὲ τὸ ἔργον του καὶ μὲ τὰς τύχας του νὰ ζῇ ὡς πνευματικὸν ἐγώ, τότε κάθε τι, πού μᾶς συγκινεῖ, δὲν περνᾷ καὶ χάνεται ὡς σκιά, ἀλλὰ κατορθώνει νὰ διζώσῃ μέσα μας, ἀναπτύσσει καὶ προάγει τὰς σταθερὰς ἀξίας, καὶ λαμβάνει τὴν θέσιν του εἰς τὴν τάξιν τοῦ ὑπερχρονίου παρόντος. Πάντοτε παραμένει ὡς κύριος σκοπός τὸ νὰ ἐξασφαλίσωμεν διὰ τὴν ζωὴν ἐν πλούσιον παρόν, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ τὴν ἐνισχύσωμεν ἐναντίον τοῦ στιγμιαίου. Μέσα εἰς ἐν τοιοῦτον παρόν ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπιδρᾷ ὅλη ἡ ἀγάπη καὶ ὁ πόνος, ὅλη ἡ εὐτυχία καὶ ἡ δυστυχία πού ὑπῆρξεν ποτε μέρος τῆς ζωῆς μας. Δι' αὐτὸ ἀνέκαθεν τὰ ἱσχυρὰ πνεύματα ποτὲ δὲν κατεδέχθησαν νὰ παραπονεθοῦν διὰ τὴν ἐφημερότητα τῆς ζωῆς, διότι ἀπὸ ἡμᾶς ἐξαορτάται νὰ ἀποσπασθῶμεν ἀπὸ τὸ ἐφήμερον καὶ νὰ μεταθέσωμεν τὴν ζωὴν μας εἰς τὸ αἰώνιον. «Λυποῦμαι τοὺς ἀνθρώπους, λέγει ὁ Götthe, πού δίδουν τόσην

σημασίαν εἰς τὸ ἐφήμερον τῶν πραγμάτων καὶ χάνονται στοχαζόμενοι τὴν μηδαμινότητα τῶν ἐπιγείων. Ἄλλὰ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπάρχοντες, διὰ τὰ κάμωμεν τὸ πρόσκαιρον αἰώνιον.» Διὰ τοῦτο δὲν ἡμποροῦν νὰ εἶναι δι' ἡμᾶς σωστά, καὶ τὰ γνωστὰ λόγια τοῦ Δάντε ὅτι ἡ μεγίστη δυστυχία πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν τῆς περασμένης εὐτυχίας. Διότι ἐὰν ἡ εὐτυχία ἦτο ἀληθινή, δὲν ἡμπορεῖ ποτε νὰ χαθῇ, ἀλλὰ πρέπει καὶ μέσα εἰς ὅλην τὴν δυστυχίαν νὰ ἐπενεργῇ ὡς ζωντανὸν παρὸν.

Ἀκόμη δὲ καὶ αἱ φυσικαὶ φάσεις τῆς ζωῆς, αἱ διαφοροὶ ἡλικίαι, δὲν φανερώονται πλέον ἐν τοιαύτῃ ἀλληλουχίᾳ ὡς ἀπλῇ διαδοχῇ καταστάσεων. Αὐταὶ αἱ φάσεις οὔτε ἐξαντλοῦνται καθ' ἑαυτάς, οὔτε χάνονται μὲ τὸ νὰ προπαρασκευάσουν τὰς ἐπομένας, ἀλλ' ἐκάστη ἐξ αὐτῶν παραμένει ἐσωτερικῶς παρούσα καὶ ἐπιδρᾷ εἰς τὴν ὅλην κατάστασιν τῆς ζωῆς. Διὰ τοῦτο ἔχει τόσην σημασίαν τὸ νὰ ζήσῃ κανεὶς δροσεράν καὶ εὐθυμὴν καὶ ἀληθινὴν νεότητα. Εἶναι κατὰ περισσότερον ἀπὸ ἄλλων θέματα αἰσθηματικῶν ἀναιμνήσεων, ἡμπορεῖ νὰ εἶναι πάντοτε ἐν μέρος τοῦ πλατυτέρου παρόντος, ἀστείρευτος πηγὴ δροσερᾶς ζωῆς.

Κατὰ ταῦτα δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἀπλῶς πρόσκαιρον ὄν. Περισσότερον δίκαιον εἶχον μεσαιωνικοὶ βαθύφρονες σοφοί, οἱ ὅποιοι ἐδόξαζον ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἵσταται εἰς τὰ σύνορα, εἰς τὸν ὁρίζοντα μετὰ χρόνου καὶ αἰωνιότητος καὶ μετέχει καὶ τῶν δύο.

Ὁ χρόνος εἶναι δι' ἡμᾶς μᾶλλον πρόβλημα παρὰ σκληρὰ τύχη. Ἡ ὑπερνίκησις του ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἡ ἐπιτυχία τοῦ ὑπερχρονίου παρόντος ἐξαρτᾶται πρὸ παντὸς ἀπὸ τὴν πνευματικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἡμπορεῖ νὰ δείξῃ ἡ ζωὴ. Πάντως ὅμως ἡ ἐνέργεια μας αὕτη προϋποθέτει ἀπαραιτήτως τὴν πραγματικότητα καὶ ἐσωτερικὴν παρουσίαν ἐνὸς κόσμου νοητικοῦ, διότι καὶ ἡ πλέον παθητικὴ διέγερσις ἐνὸς ὑποκειμένου ἀπλοῦ οὐδέποτε δύναται νὰ δημιουργήσῃ περιεχόμενον πνευματικὸν καὶ νὰ φέρῃ τὸ ἔξω τοῦ χρόνου. Διὰ τὸν ἄνθρωπον κάθε δημιουργία εἶναι ἔμπνευσις ἐξ ἀοράτων συναφειῶν.

Κατὰ ταῦτα ἡμεῖς ἀποκρούοντες τὴν ἀποσυνθετικὴν καὶ ἀποναραγωγικὴν ἱστοριολατρείαν δὲν σημαίνει ὅτι, μεταλίττομεν εἰς τὸν ὀρθολογισμόν. Ὁμολογοῦμεν ἀληθῶς εὐχαρίστως, ὅτι προκειμένου νὰ ἐκλέξωμεν μετὰ τῶν δύο, ἡμεῖς θὰ προετιμῶμεν τὸν ὀρθολογισμόν. Διότι ὅσον στενὴ καὶ μονομερὴς καὶ ἂν εἶναι ἡ ζωὴ, τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσει, εἶναι ὅμως τέλος πάντων ζωὴ ἰδική μας καὶ θέλησις ἰδική μας, ἐν ᾧ ἡ ἱστοριολατρεία τὸ πολὺ δύναται νὰ φέρῃ μίμῃσιν ξένης ζωῆς. Ἐν τούτοις μένουιν ἀρετὰ, τὰ ὁποῖα μᾶς χωρίζουν καὶ ἀπὸ τὸν ὀρθολογισμόν. Ἡ ὑπερβολικὴ συναίσθησις τῶν δυνάμεων του

τὸν ἔκαμε νὰ ὑποτιμᾷ τὸ πρόβλημα. Ἡ παραγνώρισις τῆς μεγάλης ἀποστάσεως, ἡ ὁποία χωρίζει τὴν κοινὴν ζωὴν ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ ἀνθρωπίνου εἶναι, τὸν ἔκαμε νὰ προσδοκᾷ ἀπὸ κάποιαν ἄμεσον διέγερσιν ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀληθῶς ἀπαιτεῖ οὐσιαστικὴν ἐμβάθυνσιν καὶ ἀνατροπὴν τῆς κοινῆς ζωῆς. Δὲν θὰ ἦτο ποτε δυνατόν νὰ ἐλπίσῃ πᾶσαν σωτηρίαν ἀπὸ τὸν καλούμενον φωτισμόν, ἐὰν δὲν προϋπέθετεν, ὅτι ὁ νοῦς ἐνυπάρχει ἤδη ὅλος εἰς τὸν κύκλον τῆς κοινῆς ζωῆς καὶ χρειάζεται μόνον νὰ τὸν ἀφήσωμεν ἐλεύθερον. Αὕτη ἦτο ἡ πλάνη ὅχι μόνον τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἀλλὰ καὶ ἐν γένει τῶν νέων χρόνων. Ἐνόμιζον, ὅτι τὸ εἶναι τοῦ νοητικοῦ βίου εἶναι ἡ ἀπλῇ ἀνύψωσις τῆς κοινῆς ζωῆς εἰς τὸ πεδίου τῆς συνειδητότητος. Καὶ εἰς τὸν περιβάλλοντα ἡμᾶς κόσμον ἐνόμιζον, ὅτι δρᾷ, ἀλλὰ δεσμευμένον καὶ σκοτεινόν, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐντὸς ἡμῶν φθάνει εἰς πλήρη ἐλευθερίαν καὶ διαύγειαν. Διότι τόσον ὀλίγον ἐξετιμήθησαν αἱ μεγάλαι δυσκολίαι καὶ περιπλοκαὶ τῆς περὶ κόσμου ἀντιλήψεώς μας, ὅσον ὀλίγον καὶ αὕτη ἡ ἐνέργεια τῆς ζωῆς ἐνεβάθυνε μέχρι τοῦ νὰ τὰς ὑπερνικήσῃ. Ὅλος διόλου διαφορετικὰ παρουσιάζεται τὸ πρόβλημα, ἐὰν ὁ νοητικὸς βίος δὲν θεωρηθῇ ὡς ἀπλῇ διαφώτισις τῆς φύσεως, ἀλλὰ οὐσιωδῶς νέον εἶδος ζωῆς. Τοιοῦτοτρόπως ὅχι μόνον ἡ ἔντασις του γίνεται μεγαλύτερα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορία κερδίζει σημασίαν, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ ἐπιζητήσωμεν νὰ τὴν μεταβάλωμεν εἰς βασιλεῖον τοῦ καθαροῦ λόγου, ἀλλὰ νὰ εἰμεθα εὐχαριστημένοι ἂν μόνον ἀνακαλύψωμεν ἐν αὐτῇ ἀποκάλυψιν τινα τοῦ νοῦ.

Ὁ δὲ αἰὼν τοῦ φωτισμοῦ καὶ κατὰ τοῦτο ἀκόμη ἦτο ἐλάχιστα εὐνοϊκὸς διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἱστορίας, καθότι ἡ διανόησις, ἡ ὁποία τότε ὠδήγει τὴν ζωὴν, εἶχε πολὺ στενὴν καὶ ἀποκλειστικὴν ἔννοιαν τοῦ ἀληθοῦς. Ἡ ἀπλῶς γνωστικὴ ἀλήθεια θέλει νὰ ἰσχύῃ ἀποκλειστικῶς καὶ ἀπολύτως, δὲν συμβιβάζεται μὲ καμίαν ἄλλην. Ἀναγνωρίζουσα δικαιώματα μόνον εἰς τὸ παρὸν, ἀναιρεῖ ὅλον τὸ παρελθόν. Πόσον ὅμως ἀλλάζει ἡ θέσις, ἐὰν ἀντὶ τῆς γνώσεως, ἥτις ἔχει μόνον πηγὴν τῆς τὴν σαφηνείαν τῶν παραστάσεων, θέσωμεν ὡς βάσιν τὸν νοῦν καὶ ἐὰν ἐν τῇ ἱστορίᾳ δὲν συντατίζονται μόνον γινώμαι καὶ διδάγματα, ἀλλὰ ἀναπτύξεις καὶ συνδυασμοὶ ζωῆς, καὶ ἐὰν ἀγωνιζώμεθα ὅχι διὰ τὴν ἀντήλωσιν ἐξ αὐτῆς εἰδωλα τῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ αὐτὴν τὴν πραγματικότητα, τοῦτο τὸ ἔδειξαν ἴσως ἀρετὰ, ὅσα πρὶν εἴπομεν.

Τὸ οὐσιώδες εἶναι πάντοτε τὸ νὰ κερδίσωμεν τὸ ἔξω τοῦ χρόνου παρὸν μὲ τὴν ἀντιστροφὴν τῆς ζωῆς, διότι οὕτω μόνον ἡμπορεῖ ἡ ἱστορία νὰ γίνῃ κατὰ πλέον ἀπὸ ὑποκειμένον πολυμαθοῦς ἐρεῦνης, καὶ οὕτω μόνον ἡμπορεῖ νὰ ἐμποδισθῇ ἡ γέννησις τοῦ καταστρεπτικοῦ σχε-

τικισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐμπνέει ἡ ἄπειρος ἔκτασις τῶν μεταβλητῶν φαινομένων καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἡ νίκη τοῦ ἱστορικῶς θεωρεῖν τὰ πράγματα εἶναι ὁ μέγιστος θρίαμβος συμπάσης τῆς νεωτέρας ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Ὅχι μόνον τὴν δημιουργίαν τοῦ σύμπαντος καὶ τῶν ὁργανικῶν μορφῶν ἐξημενεῖ ἡ θεωρία αὕτη διὰ τῆς γενέσεως, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ στοιχειωδέστατα φαινόμενα τῆς ἀψύχου φύσεως, ἀφ' οὗ καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς φυσικῆς τὸ γινόμενον ἐξελίσσεται καθ' ὅρισμένην ἀκολουθίαν, καὶ δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν ἀντιστρέψῃ κατ' ἀρέσκειαν. Ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ζωὴ φανερώνεται εἰς πολὺ καθαρώτερον εἰκόνα, ἀφ' οὗτοῦ τὸ παρὸν ἐκτιμᾶται ὡς τὸ τελευταῖον μέλος μακρᾶς ἀλύσεως, καὶ ὅχι μόνον πολλὰ ἐκ τῶν κυριωτάτων τάσεων τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ὁποῖαι μέχρι τοῦδε ἐθεωροῦντο ὡς σταθερὰ παρακαταθήκη, ἀναγνωρίζονται ὡς μεταβληταί, ἀλλὰ συγχρόνως γίνεται φανερόν πόσον ὁ ἄνθρωπος μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ψυχικῆς του ὑποστάσεως εἶναι ἐξηρημένος ἀπὸ τὴν ἰδιορρυθμίαν τῆς ἐποχῆς του, καὶ πῶς διάφοροι καιροὶ εἶχον διαφόρους ἀν-

θρώπους. Διὰ τὴν ζωὴν διανοίγεται οὕτω νέος πλοῦτος ἄπειρος, ἡ κατανόησις γίνεται πολὺ ἀκριβεστέρα. Πρέπει νὰ χαιρετήσωμεν τοῦτο ὡς σημαντικὴν εὐρυσιν τοῦ ὁρίζοντος ἡμῶν, ὡς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα δεσμὰ τῆς ἐποχῆς.

Ἀλλὰ τὸ κέρδος ὡς πρὸς τὴν γνώσιν δύναται νὰ γίνῃ ζημία διὰ τὴν ζωὴν, ἐὰν δὲν κατορθώσωμεν νὰ προσιδέσωμεν εἰς τὴν εὐρυσιν ἐκείνην κάποιαν εὐστάθειαν, εἰς τὸ μέγαλωμα τοῦ χρόνου νέαν ἐνδυνάμωσιν τοῦ αἰωνίου. Ἡ ἱστορία πρέπει νὰ θεωρηθῇ πάντοτε τὸ δεύτερον καὶ ποτὲ τὸ πρῶτον.

Βεβαίως μὲ τοιαύτας πεποιθήσεις θὰ φανῇ ἡ τωρινὴ μας ὑπαρξις πολὺ ἀτελεστέρα, παρ' ὅσον ἐφάνη εἰς τοὺς ὀρθολογιστὰς καὶ τοὺς συνθετικούς ἱστοριοφιλοσόφους, ἀλλὰ ποῖος τέλος πάντων μᾶς ἐβεβαίωσεν, ὅτι ὁ κύκλος τῆς ζωῆς κλείει μὲ ἡμᾶς καὶ κατὰ τί βλάπτει ἡ μετριοφρονεστέρα αὕτη ἀντίληψις, ἐὰν σμικρύνοντες τὸν ἄνθρωπον μεγαλώνωμεν τὴν πραγματικότητα, καὶ ἡ ζωὴ, μὲ τὸ νὰ παριστάνεται ὀλιγώτερον ἀπλῇ, κερδίζει εἰς βάθος;

[Μετάφρ. Δ. Γ.]

ΡΟΔΟΛΦΟΣ ΟΥΚΕΝ

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΖΩΗ — ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ *

Σημαντικὸν γεγονός διὰ τὸν τόπον μας πανηγυρίζομεν ἡμεῖς ὅλοι σήμερον, ἐργάται καὶ φιλεργάται, συγκεντρωμένοι εἰς τὴν αἵθουσαν αὐτὴν. Διότι πρῶτην φορὰν δίδουν τὰ χέρια εἰς κοινὴν συνεργασίαν καὶ στεγάζονται ὑπὸ μίαν στέγην καὶ ὑψώνουν μίαν κοινὴν σημαίαν οἱ ἐργάται τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ δικαίως ἐχαροποιήθημεν διὰ τὴν ἔνωσιν αὐτὴν καὶ γοητευόμεθα βλέποντες τὸν πόθον τῆς προόδου ζωγραφισμένον εἰς τὰ τίμια αὐτὰ πρόσωπα τῶν ἐργατῶν μας, τὰ ὁποῖα λάμπουν ἀπὸ κάποιαν ἀόριστον συναίσθησιν, ὅτι κατὰ ὥρα ἄλλον καὶ μέγαλον θεμελιώνουν σήμερα μὲ τὰ ἴδια τῶν τὰ χέρια, τὰ σκληρὰ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν.

Ἡ ἔλλειψις κέντρων μορφωτικῶν τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἔλλειψις συνασπισμοῦ τῶν ἐργατικῶν ὁμάδων, ἡ ἄγνοια ἡ σχεδὸν παντελής τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἐργατικῆς ἀλληλεγγύης, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ ἕως σήμερα εἰς τοὺς κύκλους τῶν, εἶνε τόσαι ἀφορμαὶ τῆς ἀπομονώσεως καὶ τῆς ἀμαθείας τῶν Ἑλλήνων ἐργατῶν.

Καὶ ὅμως εἰς τὸν τόπον μας, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν πόλιν μας συμβαίνει νὰ ὑπάρχουν περισσότερα ἀσυγκρίτως καταστήματα καὶ ἄσυλα νοσοῦντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων τῶν σω-

ματικῶν παθῶν ἐν γένει, παρὰ ἰδρύματα πρὸς διαπαιδαγώγησιν τοῦ ὑγιοῦς λαοῦ, καὶ πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ ἠθικῆς, οικονομικῆς, ὑγιεινῆς, αἰσθητικῆς, ἐπαγγελματικῆς, πολιτικῆς, κοινωνικῆς, παντὸς εἶδους βελτίωσιν καὶ ἀνύψωσιν. Τοιοῦτην κατάστασιν κοινωνικὴν εἶχεν ὑπ' ὅψιν πρὸ δεκάδων ἐτῶν ὁ Ὁράτιος Μάν, εἰς ἐκ τῶν πολλῶν προμάχων τῆς προαγωγῆς τοῦ λαοῦ, καὶ ἔγραψε τὰ λόγια αὐτά:

«Κτίσετε δικαστήρια καὶ νοσοκομεῖα διατί: διὰ νὰ τιμωρῆτε καὶ νὰ περιμαζεύετε ὅσους ἡ ἀμαθία κάμνει ἐγκληματίας ἢ δυστυχίς. Τὰς δὲ εἰσθε ἐσεῖς οἱ ἴδιοι ἐργάται καὶ ἐνοχοὶ τῶν κακῶν τὰ ὁποῖα πασχίζετε τοῦ κακοῦ νὰ ἐμποδίσετε καὶ νὰ ἰατρεύετε; — Κτίσετε σχολεῖα διὰ τὸν λαόν, καὶ θὰ παύσῃ ἡ ἀμαθία καὶ τὸ ἐγκλημα καὶ ἡ δυστυχία: θὰ ὀλιγοστεύσουν τὰ πάθη — καὶ θὰ κάμετε εὐτυχισμένον καὶ μέγαλον τὸν τόπον».

Ἐν τοιοῦτο παλάτι τῶν ὑγιῶν, ἄσυλον τῶν ψυχῶν καὶ τῶν στοχασμῶν ἰδρύνει σήμερα τὰ ἐργατικά σωματεῖα τῆς πόλεως μας διὰ τὰ μέλη τῶν καὶ διὰ τοὺς ἐργάτας ὅλους.

Κ' ἔχουν κρυφὴν ἐλπίδα, ὅτι τὸ βῆμα τὸ ὁποῖον στήνουν μέσα εἰς αὐτὸ θὰ γίνῃ ἐστία συγκεντρωτοῦ φωτὸς γνώσεως καὶ ἐπιστήμης σιγὰ σιγὰ, φωτὸς, τὸ ὁποῖον θὰ ριφθῇ βαθειὰ-βαθύτατα εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἐργατῶν καὶ εἰς τὸν

* Ἐξεφωνήθη τὴν 21 Μαρτίου, κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ «Εργατικοῦ Κέντρου Ἀθηνῶν».

λογισμὸν τῶν τὸν συννεφριασμένον ἀπὸ τὰ σύννεφα τῆς ἀμαθείας· καὶ θὰ τοῦ ἐξυπνήσῃ μέσα του τὴν αὐτεπίγνωσιν, τὴν αὐτοβουλίαν, τὴν αὐτενέργειαν, τὴν αὐτεξάρτησιν, τὴν αὐτοπεποίθησιν. — Κ' ἔχουν κρυφὴν ἐλπίδα, ὅτι μὲ τὸ σφυρὶ τὸ ὁποῖον ἔβαλαν ὡς ἐμβλημα τοῦ ἀγῶνος τῶν θὰ σπάσουν μίαν ἡμέραν τὰ δεσμὰ τῆς Προλήψεως καὶ τὰς ἀλύσσους τῆς Συνθηθείας, τῶν δύο δρακόντων, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἐργατὴς-λαὸς δουλεύει ἕως τῶρα.

Τὸ ποῖοι εἶνε οἱ σκοποὶ τοὺς ὁποίους τὸ «Ἐργατικὸν Κέντρον» θὰ ἐπιδιώξῃ, τὸ λέγει τὸ α' ἄρθρον τοῦ ὁργανισμοῦ του εἰς εἶδος δεκαλόγου:

α') Ὁ συνασπισμὸς τῶν ἐργατικῶν ὁμάδων καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ αὐτῶν, πρὸς ἐπιδιώξιν τῶν ἐργατικῶν δικαίων κ' ἐνταίαν ἐκπροσώπησιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων.

β') Ἡ ἐπιδιώξις τῆς ψηφίσεως νομοθεσίας πρὸς προστασίαν τῶν Ἑλλήνων ἐργατῶν.

γ') Ἡ ἐκπαίδευσις καὶ προαγωγὴ τῶν ἐργατῶν ἡθικῶς, ὑγιεινῶς, οἰκονομικῶς, ἐπαγγελματικῶς.

δ') Ἡ ἐπικοινωνία καὶ ἀδελφοποίησις μὲ ὅμοια ἰδρύματα τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ἔξω Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ ἔξωτερικοῦ.

ε') Ἡ ἰδρυσις ἐργατικῶν σωματείων ἀλληλοβοηθείας καὶ ἡ βαθμιδῶν ἀφομοίωσις τῶν κανονισμῶν τῶν ὑπαρχόντων κ' ἐκείνων ὅσα θὰ ἰδρυθῶν ἔπειτα.

ς') Ἡ ὁργάνωσις συνεργατικῶν ἐταιρειῶν καταναλώσεως, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας τῶν ἐργατῶν.

ζ') Ἡ ἰδρυσις λαϊκῆς βιβλιοθήκης καὶ ἀναγνωστηρίου.

η') Ἡ ἰδρυσις ταμείων ἀλληλοβοηθείας, ἀλληλοασφαλείας, συντάξεων κλπ. ὑπὲρ τῶν σωματείων καὶ τῶν ἐργατῶν ἐν γένει.

θ') Ἡ ἐκδοσις δημοσιογραφικοῦ ὁργάνου πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ὑποστήριξιν τοῦ προγράμματος του καὶ

ι') πᾶσα ἄλλη ἐνέργεια τείνουσα πρὸς ἀδελφοποίησιν, πρόοδον καὶ ἀλληλεγγύην τῶν ἐργατῶν κ' ἐνίσχυσιν τῶν ἐργατικῶν ὁμάδων.

Αὐτὰ εἶνε τὰ δέκα ἄρθρα πίστεως τοῦ «Ἐργατικοῦ Κέντρον», τὰ ὁποῖα μὲ τὸν καιρὸν καὶ μεθοδικὰ θὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν — καὶ θὰ ἐπιτύχῃ, μὲ τὴν δύναμιν τῆς συμπτᾶξεως καὶ τῆς ἐνότητος.

Εἶνε γνωστὰ αἱ πρόοδοι τὰς ὁποίας κάμνουν αἱ ἐργατικαὶ ὁργανώσεις παντοῦ εἰς τὸν πολιτισμένον κόσμον, καὶ τὰποτελέσματα τὰ ὁποῖα φέρουν, καὶ ἡ δύναμις τὴν ὁποῖαν συγκροτοῦν καὶ ἡ ἐπίδρασις τὴν ὁποῖαν ἐξασκοῦν ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Εἰς τὴν Γερμανίαν, τὸ Βέλγιον, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν ἰδίως ἔχουν φθάσῃ εἰς ζηλευτὸν σημεῖον ἀκμῆς.

Δι' ὅσους δὲν παρακολουθοῦν τὴν κίνησιν αὐτὴν θέλω νὰ τονίσω ὀλίγους ἀριθμοὺς ἀπὸ τὴν τελευταίαν ἐπίσημον στατιστικὴν τοῦ Γραφείου τῆς Ἐργασίας τοῦ Ἰταλικοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας, τῆς Βιομηχανίας καὶ τοῦ Ἐμπορίου: Τὸ 1908 ἐλειτούργουν εἰς τὴν Ἰταλίαν 4.447 ἐργατικαὶ ἐνώσεις ἐν συνόλῳ, περιλαμβάνονσαι 612,808 μέλη ἀπὸ τὰς ἐνώσεις αὐτὰς 2.814 ἀνῆκαν εἰς Ἐργατικὰ Ἐπιμελητήρια, 1.324 εἰς Ἐργατικὰ Κέντρα ἢ συνασπισμοὺς 339 ἦσαν ἀνεξάρτητοι ὡς παραρτήματα δὲ τῶν 92 Ἐργατικῶν Ἐπιμελητηρίων ἐλειτούργουν 39 ἐντευκτήρια ἐργατῶν, ἔχοντα 65 νομικοὺς συμβούλους, 35 ἰατροὺς, 19 σχολεῖα καὶ 44 βιβλιοθήκας, καὶ ἐκδίδοντα 79 δημοσιογραφικὰ ὅργανα. Ἐκ τῶν Ἐργατικῶν αὐτῶν Ἐπιμελητηρίων καὶ Κέντρων 33 ἦσαν ἐγκατεστημένα εἰς δημοτικὰ καταστήματα, εἰς ἄλλα 27 αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ παρείχαν τὰ χρηματικὰ μέσα, συμποσούμενα εἰς 61.350 φρ. καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Αἱ εἰσπράξεις τῶν ἐν γένει ἦσαν φρ. 433.510, τὰ δὲ ἔξοδά τῶν φρ. 403.221.

Ὁ ἀγὼν τὸν ὁποῖον ἀναλαμβάνουν σήμερα οἱ ἐργάται τῶν Ἀθηνῶν εἶνε βέβαια ἀγὼν μεγάλος· ἀλλὰ μὲ τὸν συνασπισμὸν καὶ τὴν ἐπιμονήν, χωρὶς ἀμφιβολίας, θὰ ἐξέλθουν νικηταὶ ἀπ' αὐτόν· νικηταὶ τοῦ παλαιοῦ ἑαυτοῦ τῶν νικητῶν τῶν παλαιῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς· νικηταὶ τῶν παλαιῶν ἰδεῶν· νικηταὶ καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς.

Καὶ ἡ νίκη τῶν θὰ εἶνε μεγάλη καὶ διαρκής· καὶ θὰ εἶνε πολυτιμότερα ἀπὸ χιλίας νίκας πολέμων.

«Αἱ ἀληθινὰ καὶ ἀσφαλεῖς νίκαι, γράφει ὁ μέγας Ἑμερσον, εἶνε τῆς εἰρήνης καὶ ὄχι τοῦ πολέμου αἱ νίκαι. Ὁ ἐργάτης, ὁ ὁποῖος ἐτελειοποιήθῃ εἰς τὴν τέχνην του εἶνε νικητῆς· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἰμπορεῖ νὰ δώσῃ δέκα κτυπήματα μὲ τὸ σφυρὶ του εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν, τὸν ὁποῖον ἄλλος χρειάζεται διὰ νὰ δώσῃ ἐν μόνον, ἔχει νικῆσιν τὸν ἄλλον».

Εἰς ὅλα τὰ ἔργα, εἰς ὅλας τὰς βιομηχανίας, εἰς τὰς τέχνας, εἰς τὴν γεωργίαν, παντοῦ, ὑπάρχουν δύο εἰδῶν προσπάθειαι: μία ἡ ὁποία τείνει νὰ παρουσιάσῃ ἐργασίαν ἀπλῶς ὑποφερτὴν καὶ μὲ μόνον τὸ ταπεινὸν ἰδανικὸν νὰ τὴν ἀποτελειώσῃ ὅπως ἄλλῃ, ἡ ὁποία τείνει εἰς τελειοποίησιν τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον τεχνουργεῖται μὲ ἀγάπην κ' ἐνθουσιασμὸν.

Εὐτυχισμένον τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐργάτας ὡσὰν αὐτοὺς τοὺς τελευταίους! Δι' αὐτοὺς εἶν' ἐξασφαλισμένη ἡ νίκη καὶ διὰ τὰ ἔργα

τῶν χειρῶν τῶν εἶν' ἐξασφαλισμένη ἡ νίκη εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγοράν.

Δὲν ἀρκεῖ ὅμως μόνῃ ἡ εἰδικὴ τελειοποίησις, ἡ ξηρὰ τεχνικὴ ἱκανότης. Ὁ ἐργάτης δὲν εἶνε μόνον ἐργάτης, δὲν ζῇ μόνον καὶ μόνον διὰ τὸν ἐργοστασιάρχην ἢ τὸν προϊστάμενόν του καὶ διὰ τὸ ψομί του· εἶνε καὶ ἄνθρωπος· καὶ ὡς ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκην, καὶ ὑποχρέωσιν ἀκόμη, νὰ τελειοποιῇ τὸν ἑαυτόν του, νὰ καλλιτερεύῃ τὴν ζωὴν του, τὴν ἐδικήν του καὶ τῆς οἰκογενείας του· ἔχει ἀκόμη καὶ τὸ δικαίωμα ν' ἀπολαμβάνῃ τὰγαθὰ τῆς ζωῆς ὅλα· ἀλλὰ διὰ νὰ τὰπολαμβάνῃ ἔχει πρῶτα ἀνάγκην νὰ τὰ μάθῃ αὐτὰ τὰγαθὰ· καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κατορθώσῃ μόνον ἐὰν ἀναπτύχῃ πνευματικῶς, ἐὰν κατορθώσῃ νὰ πλατύνῃ τὸν ὁρίζοντα τῶν στοχασμῶν του.

Εἰς αὐτὸ κυρίως πρέπει νὰ τείνῃ καὶ εἰς αὐτὰ θὰ προσπαθῇ νὰ τείνῃ τὸ νεοσύστατον «Ἐργατικὸν Κέντρον»: Εἰς τὸ ν' ἀνοίξῃ διάπλατα τὴν ψυχὴν καὶ τὸν λογισμὸν τοῦ ἐργάτου εἰς ὅλα τὰ ὥραϊα καὶ τ' ἀληθινὰ καὶ τὰ εὐγενικά· εἰς τὸ νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης, μὲ ὅλας τὰς πρακτικὰς ἐφαρμογὰς τῆς διὰ τὴν ἀπλοποίησιν καὶ τὴν τελειοποίησιν τῆς ζωῆς· εἰς τὸ νὰ τοῦ φανερώσῃ ὅλους τοὺς ἀπείρους κρυφοὺς ἐχθροὺς οἱ ὁποῖοι καιροφυλακτοῦν διὰ νὰ τοῦ ὑπονομεύσουν τὴν ὑγίαν του, τὴν περιουσίαν του, τὴν ἐλευθερίαν του, τὴν γαλήνην του. . .

Μ' αὐτὰ τὰ ἐφόδια καὶ μ' αὐτὰ τὰ ὅπλα οἱ ἐργάται μας θὰ νοήσουν πόσον μεγάλον εἶνε τὸ ἀγαθὸν τῆς ἐλευθερίας, τὸ ὁποῖον μᾶς ἀφῆκαν κληρονομίαν οἱ πατέρες μας· καὶ οὕτωπῶς θὰ γίνουν ἀληθινὰ ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς.

Ἐπειτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐργάται ἐνόησαν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ζητοῦν τὴν καλλιτέρευσιν τῆς τύχης τῶν ἀπὸ τῶν ἄλλων τὴν προστασίαν, ἢ ἀπὸ τὴν τύχην, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τὴν ἐδικήν των ἐργασίαν καὶ ἀπὸ τῶν δυνάμεων των τὴν συγκέντρωσιν καὶ εἶνε ἀξιεπαινοὶ δι' αὐτὸ.

Ὁ Ἰούλιος Σίμων, ἐγκαινιάζων κάποτε εἰς τὴν Χάβρην τῆς Γαλλίας τὸ Ἐργατικὸν Κέντρον, ἔλεγε πρὸς τοὺς ἐργάτας:

«Ἡ ἐλευθερία τὴν ὁποῖαν ὁ νόμος σᾶς δίδει, δὲν εἶνε τίποτε, ἐὰν ὁ στοχασμὸς σας δὲν εἶν' ἐλεύθερος· τῆς ἰσότητος τὸ δικαίωμα δὲν εἶνε τίποτε δι' ἐκείνους, ὅσοι δὲν ἔχουν τὴν ἀξιοτιμὴν τὴν ὁποῖαν ἡ ἰσότης προϋποθέτει καὶ τὴν ὁποῖαν ἔχει ὡς καρπὸν ἡ πνευματικὴ μόρφωσις· δὲν εἶνε τίποτε ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως, ὅταν σᾶς χρησιμεύῃ μόνον διὰ νὰ εἰμπορήτε νὰ σβύρετε ἀπὸ τὴν καρδίαν σας κάθε πίστιν καὶ διὰ νὰ κυριεύσετε τὴν συνείδησιν τῶν ἄλλων. Εἶνε μεγάλον πρᾶγμα ἡ ἐλευθερία, ἀλλὰ ὅταν εἰς αὐτὴν κανεῖς νὰ εἶν' ἐλεύθερος!»

Τοιαῦτα διδάγματα ἐλπίζομεν ὅλοι ὅτι θὰ

ἐνσταλλάξῃ εἰς τὰς ἀγνὰς ψυχὰς τοῦ ἐργαζομένου κόσμου ἡ διδασκαλία καὶ ἡ δρᾶσις τῆς ὁποίας φυτῶριον καὶ κέντρον εἶνε προωρισμένον νὰ γίνῃ τὸ «Ἐργατικὸν Κέντρον τῶν Ἀθηνῶν»· καὶ θ' ἀναπλάσῃ τὸ ποῖον τῶν ἀποχειροβιώτων, τῶν ἰδρωκόπων τῆς ζωῆς, οἱ ὁποῖοι ἕως τῶρα ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν σκληρὰν μερίμναν διὰ τὸν ἄρτον τῆς αὔριον καὶ μόνον δι' αὐτόν· καὶ θὰ τοῦ ἐξανοίξῃ τὰ μάτια πρὸς τὸν ἄλλον κόσμον, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει πέραν τῆς μερίμνης αὐτῆς.

Εἰς ἐν ἀπὸ τὰ δράματα τοῦ μεγάλου Ἱμπσεν, τὸ «Ρόσμερσχολμ», ὁ κῆρυξ τῶν νέων λαϊκῶν ἀρχῶν τέως ἱερεὺς Ρόσμερ, συνομιλῶν μὲ τὸν συντηρητικὸν Κρόλ, τὸν προσκολλημένον εἰς τὰς παλαιὰς ὀλιγαρχικὰς ἰδέας, τοῦ ἀποκαλύπτει τὰ ἰδανικά του μὲ τὰ λόγια αὐτά:

— Θέλω νὰ καλέσω ὅλους, νὰ προσπαθῇσω νὰ συνδέσω ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους ἀνθρώπους καὶ μὲ ὅσον τὸ δυνατόν στενωτέρους δεσμούς. Θέλω νὰ ζήσω καὶ νὰ μεταχειρισθῶ τὰς δυνάμεις μου ὅλας δι' αὐτόν τὸν σκοπὸν καὶ μόνον: νὰ στερεωθῇ εἰς τὸν τόπον αὐτὸν ἡ ἀληθινὴ κυριαρχία τοῦ λαοῦ:

Καὶ τοῦ ἀπαντᾷ ὁ Κρόλ:

— Μὰ δὲν νομίζεις, ὅτι ἔχομεν περισσοτέραν ἀφ' ὅση μᾶς χρειάζεται ἀπ' αὐτὴν τὴν κυριαρχίαν; ἐγὼ νομίζω πῶς ὅλοι μας θὰ βουτηχθῶμεν γρήγορα μέσα εἰς τὴν λάσπην, ὅπου μόνος ὁ λαὸς ἐκυλίετο ἕως τῶρα. . .

Καὶ ὁ Ρόσμερ:

— Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς θέλω λαῖκην ὁργάνωσιν, ἡ ὁποία ν' ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν ἀληθινόν της προορισμόν.

ΚΡΟΛ. — Ποῖον προορισμόν;

ΡΟΣΜΕΡ. — Νὰ ἐξευγενίσῃ τοὺς ἀνθρώπους ὅλους.

ΚΡΟΛ. — Ὅλους;

ΡΟΣΜΕΡ. — Ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους.

ΚΡΟΛ. — Μὲ ποῖα μέσα;

ΡΟΣΜΕΡ. — Ἐλευθερώνοντας τοὺς στοχασμοὺς κ' ἐξαγνίζοντας τὰς θελήσεις!

Αὐτὸ εἶνε τῶναιρον καὶ ὁ πόθος κάθε ἀληθινοῦ φίλου τοῦ λαοῦ καὶ κάθε φιλοπάτριδος πολίτου, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴν τῆς λαϊκῆς φυσιογνωμίας περιμένει τὴν καλλιτέρευσιν τοῦ τόπου.

Αὐτὸ ὠνειρεύθησαν κ' ἐπόθησαν οἱ ἰδρυταὶ τοῦ «Ἐργατικοῦ Κέντρον Ἀθηνῶν», τὸ ὁποῖον ἐγκαινιάζομεν σήμερα γεμάτοι ἐλπίδας ὅλοι ἡμεῖς, ἐργάται καὶ φιλεργάται, λαὸς καὶ ἄρχοντες.

Εἶθε τὸ ἴδρυμα αὐτὸ ν' ἀξιώθῃ νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὸν μεγάλον αὐτὸν σκοπὸν, ἀποτεινόμενον πρὸς τοὺς ἐργάτας τῶν Ἀθηνῶν:

Νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς στοχασμοὺς των καὶ νὰ ἐξαγνίσῃ τὰς θελήσεις των!

BJÖRNSTJERNE BJÖRNSEN

ΟΙ ΑΓΓΕΛΟΙ ΤΟΥ ΥΠΝΟΥ

Κοιμῶταν τὸ μικρὸ παιδάκι
—Στὸ μάγουλό του τὸ χεράκι—
Κ' ἔτρεχαν ἀμέσως τ' ἀγγελάκια.
Μὲ χαρές, μὲ χίλια παιχνιδάκια.
Τὸ παιδάκι σὰν ξυπνοῦσε, τὴ μαμά του εἶχε στὸ πλάι:
«Μέσ' στὸν ὕπνο τὸ μικρὸ μου τί γλυκὰ ποῦ μοῦ γελάει!»

Πῆγε ἡ μαμά σὲ κόσμον ἄλλο,
Κ' ἔγινε τὸ παιδί μεγάλο.
Καὶ κοιμῶταν στὸ προσκέφαλό του
Μὲ πικρὰ δάκρυα στὸ μάγουλό του.
Κ' ἀκούγε ἀμέσως γέλια, τῆς μαμᾶς γλυκὰ λογάκια,
Γιὰτὶ ὄνειρα τοῦ φέρναν παιδακίσια τ' ἀγγελάκια.

Πέρασαν χρόνοι ἀκόμα λίγοι
Καὶ κάθε δάκρυ του ἔχει φύγει.
Καὶ κοιμᾶται πιά χωρὶς ἐλπίδες,
"Ὅλο σκέψεις, ἔννοιες καὶ φροντίδες.
Μὰ οἱ ἄγγελοι δὲν φεύγουν, τίς φροντίδες του κοιμίζουν.
«Ἐχε εἰρήνη, ὅταν κοιμᾶσαι!» μὲ ἀγάπη ψιθυρίζουν.
(Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιον «Νέα Ζωή».)

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ

BJÖRNSTJERNE BJÖRNSEN

[1832 Δεκεμβρίου 8 — 1910 Ἀπριλίου 26 (ν. ἡμ.)]

I

Καὶ τὴν ἄλλην γιγαντιαίαν δρῦν τῆς Νορβηγίας ἔρριπεν ὁ χρόνος.

Μετὰ τὸν Henrik Ibsen ὁ Bjørnstjerne Bjørnson!

Ἡ σοβαρὰ καὶ μεγαλοπρεπὴς νορβηγικὴ γῆ ἔχει, φαίνεται, τὴν ιδιότητα νὰ γεννᾷ κατὰ διαλείμματα — par chocs —, ἀλλὰ νὰ γεννᾷ μεγαλοφυΐας ἴσως — ἴσως συγκεντρώνει τὰς δυνάμεις της κατὰ τὰ διαλείμματα αὐτά! — Τέσσαρες μεγαλοφυΐαι ἐντὸς ἐνὸς μόνου αἰῶνος — Abel, Sophus Lie, Ibsen καὶ Bjørnson — δὲν εἶναι μικρὸν πρᾶγμα βέβαια δι' ἓν μικρὸν ἔθνος 2 1/2 ἑκατομμυρίων...

Ὁ Ibsen καὶ ὁ Bjørnson ὑπῆρξαν σύγχρονοι μεγάλοι μορφαί, ἀλλὰ ὁλωσδιόλου διαφορετικά, ἕκ διαμέτρου ἀντίθετοι ἴσως! Ἡρεμὸς, βαδύτατος καὶ λεπτότατος ψυχολόγος τῆς νέας εὐρωπαϊκῆς ψυχῆς (τῆς γερμανικῆς προπάντων) ὁ Ibsen δὲν εἶναι κυρίως ποιητής, εἶναι περισσότερο φιλόσοφος — ein Denker — φιλόσοφος πεσσιμιστὴς μᾶλλον ὅχι ὅπως ὁ Schopenhauer, πεσσιμιστὴς ἥρεμος ὅπως ἴσως κατὰ μοιραίαν ἀνάγκην καὶ κάθε βαθὺς νοῦς, διότι ἂν διὰ τὴν φύσιν δὲν ὑπάρχει οὔτε τοῦ πεσσιμισμού οὔτε τοῦ ὀπτιμισμού ἢ ἔννοια, εἰς τὸν ἀνθρώπινον ὁμῶς νοῦν πεσσιμισμὸν μόνον κατ' ἀνάγκην

παράγει ἢ βαθυτέρα τοῦ κόσμου ἀντίληψις...

Ἐνας χείμαρρος ζωῆς ὁ Bjørnson! Εἶναι ἡ νέα ψυχὴ τῆς Νορβηγίας, ἐνὸς ἔθνους, ποῦ πρωτοαισθάνεται τὸ ἐγὼ του, ποῦ ὁρμᾷ εἰς τὴν ζωὴν μὲ τὸ σφοῖγος τῆς νεότητος. Ὅσον καὶ ἂν ἔχη διεθνή ἀξίαν καὶ θέσιν ὁ Bjørnson, εἶναι ὁμῶς καὶ μένει προπάντων «en Normand», ἕνας Νορβηγός· συγκεντρώνει μέσα του ὅλην τὴν ζωὴν τῆς φυλῆς του· φύσις θερμὴ, ὁρμητικὴ, θέλει προπάντων νὰ ζήσῃ — ἴσως ἴσως, κατὰ βάθος, μόνον αὐτό! — νὰ ζήσῃ, καὶ ὄχι from second hand, ὄχι νὰ ψυχολογήσῃ τὴν ζωὴν μέσ' ἀπὸ τὸ γραφεῖόν του — ἀλλὰ νὰ λάβῃ ἀπ' ἐνθειας μέρος εἰς τὴν ζωὴν, νὰ αἰσθανθῇ ὁ ἴδιος τοὺς ἀγῶνάς της, τὰς ἡττάς της, τὰς νίκας της, τοὺς παλμούς της! Ὁ Bjørnson αἰσθάνεται — δὲν ψυχολογεῖ, ὅπως ὁ Ibsen· καὶ αἰσθάνεται μὲ ὁρμὴν, μὲ παραφορὰν κάθε ζήτημα — καὶ τὸ μικρότερον — τὸν κάμνει νὰ παθαίνεται, νὰ ἐνθουσιάζεται, ν' ἀγαπᾷ ἢ νὰ μισῇ... Φυσικὰ ἡ τοιαύτη ὁρμητικότης τὸν ἀναγκάζει καὶ ν' ἀλλάξῃ συχνὰ ιδέας, ἀκόμη καὶ ἀρχὰς ἴσως, καὶ πολλοὶ τὸν κατηγοροῦσαν δι' αὐτό· ἀλλὰ δὲν εἶχαν δίκαιον· δὲν ἥλλαζεν ιδέας ἀπὸ κουφότητα ἢ ἀπὸ ἀλλοπρόσωλλον χαρακτῆρα, μετεβάλλετο ἀπὸ πεποίθησιν ἐκά-

στοτε καὶ ὁμολόγει μόνος του, ὅτι εἶχε σφάλει. Εἶχε τὴν ταχύτητα τῆς ζωῆς καὶ ἔρρεε καθὼς ἐκείνη ῥέει ἡτο αὐτὸς ἡ ζωὴ, τοῦλάχιστον ἡ ζωὴ τῆς πατρίδος του, καὶ ὄχι μικρὸν μέρος τῆς ζωῆς τοῦ Βορρᾶ, τῆς ὅλης εὐρωπαϊκῆς ζωῆς ἴσως. Ὁ Bjørnson ἦτο impulsiviste, εἰς ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως...

ΜΠΕΡΝΣΤΕΡΝΕ ΜΠΕΡΝΣΟΝ

Ἄν τὴν μορφήν τοῦ Ibsen ἔξαντλῇ περίπου τὸ δραματικὸν του ἔργον, τῆς μορφῆς ὁμῶς τοῦ Bjørnson τὴν κατανόησιν δὲν τὴν δίδει διόλου πλήρη ἢ λογοτεχνικὴ του παραγωγή, ἂν καὶ τόσον πλουσία: «Ἐξῆσα περισσότερον παρὰ ποῦ ἔκαμα ποιήματα», λέγει κάποιον. Ὁ Bjørnson δὲν ὑπῆρξε μόνον λογοτέχνης, ὑπῆρξε καὶ πολιτικός — ἀνεπίσημος μὲν, ἀλλ' ὁ μεγαλύτερος τῆς πατρίδος του. Αὐτὸς ἐξύπνησε τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῆς φυλῆς του, μὲ κάθε τρόπον, ὄχι μόνον μὲ τὴν λογοτεχνίαν, — μὲ διαλέξεις, μὲ πολιτικὰς συζητήσεις, μὲ ταξείδια, μὲ τὴν προσωπικὴν του ἀνάμειξιν εἰς ὅλα καὶ παντοῦ καὶ οἱ στίχοι του, ποῦ ἀποτελοῦν τὸν ἐθνικὸν νορβηγικὸν ὕμνον:

Ja, vi els ker dette landet, ...
(Ναί, ἀγαποῦμε τὸν τόπον αὐτόν, ...)

ἐφαρμόζονται εἰς αὐτὸν κατ' ἐξοχὴν: Ναί, ὁ Bjørnson ἀγαποῦσε τὸν τόπον αὐτόν. Τὸ 1905 — ἡ ἀπὸ τὴν σουηδικὴν ἐπικρατοῦσαν ἀπόσπασις καὶ ἐντελὼς ἐλευθέρια ἀποκατάστασις τῆς Νορβηγίας — εἶναι πολὺ περισσότερον ἰδικόν του ἔργον, ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται. Ὁ Bjørnson ἦτο ἐκ φύσεως — καθὼς ὁραῖα λέγουν οἱ «Times» τοῦ Λονδίνου — ὁδηγὸς τοῦ πλήθους, δημιουργὸς — μὲ τὴν καλὴν σημασίαν ὁμῶς τῆς λέξεως. Ἠγάπα τοὺς πολλούς, τὴν μάζαν, τὴν ὁλότητα

καὶ ἐκολακεύετο συγχρόνως ν' ἀγαπᾶται ἀπὸ αὐτήν, — ἄλλη ἀντίθεσις πρὸς τὸν ἐκλεκτικόν, τὸν ἀριστοκρατικόν, τὸν ἀτομικιστὴν Ibsen, τὸν μὴ ἐνδιαφερόμενον διὰ τὸ πλῆθος, τὸν ἀγαπῶντα τὴν ἐσωτερικὴν ψυχικὴν ζωὴν, τὸν κηρύσσοντα τὸν ὑπεράνθρωπον, ὄχι τὸν ὑλικὸν τοῦ Nietzsche, ἀλλὰ τὸν πνευματικόν, τὸν ψυχικόν... — Εἶναι δὲ φυσικόν, ὅσοι εὐκολα ἐνθουσιάζονται οἱ ἴδιοι, νὰ ἐνθουσιάζουν καὶ τοὺς ἄλλους καὶ ὅσοι πιστεύουν εἰς τὸ καλόν, εἰς τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος, ὅσοι εἶναι ὀπτιμισταί — καὶ ἕνας μεγάλος ὀπτιμιστὴς ἔως τὴν τελευταίαν του πνοὴν ἦτον ὁ Bjørnson — νὰ κάμνουν εὐκολὰ καὶ τοὺς ἄλλους νὰ πιστεύουν καὶ ν' ἀποκτοῦν πολλοὺς ὁπαδούς, διότι ἡ μᾶζα θέλει νὰ πιστεῖ... Εἰς ἐπίμετρον εἶχε καὶ ἐξωτερικῶς ἡ φύσις προικίσαι τὸν Bjørnson μὲ ἀνάλογα χαρίσματα: ἀνάστημα ἐπιβάλλον καὶ ὑψηλόν, κινήσεις ζωηραί, δυνατὴ καὶ μελωδικὴ φωνή... Ἄν ἔζη εἰς τὴν Ἀμερικὴν, θὰ ἐξελέγετο διαρκῶς πρόεδρος τῆς δημοκρατίας· εἰς τὴν Νορβηγίαν ἦτον ὁ χωρὶς στέμμα βασιλεὺς, καθὼς γράφουν αἱ γερμανικαὶ ἐφημερίδες¹.

Ὅχι ὀλιγώτερον ταραχώδης, χεϊμαρρικὴ ἦτο καὶ ἡ ἐξωτερικὴ του ζωὴ: πότε δημοσιογράφος, πότε διευθυντὴς θεάτρων, πότε ταξιδεύει εἰς τὴν Ρώμην, πότε κατοικεῖ εἰς τὴν Γαλλίαν, πότε κάμνει διαλέξεις εἰς τὴν Ἀμερικὴν... Καὶ διὰ ν' ἀποθάνῃ ἀκόμη, ἐφυγεν εἰς τὸ Παρίσι καὶ ὁμῶς ἔγραψε τὸ ποίημα:

Syng mig hjem,
Om I han,
Jeg vil dø
I mit land...

(«Φέρετε με μὲ τὸ τραγοῦδί σας πίσω, ἂν μπορῇτε· θέλω νὰ πεθάνω στὴν πατρίδα μου...»). Δηλαδή ἐφυγε κυρίως διὰ νὰ μὴ ἀποθάνῃ, ἤθελε νὰ ζήσῃ, νὰ δρᾷ ἀκόμη, ὁ ἀκούραστος· ἀλλ' ὁ ὀπτιμισμὸς του ἐνίκησεν αὐτὴν τὴν φορὰν — ὕστερ' ἀπὸ μάχην ἀληθῶς ἐκ τοῦ σπασάδην — ἀπὸ τοῦ θανάτου τὸν ἀκαίτητον πεσσιμισμόν...

Ἡ Νορβηγία γίνεται μὲ μικρότερη, μὲ φτωχὴ χώρα ἀπὸ τὴ στιγμὴ, ποῦ μὲ τῆς φύσεώς του τὸν ἀνεξάντλητο πλοῦτο μᾶς ἔφυγε... γράφει μία ἐφημερίς τῆς Χριστιανίας. Ἄλλ' ἂν ἡ Δανία, κατὰ τὸν Andersen, εἶναι «αἰωνία φώλευ

Aa den store befaler,
Vældig i alt han va!
I digte, i daad, i taler,
I alle de byrder for Norges skyld,
Som engang hans skuldre bar...

Ὁ ὁ μεγάλος ἀρχηγός,
Ἰσχυρὸς σὲ ὅλα ἦταν!
Σὲ ποιήματα, σὲ πράξεις, σὲ λόγους,
Σὲ ὅλα τὰ βάρη, ποῦ γιὰ χάρι τῆς Νορβηγίας
Ἐσκόπεσε στοὺς ὅμους του...
(Ἀπὸ τὸ «Νεκρὸν Τραγοῦδι» τοῦ Knut Hamsun).

κύκλων», ή Νορβηγία είναι ἴσως αἰωνία φωλεὰ ἀειδῶν...

(Εἰς τὸ ἐπόμενον τεύχος: Ἐν βλέμμα εἰς τὸ λογοτεχνικὸν ἔργον τοῦ Björnson).

Ἀθῆναι, 10 Μαΐου (27 Ἀπριλίου) 1910.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΧΑΤΖΙΑΔΑΚΗΣ

Η ΖΩΗ ΤΟΥ BJÖRNSON ΕΙΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΣ

(ΝΕΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΩΝ)

- 1832, 8 Δεκ. ἐγεννήθη ὁ Björnsterne Björnson εἰς τὸ πρεσβυτέριον (Prästegaard) Björngan εἰς τὸ Κβίνγε τῆς ἐπαρχίας Österdalen (Ἀνατολ. Νορβηγία).
 1852, φρουτηγῆς 1853, ἤρχισε νὰ γράφῃ κριτικὰς διὰ βιβλία καὶ θεάτρα εἰς τὰς ἐφημερίδας.
 1856, ἔγινε συντάκτης τῆς «Εἰκονογραφημένης Λαϊκῆς Ἐφημερίδος» (Illustreret Folkeblad), ὅπου ἐδημοσίευσεν—ἀνωνύμως—τὰ πρῶτά του διηγήματα.
 1856, ἔγραψε τὸ «Μεταξὺ τῶν Μαζῶν» (Mellem Slagene).
 1857, ἐξέδωκε τὴν «Συννέβε Σολμπάκκεν» (Synnøve Solbakken).
 1857, διευθυντῆς τῆς «Ἐθν. Σκηνῆς» εἰς τὸ Μπέργκεν.
 1858, ἐδόθη εἰς τὸ ἴδιον θέατρον τὸ «Χάλτε-Χούλτα» (Halte - Hulda).
 1858, ἐνυμφεύθη τὴν Καρολίαν Ράιμερς.
 1859, ἐγκαθίσταται εἰς τὴν Χριστιάνειαν. Ἐδημοσίευσεν τὸ περίφημον ποιήμα του, «Ναί, ἀγαπῶμε τὸν τόπον αὐτόν...» (Ja, vi elsker dette landet, ...), ποῦ ἔγινεν ὁ ἐθνικὸς ὕμνος τῆς Νορβηγίας.
 1860-3, πρῶτόν του ταξίδιον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν (Ῥώμη, Παρίσι), μετ' ἑορτήματα τοῦ Κράτους.
 1863, λαμβάνει μισθὸν ἐτήσιον «ποιητικὸν χορήγημα» ἀπὸ τὸ κράτος.
 1864, ἐξέδωκε τὴν «Μαρίαν Στόαρετ εἰς τὴν Σκωτίαν».
 1865, ἔγινε διευθυντῆς τῆς σκηνοθεσίας εἰς τὸ Θέατρον τῆς Χριστιανίας.
 1867, παρητήθη ἀπὸ τὴν θέσιν αὐτήν.
 1868, ἐξέδωκε τὴν «Ψαροπούλα» (Fiskerjenten).
 1870, ἐξέδωκε τὰ «Ποιήματα καὶ Ἄσματα» (Digte og Sange), καὶ τὸ «Ἀρνλιὸτ Γκέλλινε» (Arnliot Gelline) διευθυντῆς τοῦ «Νορβηγικοῦ Θεάτρου» τῆς Χριστιανίας.

- 1871, ἤρχισε τὴν πρώτην του περιοδείαν διαλέξεων.
 1872, ἐξέδωκε τὸν «Σίγκουρντ Γιόρσαλφαρ» (Sigurd Jorsalfar) καὶ τὸ τελευταῖόν του χωρικὸν διήγημα «Τὸ Τραγοῦδι τῆς Νύμφης» (Brudeslaatten). Πρώτη λαϊκὴ ἐκδοσις εἰς τὴν Κοπεγχάγην τῶν «Διηγημάτων» του.
 1873, Δεύτερόν του ταξίδιον εἰς τὴν Ἰταλίαν.
 1875, ἐξέδωκε τὸν «Συντάκτην» (Redaktören), 1875 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Νορβηγίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Aulestad εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦ Gausdal.
 1877, ἐξέδωκε τὸν «Βασίλει» καὶ τὴν «Μαγνχίλδην».
 1879, ἐξέδωκε τὴν «Λεονόρδαν», (Det ny System) «Τὸ Νέον Σύστημα» καὶ τὸν «Πλοίαρχον Μανσάναν».
 1880-1, περιοδεία διαλέξεων εἰς τὴν Ἀμερικὴν.
 1882, ἐξέδωκε τὸ διήγημα «Σκόνη» (Støv) καὶ ἐώρτασε τὴν ποιητικὴν 25ετηρίδα του εἰς τὸ Aulestad.
 1882-7, διέμεινε εἰς τὸ Παρίσι.
 1883, ἐξέδωκε τὸ «Ἐνα γάντι» (En Handske) καὶ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ «Υπεράνω τῶν δυνάμεων» (Over Evne).
 1884, ἐξέδωκε τὸ «Σημαιοφορεῖ ἡ πόλις καὶ ὁ λιμὴν» (Det flager i Byen og paa Havnen).
 1885, ἐξέδωκε τὸ «Γεωγραφία καὶ Ἔρως» (Geografi og Kærlighed).
 1887, ἤρχισε ἀπὸ τὴν Δανίαν τὴν μεγάλην του περιοδείαν διαλέξεων μετ' ὁ πολὺχροστον θέμα «Μορογαμία καὶ πολυγαμία».
 1889, ἐξέδωκε τὸ «Στοῦ Θεοῦ τὸ δρόμο» (Paa Guds Veje).
 1892, ἐξέδωκε τὸ διήγημα «Τὰ χέρια τῆς μητέρας» (Mors Hænder).
 1894, ἐξέδωκε τὰ «Νέα διηγήματα».
 1895, ἐξέδωκε τὸ β' μέρος τοῦ «Υπεράνω τῶν δυνάμεων» (Over Evne).
 1898, ἐξέδωκε τὸ «Παῦλος Λάγκε καὶ Τόρα Πάο-σμεργ».
 1901, ἐξέδωκε τὸ «Laboremus».
 1902, ἐξέδωκε τὸ «Στὸ Στορχόβε» (Paa Storhove).
 1903, ἔλαβε τὸ βραβεῖον Νόμπελ τῆς λογοτεχνίας.
 1904, ἐξέδωκε τὸ «Ἡ χώρα τοῦ φωτός» (Daglanne).
 1906, ἐξέδωκε τὸ διήγημα «Mary».
 1907, ἐώρτασε τὸ μεγάλον ἐκδοτικὸν κατὰστημα τοῦ Γκύνεταλ εἰς τὴν Κοπεγχάγην τὴν 75ν ἐπέτειον τῆς γεννήσεως τοῦ Björnson μετ' ἐκδοσιν λαϊκῆς τῶν Διηγημάτων του εἰς 65,000 ἀντίτυπα.
 1909, ἐξέδωκε τὴν Κωμῶδιαν: «Naar den ny Vin blomstrer».
 1909, 8 Νοεμβρ. ἀνεχώρησε διὰ τὸ Παρίσι, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὴν 26 Ἀπριλ. 1910.

N. X.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΦΡΑΓΙΣΟΠΟΙΙΑ

Σχεδιασμά Π. Ρούμπου

ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΜΑΡΚ ΤΟΥΑΙΝ

Ο Μάρκ Τουαίν, ὁ περιώνυμος εὐθυμογράφος τῶν Ἀμερικανῶν, ποῦ ἀπέθανε τελευταίως, ἐλέγετο μετ' ὁ ἀληθινὸν του ὄνομα Σαμουήλ Λάγκχορν - Κλέμενς. Εἶχε γεννηθῇ εἰς τὴν Φλωρίδα κατὰ τὸ 1835. Ὁ βίος του ὑπῆρξε πολυτάραχος. Ἐκαμε τὸν τυπογράφον, τὸν χρυσοθήραν, τὸν πιλότον, τὸν ἀρχισυντάκτην εἰς μίαν ἐφημερίδα τῆς Καλιφορνίας. Ἐκαμε πολλὰ ταξίδια, καί, κατὰ τὰ τελευταῖα 15 ἔτη, διαλέξεις εἰς πλεῖστα μέρη τῆς γῆς. Τὰ ἔργα του ἀποτελοῦν βιβλιοθήκην ὁλόκληρον. Μερικὰ του διηγήματα καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν αὐτοβιογραφίαν του ἔχουν δημοσιεῦσαι καὶ τὰ «Παναθήναια».

Τὸν χαρακτηρίζουν οἱ κριτικοὶ καὶ βιογράφοι του ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς πρωτοτυπωτέρους Ἀμερικανούς, ὃχι μόνον συγγραφεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπους. Τὰ εὐθυμα ὅμως ἀστεῖα του, ποῦ κινοῦν εἰς ὁμηρικὸς γέλωτας τοὺς Ἀγγλοσάξωνας συμπατριώτας του, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον τοπικὰ καὶ ἀκατάληπτα διὰ τοὺς Εὐρωπαίους ἀναγνώστας. Εἶναι ἀταίριαστα μετ' ὁ λατινικὸν πνεῦμα. Ἀλλ' εὐρίσκονται μέσα εἰς αὐτὰ ἄπειροι ἐξαίρεσις ποῦ ἔκαμαν ὅλον τὸν κόσμον νὰ σπαρταρᾷ ἀπὸ τὰ γέλοια. Ἄς ἀφήσωμεν τὸ γνωστότατον ἐκεῖνο διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου ὁ Μάρκ Τουαίν διηγείται πῶς ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἔφθασεν εἰς τὴν ἀγνωστον ἡπειρον καὶ εἶδε παρατεταγμένους τοὺς ἰθαγενεῖς εἰς τὸ ἀκρογιάλι. — Εἶσθε ὁ Κολόμβος; τὸν ἠρώτησεν ὁ ἀρχηγὸς των. — Ναί, καὶ σεῖς εἶσθε οἱ Ἀμερικανοί, δὲν εἶν' ἔτσι; ἀπήντησεν ὁ διαπλεύσας τὸν ὠκεανόν. Τότε ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἑσπεροδόξων ἐστράφη περίλινπος πρὸς τοὺς δημοφύλους του: — Περιττὸν νὰ κρυβώμαστε, κύριοι, μὰς ἀνεκάλυψαν!...

Καὶ τὸ καταπληκτικὸν ἐκεῖνο, μετ' ὁ ὅποιον, γράφων τὰς ἀναμνήσεις τῆς δημοσιογραφικῆς του ζωῆς, ἐσατύρισε τὴν κατὰχρησιν τῶν συνεντεύξεων. Ἐνας νεαρὸς ρεπόρτερ ἐρωτᾷ ἓνα ἐπίσημον, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ τοῦ ἀραδιάζει μετ' ὁ βαρὺτατον ὕψος τὰ περιεργότερα τῶν πραγμάτων τοῦ λέγει εἰς τὸ τέλος ὅτι, τὸ κάτω-κάτω τῆς γραφῆς, δὲν δύναται νὰ βεβαιώσῃ τὸν ρεπόρτερ ὅτι εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ποῦ τοῦ ἔδωκε τὴν συνέντευξιν.

— Ὁ ἀδελφός μου κ' ἐγώ, ἡμεθα δίδυμοι μὰς ἔκαναν λουτρὸ μέσα στὸ ἴδιο μπάνιο. Μιά μέρα, ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο μας πνίγηκε καὶ δὲν κατορ-

θώθη νὰ ἐξακριβωθῇ ποῖος ἀπὸ τοὺς δύο ἦτο ὁ πνιγμένος!

Καὶ ἡ περίφημη ἐκείνη σάτυρά του μετ' ὁ ὁρολόγι ποῦ ἄρχισε νὰ χαλᾷ καὶ τοῦ τὸ ἀποχάλασαν οἱ ὁρολογάδες, εἰς τρόπον ὥστε, ἐνῶ ἡ ἀρχικὴ τιμὴ του ἦτο διακόσια δολλάρια, νὰ φθάσῃ μετ' ὁ ἐπιδιορθώσεις νὰ στοιχίξῃ τρεῖς χιλιάδες! Τὸ ἐπῆγεν ἐπὶ τέλους εἰς ἓνα, ὁ ὁποῖος τὸ ἐξεβίδωσε καὶ τὸ ἐξήταξεν, ἐνῶ ὁ Μάρκ Τουαίν ἐξήταξε τὴν φουσιονομίαν τοῦ ὁρολογαῖ.

«Αἴφνης, γράφει, τὸν ἀνεγνώρισα. Ἦτο παλαιὰ γνωριμία, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀθλίους ποῦ τὸ εἶχα ξαναπαί, ἱκανώτερος νὰ ξανακαρφώσῃ μίαν ξεκαρφωμένην ἀτιμομηχανήν, παρὰ νὰ διορθώσῃ ὁρολόγι. Ὁ κακοῦργος ἐπεθεώρησε ὅλον τὸν μηχανισμόν μετ' ὁ μεγάλην προσοχήν, ὅπως οἱ ἄλλοι, καὶ ἐξέφερε τὴν ἐτυμηγορίαν τον μετ' ὁ ἰδίαν αὐτοπεποίθισιν:

«— Κάνει παραπολὺ ἀτμό, ἔπρεπε νὰ φήσετε ἀνοικτὴν τὴν ἀσφαλιστικὴν βαλβίδα.

«Ἀντὶ ἀπαντήσεως τοῦ κατάφερα μιὰ τρομερὴ γροθιά στὸ κεφάλι. Ἀπέθανε ἀπὸ τὴ γροθιά, καὶ ἠναγκάσθη νὰ τὸν θάψω μ' ἔξοδα δικά μου...

«Ὁ μακαρίτης ὁ θεὸς μου Γουλιέλμος (Θεὸς χωρὸς τον) συνείδιξε νὰ λέγῃ πῶς τὸ καλὸ ἄλλογο εἶναι καλὸ ἄλλογο ἕως τὴν ἡμέραν ποῦ θάφηνισα διὰ πρώτην φοράν, καὶ τὸ καλὸ ὁρολόγι ἕως ὅτου τὸ πιάσουν οἱ ὁρολογάδες στὰ χέρια των καὶ τοῦ κάμουν μάγια. Καὶ εἶχε δίκιο ὁ θεὸς Γουλιέλμος!»

Δὲν ἐφείδετο κανένα καὶ τίποτε ἡ καυστική του εἰρωνεία δὲν ἐσυγκινεῖτο ὁ Τουαίν, δὲν εἶχεν εὐαισθησίαν, οὐδὲ ἐπλάττειν ὄνειρα ἰδανιστικὰ ἢ φαντασία του. Ἐσατύρισε μάλιστα χωρὶς οἰκτιρμὸν τὰ γρηγορευτὰ ὀνειροφαντάσματα τῶν ἀνθρώπων εἰς ἓν ἀπὸ τὰ διασημότερα διηγήματά του, τὸν Πηδῶντα Βάτραχον. Ὁ βάτραχος αὐτὸς εἶναι ἐξημερωμένος τὸν ἐγύμνασεν ὁ κύριός του νὰ κάμνῃ ἐκτάκτου ὕψους καὶ μήκους ἄλματα, καὶ θέλει νὰ δεῖξῃ τὰ θαυμάσια προτερήματα τοῦ ζῴου εἰς ἓνα ξένον, — νὰ τὸν καταπλήξῃ μετ' ὁ θαυμάσιον βάτραχον. Ἐνας ὅμως ἀστεῖος φίλος του ἱεροχωρῶς ἐπρόφθασε νὰ παραγεμίσῃ τὴν κοιλίαν τοῦ βατράχου μετ' ὁ σάγνια, καὶ ὁ ἄλτης βάτραχος, ἀπὸ τὸ βάρος, δὲν εἰμποροῦσε οὔτε νὰ κινηθῇ. Οὕτω ἀπεδείκνυνεν ὁ Τουαίν τὴν ἦταν τῆς ἐνεξήπτου φαντασίας

MARK TWAIN

ἀπέναντι τῶν ἐμποδίων τῆς πραγματικότητος. Ἦτο ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς πάσης χιμαίρας.

Ἐγελούσεν ὁμως ἐνίοτε ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ γελᾷ. Παράδειγμα ἡ ἀφήγησις τῆς ἐπισκέψεώς του εἰς τὸ γερμανικὸν πανεπιστήμιον τῆς Αἰδελβέργης, ὅπου περιγράφει τὸν φοιτητὴν ποὺ δὲν ἐκατόρθωσε ποτὲ νὰ φοιτήσῃ! Ἐγλέντησε τόσο πολὺ τὴν βραδυὰ τῆς ἐγγραφῆς του, ὥστε, μετὰ βραχείαν ἀλλ' αὐστηρὰν συνέντευξιν του μετὸν πρύτανιν, ὅστις τοῦ ἀπέδειξεν ἀκαδημαϊκῶς ὅτι ἡ δημοσία τάξις «ἔσχε τὴν τιμὴν» νὰ διαταραχθῇ ἀπὸ αὐτόν, ἐκάθησε τρεῖς μῆνας εἰς τὴν φυλακὴν. Τὴν ἀποφυλάκισίν του ἐώρτασε μὲ συμπόσιον· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀπέληξε εἰς νέαν παράβασιν τῶν ἀστυνομικῶν διατάξεων, ἐπομένως εἰς ἄλλους τρεῖς μῆνας φυλακὴν. Ὅταν, ἐξηλθε ἐλευθέρως, ἔκαμε τέτοια πηδήματα διὰ νὰ ξεμουδιάσῃ, ὥστε ἔπεσε κ' ἔσπασε τὸ πόδι του. Ἐρχεῖσθαι ἄλλους τρεῖς μῆνας νὰ καθήσῃ εἰς τὸ νοσοκομεῖον διὰ νὰ θεραπευθῇ. Ἦλθαν ἐν τῷ μεταξὺ αἱ διακοπαί, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, καὶ τὰ παρακάτω, τοῦ συνέβησαν ἀνάλογα δυστυχήματα, καὶ ἔφθασεν ἔτσι ὁ φοιτητὴς εἰς βαθὺ γῆρας, δίχως νὰ κατορθώσῃ νάκούσῃ οὔτε ἓνα μάθημα.

Ἀλλὰ καὶ ἡ νεωτέρα Ἑλλάς δὲν ἐγλύτωσεν ἀπὸ τὰ σατυρικά του βέλη. Εἰς ἐν ἀπὸ τὰ παλαιότερα βιβλία του, τὸ «Ὀδοιπορικὸν τῶν Γιάγκηδων Χατζήδων», διηγείται πῶς ἐπεσκέφθη κατὰ τὰ 1867, διὰ μίαν καὶ μόνην νύκτα τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀφοῦ παρεβίασε λάθρᾳ τὴν κἀθαρσιν εἰς τὸν Πειραιᾶ, μετρεῖς ἄλλους συντρόφους του· πῶς ἐπῆραν πεζοὶ τὸν δρόμον, καταδιωκόμενοι, ὅχι ἀπὸ τὴν ἀστυνομίαν, ἀλλ' ἀπὸ μυριάδας σκυλιὰ τοῦ Πειραιῶς, πῶς ἔκλεβαν καθ' ὁδὸν σταφύλια, πῶς παρεβίασαν, διαφθείραντες μὲ χρήματα τοὺς φρουροὺς, τὴν εἴσοδον τῶν Προπυλαίων, πῶς ἐθαύμασαν τοὺς ἐρειπωμένους ἀρχαίους ναοὺς καὶ τὴν κοιμωμένην πόλιν, ἀπὸ ψηλά. «Υπὲρ τὰς κεφαλὰς μας οἱ μεγαλοπρεπεῖς κίονες, ὑπέροχοι μ' ὅλην τὴν τὴν ἐρείπωσιν — ὑπὸ τοὺς πόδας μας ἡ ὄνειρευομένη πόλις — εἰς τὴν μακρυνὴν ἀπόστασιν ἡ ἀργυρᾷ θάλασσα — δὲν ὑπάρχει εἰς

ὅλην τὴν οἰκουμένην ἄλλη εἰκὼν ἔστω καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ τόσον ὠραία!»

Κ' ἐξακολουθεῖ: — «Καθὼς ἐστράφημεν κ' ἐπροχωρήσαμεν διὰ μέσου τοῦ ναοῦ, ἐπόθησα, ἐκεῖνοι οἱ ἐνδοξοὶ ἄνδρες ποὺ εἶχαν καθήσει ἐκεῖ εἰς περασμένους καιροὺς, νὰ ἤρχοντο πάλιν καὶ νὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὰ περιεργὰ βλέμματά μας — ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Δημοσθένης, ὁ Σωκράτης, ὁ Φωκίων, ὁ Πυθαγόρας, ὁ Εὐκλείδης, ὁ Πίνδαρος, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Πραξιτέλης, ὁ Φειδίας, ὁ Ζεῦξις ὁ ζωγράφος. Τί ἀστερισμὸς ἐνδόξων ὀνομάτων! Ἀλλὰ περισσότερον ἀπ' ὅλους ἐπόθησα τοῦτο: ὁ γέρο-Διογένης, ὁ ψάχνων τόσο ὑπομονητικὰ μετὰ τὸ φανάρι του, ὁ ἐρευνῶν μετὰ τὸν ζῆλον διὰ νὰ εὔρῃ ἓνα καὶ μόνον τίμιον ἄνθρωπον εἰς ὅλον τὸν κόσμον, νὰ ἡμποροῦσε νὰ πάρῃ τὴ βόλτα του ἐκεῖ κοντὰ καὶ νὰ σκουντουφλήσῃ στὴ συντροφίᾳ μας. Δὲν εἶναι, ἴσως, ὀρθὸν νὰ τὸ εἰπῶ, ὑποθέτω ὁμως ὅτι θὰ ἔσβυνε τὸ φανάρι του.»

Καὶ ἀργότερα, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς συντροφίᾳς, διὰ νυκτὸς πάλιν καὶ μετὰ πεζοπορίαν, εἰς τὸν Πειραιᾶ, μετὰ νέας ἀποπειράς νὰ κλέψουν σταφύλια ἀπὸ τὰμπέλια, τὸν ἐκπλήσσει τὸ πλῆθος τῶν ἀγορφυλάκων καὶ τὸν κἀμνει νὰ κάμῃ δικτακὰς παρατηρήσεις.

«Κάθε χωράφι, εἰς ὅλον τὸν μακρὸν δρόμον, ἐφρουρεῖτο καὶ ἀπὸ ἓνα ἔνοπλον σκοπὸν· μερικοὶ ἀπὸ τοὺς φρουροὺς ἐκοιμῶντο, ἦσαν ὁμως ἔτοιμοι νὰ σηκωθοῦν. Αὐτὸ δεικνύει τί εἶδους τόπος εἶναι ἡ σύγχρονος Ἀττικὴ — κοινωνία ὑπόπτων χαρακτήρων. Ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔμεναν ἐκεῖ διὰ νὰ φυλάττουν τὰς ἰδιοκτησίας των ἀπὸ τοὺς ξένους, ἀλλὰ ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον· διότι ξένοι σπανίως ἐπισκέπτονται τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, καὶ ὅταν πηγαίνουν ἐκεῖ, πηγαίνουν μετὰ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ ἡμποροῦν νὰ γράσσουν ὅσα θέλουν σταφύλια μετὰ τὸ τίποτε. Οἱ σημερινοὶ κάτοικοι εἶναι διάσημοι καταπατηταὶ καὶ παραπονηταί, ἂν ἡ κακογλωσσία λέγει τὴν ἀλήθειαν γι' αὐτοὺς, κ' ἐγὼ προθύμως πιστεύω πῶς λέγει.»

Αὐτοὶ ἦτο ἡ παλαιὰ γνωριμία τοῦ Μάρκ Τουαῖν μετὰ τοὺς Ἀθηναίους τοῦ 67, — μαῦρη γνωριμία, ἀφοῦ ἔγινε μάλιστα νύκτα.

[Ἐρανίσματα]

ΣΤΑΥΡΟΣ ΠΡΑΞΙΑΣ

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Θάνατος ἀνεμώνης

Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν δίκαιον νὰ φοβοῦνται τὸν θάνατον. Τὸ νάποθαι ἄνεις, τὸ νὰ ὑποφέρῃ ὅλα τὰ βάσανα τοῦ κόσμου πρὶν κλείσῃ τὰ μάτια του, τὸ νάντικρύσῃ εἰς μίαν στιγμὴν ἀγωνίας τὴν ἀβεβαιότητα καὶ τὸ χάος, ἀποχωριζόμενος μίαν βεβαίαν καὶ ὁπωσδήποτε θελκτικὴν ματαιότητα, χάριν μιᾶς προβληματικῆς αἰωνιότητος, εἶναι ἤδη ἀρκετὰ δυσάρεστα πράγματα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτά. Τὸ κρανίον τῆς παραδόσεως, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν: «Τί ἐπέρασα τὸ ξέρω», τί μοῦ μέλλεται νὰ περάσω ἀκόμα, δὲν τὸ ξέρω», ἔκαμνε ὅσους τὸ ἔβλεπαν νὰ ξεκαρδίζονται ἀπὸ τὰ γέλια. Τί εἰμποροῦσε τάχα νὰ περάσῃ ἀκόμη μία γυνὴ καὶ ἔλεσιν ἡ νεκροκεφαλὴ; Ἦλθεν ὁμως ἡ γρηῃ, τὴν ἔρριπεν εἰς τὰ κάρβουνα, καὶ ἡ ἀνησυχία τῆς νεκροκεφαλῆς ἐδικαιώθη. Μετὰ τὸν θάνατον δὲν τελειοῦν πάντοτε τὰ βάσανα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἀπλοῖκοι ἄνθρωποι τὸ γνωρίζουν καὶ τὸν φοβοῦνται. Ἐκεῖνοι ποὺ τὸν περιφρονοῦν καὶ τινάζουν τὰ μυαλά των εἰς τὸν ἄερα ἢ παραδίδουν τὴν ψυχὴν των εἰς τὰ κύματα, πληροῦν ἀκριβὰ τὴν ἀπρονοήσιαν καὶ τὴν μεγαλαυχίαν των. Καὶ ἔχομεν πρόσφατον καὶ θλιβερὸν παράδειγμα τὸν δυστυχισμένον αὐτὸν Γιαννόπουλον, ὁ ὁποῖος ἐχάθη, στεφανωμένος μετ' ἀνθῶ, ὅπως λέγει ἡ παράδοσις, εἰς τὰ ἱερὰ νερά τῆς Σαλαμίνος.

Ἐθρήνησα τὴν μοῖραν τοῦ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, ἐλεεινολόγησα τὰ τέκνα τῶν γυναικῶν, ποὺ δὲν εἰμποροῦν νάποθάνουν τὸν εἰρηνικὸν θάνατον τῆς ἀνεμώνης, ἀκόμη καὶ ὅταν τὸν ἐξαγοράζουν μετὰ κάθε θυσίαν, καὶ εἰσώπησα μετὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ αὐθάδης ζωὴ δὲν θὰ ἐδοκίμαζε νὰ ἐκδικηθῇ περισσότερο τὸν ἄνθρωπον, ποὺ τόσο ὑπερήφανα τὴν ἐπεριφρόνησε. Ἡ περιφρονηθεῖσα ὁμως ζωὴ ἐφάνη ἀμελικτός. Καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἔφυνε λάθρᾳ ἀπὸ τὸν κόσμον, διὰ νάποθῃ τὴν εἰρηνεῖαν ἐνός τάφου καὶ τὴν ματαιότητα ἐνός ἐπιγράμματος εἰς τὸ μάρμαρόν του, ἔπαθεν ὅσα δὲν ἔπαθεν ὅλοι μαζὶ οἱ φεύγοντες ἀπὸ τὸν κόσμον ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει. Καὶ εἰμαι βέβαιος ὅτι ἂν εἰμπορῇ νὰ μετανοήσῃ ἀκόμη ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκεται, θὰ μετανοή πικρὰ διότι δὲν ἔμεινε νὰ στραγγίσῃ ὅλον τὸ ποτήριον τῆς ζωῆς εἰς τὸν μάταιον αὐτὸν κόσμον, ἀντὶ νὰ τὸ ἀδειάσῃ μετὰ τὰ ἴδια του χέρια μέσα εἰς τὰ νερά τῆς Σαλαμίνος.

Χιλιάδες εἶναι προτιμότερον νὰ λάβῃς κακὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὸν τάφον σου, ἔλεγεν ὁ Σαίξπηρ, παρὰ νὰ ἐμπέσῃς εἰς τὰς γλώσσας τῶν ἡθοποιῶν. Ἡ κακολογία ὁμως τῶν τελευταίων, τὴν ὁποίαν κατέστησε παροιμιώδη τὸ σαιξπηρικὸν ἀπόφθεγμα, εἶναι ἀθωότερα ἀπὸ μολόχαν, ἐμπρός εἰς τὴν εὐφημίαν τῶν ἐπικηδείων ὑμνητῶν. Καὶ ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον ποὺ τοὺς προκαλέσῃ, ἀποθνήσκων ὀλίγον διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν τρόπον, μετὰ τὸν ὁποῖον ἀποθνήσκουν οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι! Θὰ ἦτο προτιμότερον δι' αὐτὸν ν' ἀποθάνῃ ἀπὸ εὐλογίαν, χολέραν, βουβωνικὸν λοιμὸν ἢ γεροντικὴν ἐξάντησιν, παρὰ νὰ ἐξαγοράσῃ ἓνα ποιητικὸν θάνατον, μετὰ τὴν διατόμπευσιν, τὴν ἀντιλογίαν καὶ τοσούτους ἀλληλοσπαργμούς γύρω ἀπὸ τὸν νεκρὸν του. Ἴσως εἶναι ἀνευλαβὴς μία ἀνακαταστάσις τῆς μοναδικῆς αὐτῆς ἐπιταφίου ἱερουργίας. Ἀλλὰ καὶ ἐπιφύλαξις ἀποβαίνει ματαιαχλιδόν, ὕστερ' ἀπὸ τὸν

τόσον θόρυβον. Καὶ ἂν πρόκειται νὰ σώσῃ κανεὶς εἰς τὸ μέλλον καὶ ἓνα μόνον θνητόν, μελετώντα παρόμοιον τέλος, ἀπὸ τὴν τύχην τοῦ ταλαιπώρου νεκροῦ τῆς Σαλαμίνος, πᾶσα ἀνευλάβεια εἶναι συγχωρημένη.

Ἀλλ' ἂς ἀφίσω νὰ ὁμιλήσῃ ἡ πρόσφατος ἱστορία, μετὰ τὴν ξηράν τῆς συντομίας. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀπεφάσισε νάποθαι, ὅπως ἀποθνήσκουν αἱ ἀνεμώναι, ἐξαφανίζεται μίαν ἡμέραν. Κάμνει ὁμως τὸ λάθος, ὅπως ἡ τελευταία προδοθεῖσα μοδιστρούλα, νάφισσιν ἐπιστολάς, λάθος ποὺ δὲν θὰ διέπραττε ποτὲ μία ἀνεμώνη. Καὶ ἐνῷ θέλει νάποχαιρετῇ τὴν νεότητά καὶ τὴν δρόσον τῆς ζωῆς, δὲν ἀπευθύνει τὸ ὕστατον χαῖρε πρὸς μίαν παρθένον ἢ ἓνα ἔφηβον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς σεβαστοὺς μου φίλους κ. κ. Δημ. Καμπούρογλου, Μπάμπην Ἀννινὸν καὶ δὲν εἰσεύρω ποῖον ἄλλον σεβαστὸν κύριον. Δεύτερον ἀμάρτημα, ἀσυγχώρητον δι' ἓνα ὠραιοπαθῆ. Καὶ παρακαλεῖ νὰ μὴ γίνῃ καμία ἀνθρωποειδὴς ἐκδήλωσις γύρω ἀπὸ τὴν ἐξαφάνισίν του. Τὴν ἐπαύριον πρωΐνῃ ἐφημερίᾳ δημοσιεύει μακρὰν συνέντευξιν καὶ τὴν ἰδίαν ἐπιστολήν, τὴν ἀπαγορεύουσιν τὰς ἀνθρωποειδεῖς ἐκδηλώσεις. Ὅλοι αἱ ἀνεμώναι τῶν ἀγρῶν κοκκινίζουν διπλάσιως ἀπὸ ἀγανάκτησιν. Ἀλλ' αἱ ἀνθρωποειδεῖς ἐκδηλώσεις παίρνουν πλεόν τὸν κατήφορον. Ὁ κ. Μελάς ὁμιλεῖ εἰς τρεῖς πυκνοτυπωμένους στήλας διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ ἔργον του καὶ τὰ εὐρίσκει ἀρμονικώτατα. Ἡ ἀστραφτερὴ καὶ δυνατὴ σάλπιγξ τῆς Ἀκροπόλεως ἀκούεται ἀμέσως, ὡς σάλπιγξ Δευτέρας Παρουσίας, σαλπίζουσα τὸν συναγεμῶν ὄλων τῶν μεγάλων νεκρῶν γύρω ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖον ἀδελφόν των, τὸν ὕπατον τῶν Ἑλλήνων, ἀμέσως μετὰ τοὺς κλασικοὺς καὶ ἀμέσως πρὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν, τὸν δυνατότερον ἀπὸ τὸν Κάρλαϊλ, τὸν αἰσθητικώτερον ἀπὸ τὸν Ράσκιν, τὸν δικτικώτερον ἀπὸ τὸν Γιουβενάλην, τὸν... Ὅλοι εἰς τοὺς χαμάληδες λογίους, οἱ ὁποῖοι δὲν τὸν ἀνεγνώρισαν! Ἀλλὰ ποῖοι εἶναι αὐτοὶ οἱ λόγοι λοιπόν, τοὺς ὁποῖους ὑπαινίσσεται ἡ τρομερὰ σάλπιγξ; Ὁ κ. Ξενόπουλος σπεύδει ἀμέσως νὰ διαμαρτυρηθῇ. Ἐπιμαρτυρεῖται θεοὺς καὶ δαίμονας, ὅτι ἔπηρεν ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἀνεγνώρισαν τὸ δαίμονιον τοῦ μεταστάντος καὶ ἀνακηρύττει αὐτὸν ὀριστικῶς πλέον, ὥς τὸν μέγιστον τῶν Ἑλλήνων πεζογράφων. Κάνει ὁμως δὲν χεῖροκροτεῖ. Αἱ Ἀθήναι ὑπενημίζουν τὸν ταρμᾶν τῶν ἁγίων ἡμερῶν καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ Σαβαρέν. Ἡ Ἀκρόπολις ζητεῖ συγγνώμην ἀπὸ τὸν μέγαν κριτικόν, μέγαν δραματικόν καὶ μέγαν διηγηματογράφον. Αἱ Ἀθήναι, δευτερολογοῦν εἰς τὸν ἴδιον τόνον καὶ ἡ Ἑστία σημειώνει μετ' ἐλαφράν ἐιδωλείαν τὴν νέαν μεγαλοποίησιν. Ἡ Ἀκρόπολις, βιαζομένη νὰ τελειώσῃ μετὰ τὴν ἐνοχλήσιν αὐτὴν, κἀμνει τὴν δήλωσιν ὅτι δὲν ἐδιόβασε τὸν κ. Ξενόπουλον καὶ ὅτι τὸ «μεγαλεῖόν του» τῆς τὸ ἔφερεν ἤ φήμη. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ κ. Βλάχος υἱός, μετὰ ἀρκετὸν bon sens διαμαρτυρεῖται διὰ τὰ ἀστεία τῆς ἀποθεώσεως. Αἱ ἐφημερίδες ἐν τούτοις εἰς τὴν γραμμὴν κἀμνουν ἀκόμη μερικὰς δεύλας ἀποπειράς ἀναγνωσματοποιήσεως καὶ πρὸς στιγμὴν φαίνεται ὅτι ὁ θόρυβος κοπάει. Ἰδοὺ ὁμως μία νέα βόμβα ἐκρήγνυται ἐπάνω ἀπὸ τὰς ἀνθρωποειδεῖς ἐκδηλώσεις. Ὁ κ. Αναστασόπουλος ὁ Ἀθηναῖος φθάει εἰς τὸ πεδὸν τῆς μάχης, κραδαίνων τὸ δόρυ του: «Ἐντροπή, κύριε Γαβριηλίδη!» Τί συνέβη; Ὁ κ. Γαβριηλίδης ἐτόλμησε νὰ τὸν παραβάλλῃ μετὰ τὸν Γιαννόπουλον καὶ δὲν ἔννοε νὰ τοῦ τὸ συγχωρήσῃ. Εἰμπορεῖ νὰ παραβάλλῃ ὅσον θέλει μετὰ τὸν Κάρλαϊλ, τὸν Ράσκιν, τὸν

Γιουβενάλην και όλους τους μεγάλους νεκρούς. Αυτοί δεν σηκώνονται από τους τάφους των να διαμαρτυρηθούν. Οί ζωντανοί όμως δεν επιτρέπουν τās παραβολάς και ίσως δεν έχουν άδικον. Τό ποτήρι καθενός εμπορεί να είναι μικρόν, αλλά καθείς έννοει να πίνη εις τό ποτήρι του.

Αυτή είναι ή ιστορία του θανάτου μιας άνεμώνης. Πρέπει να όμολογήσετε ότι ποτέ άνθος δεν έσκόρπισε τά φύλλα του εις τόν βραδυών άέρα με τόσον μυστικήν γαλήνην!

Και όμως τώρα, περισσότερον από ποτέ, έχρειάζεται τό φραγγέλιον του Γιαννοπούλου, διά να σκορπίσι όλους τους άκολασταίνοντας γύρω από την σκιά του. Διότι φραγγέλιον έκρατούσε εις τά χέρια του ο ώραϊός και παράδοξος αυτός άνθρωπος, ο παρεξηγηθείς από όλον τόν κόσμον και από τόν έαυτόν του άκόμη. Δεν έκρατούσεν ούτε σμίλην, ούτε διαβήτην, ούτε χρωστήρα, ούτε πένναν ίσως. Φραγγέλιον κορταλίζον εις τόν άέρα και τσουχτερόν ως τσουνκίδα. Μόνον φραγγέλιον.

Ο Ξανθός αυτός νέος, ο πλανώμενος εις τους άγρούς, δεν είχε τίποτε από την γαλήνην και την εγκαρτέρησιν των πλασμάτων του άγρου. Ο προσκυνητής της φύσεως και των έρειπίων δεν είχε τίποτε από τόν ρυθμόν των. Ο περιπλανώμενος της Έλληνικής γης, ο άναζητών την γραμμήν και τό χρώμα εις τά Έλληνικά βουνά και τās Έλληνικάς κοιλάδας, έσπασεν όλας τās ευγενικάς γραμμάς και άνέμιξε, με δάκτυλα μανιακού, όλα τά χρώματα εις τό έργον του. Ο ζήσας μέσα εις τήν μυστικήν σιωπήν των άποκόσμων τοπίων, τό μεγαλύτερον μέρος της ζωής του, ύπηρξεν ο μεγαλύτερος καταρράκτης του λόγου. Διδάσκαλος δεν ύπηρξεν εις τίποτε. Αί ύποθήκαι του προς τους ζωγράφους, τό μόνον μέρος του αισθητικού του έργου, που έγνωρίσαμεν πλατύτερα, έσπαρμένα με ώραιους και δυνατούς χαρακτηρισμούς, όπως όλα του αι σελίδες, άπομένουν άκατανόητοι από τους ειδικούς και άνεφάρμοστοι καθ' όλην την γραμμήν. Αί ύποθήκαι του προς τους λογογράφους τό ίδιον. Τό πολιτικόν του Έλληνικόν πλάσμα, του οποίου μάς έδωκεν άραιούς ύπαινεγμούς, ούτοπία παραληρούντος. Τό παράδειγμά του, εις ύφος και γλώσσαν, ολέθριον. Ωνευρήθη να έλληνοποιήση τόν κόσμον. Έάν τό όνειρον αυτό της έλληνοποιήσεως έπετύγχανε ποτέ, ο Περιεζής Γιαννόπουλος θάπέμενεν ο τελευταίος των βαρβάρων.

Ύπηρξεν άπλώς ώραϊός, ευγενής, τίμιος και δυνατός. Ο άνθρωπος όμως δεν έχει σύγκρισιν με τόν συγγραφέα. Τό έργον του ύπηρξεν ή άφορητή των δυστυχιών του εις την ζωήν. Τό ίδιον έργον του έγινε άφορητή των δυστυχιών του μετά θάνατον. Ωνευρήθη ν' άποδάνη τόν ήσυχον θάνατον της άνεμώνης, μακράν από κάθε «άνθρωποειδή» εκδήλωσιν. Και οί κορούβαντες ήλθαν να κορούσουν τά κύμβαλά των επάνω εις τόν ύπνον του. Δεν ειξεύρει κανείς τί να θρηνήση τώρα περισσότερον. Την νεότητά του ή την μοίραν του;

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΠΑΠΥΡΟΛΟΓΙΑ

Τα διαβόητα άραμαϊκά κείμενα της Έλεφαντίνης

ΠΕΡΙ του έργου An Independent Examination of the Assuan and Elephantine Aramaic Papyri του σοφού Κερκυραίου Δ. Βελέλη ήμεϊς διελάβομεν μόνον άκορυθώς εις τι προηγούμενον τεύχος. Πλήρη όμως ιδέαν της σπουδαιότητος αυτού παρέχει άρθρον δημοσιευθέν την 29 Ιανουαρίου εις τό Literarische Zentralblatt für Deutschland, τό εύρύτατα διαδεδομένον περιοδικόν τό όποϊον αριθμεί 25,000 άναγνωστών και

εύρίσκεται εις όλα τά φιλολογικά έντευκτήρια της οίκουμένης.

Αυτή ή βιβλιοκρισία είναι άρκούντως ίκανοποιητική διά τόν διαπρεπή συνεργάτην μας, και δεικνύουσα την του γράφαντος άκάθεκτον τάσιν να προσχωρήση εις την ριζοσπαστικήν γνώμην του συγγραφέως τόν άναμείβει όπωσούν διά τους άγρύτους κόπους της λεπτεπιλέπτου έρεύνης εις τους όποιους υπέβαλεν έαυτόν μόνον και μόνον όπως προσφέρει ύπηρεσίαν εις την επιστήμην και την σταματήση εις τόν καθήφορον της πλάνης. Πρός την πρότασιν μας όπως μεταφέρωμεν τό άρθρον εις τās στήλας των «Παναθηναίων» ο κ. Βελέλης φιλοφρόνως συνήνεσεν επιπροσθέας τά πρωτόλεια σημειώσεων τās όποιās επιφυλάσσεται να διευθύνη εις τό φύλλον της Λειψίας.

«Ο έπιστημονικός κόσμος όστις τό 1906 απέκτησε τους ύπό Sayce και Cowley δημοσιευθέντας «άραμαϊκούς παπύρους» της Άσουάν (Συένης) κατελήφθη υπό εκτάκτον όργασμόν τόν όποϊον οί ύπό του Sachau τώ 1907 εκδοθέντες πάπυροι της Έλεφαντίνης ένέτειναν άκόμη περισσότερον.

Οί άραμαϊκοί ούτοι πάπυροι τους όποιους έπιστεύοτο ότι διέσωσε χάριν ήμών ή φιλόφρων γή της Αιγύπτου έθεωρούντο ως παριστώντες τόν ένωτικόν κρίκον όστις έμελλε να συνδέση την ιστορίαν της άρχαίας θρησκευτικής και καθόλου πνευματικής δράσεως των Ιουδαίων της Γραφής με την μετέπειτα ιστορίαν αυτών από της διασποράς. Ός άπόκτημα τηλικαύτης σημασίας επανηγυρίσθησαν εις πολυαριθμούς συγγραφάς και άπετέλεσαν όγμα έρεύνης τό όποϊον πολλές κεφαλές, μεγάλας και μικράς, δεν άφινε να άναπαυθώσιν.

Με τό προκείμενον όμως βιβλίον την εξέγερσιν άκολουθεϊ ή αντίδρασις και ο κατευνασμός, ίσως δε και ή νεκρική σιγή. Ο Βελέλης λέγει προσημαζόμενος ότι δεν έλπιζει επιτυχίαν, ειθε δε ο λόγος του να εκπληθύνει! Διότι ή εξέτασις της μέχρη τούδε περιεχμένης αυταπάτης θά ήτο πολύ σκληρά, ή άπώλεια τόσον τιμαλφούς άποκτήματος λίαν πικρά, και ή συμφορά της επιστήμης σφόδρα αξιολόγητος.

Πρώτον και κατ' άρχάς ο πάπυρος Blacas όστις τυγχάνει γνωστός από του 1826 ήρμηνεύθη κακώς, παρατηρεί ο Βελέλης έπειτα έρχεται ο πάπυρος του Τουρίνου τόν όποϊον ο Clermont-Ganneau—ο άλλος τε δξυδερκέστατα άποκαλύψας τά «μωαβιτικά» κιβδηλεύματα—κατέταξε μεταξύ των ιστορικών πηγών της έποχής των Άχαιμενιδών, και τοιουτοτρόπως ένκόλυνε τό έργον των κερδοσκοπών και τοις ένέπνευσε την έπιθυμίαν να πλαστογραφήσωιν άλλα «ντοκουμέντα» μεγαλειέρας σπουδαιότητος. Και αυτά αι γλωσσικαί όμοφθογγαί εις τά κείμενα του παπύρου του Sachau άφ' ένός και των βιβλίων του Έσδρα και του Νεεμίου άφ' έτέρου είναι κατά τόν Βελέλην μελετημένα άπομιμήσεις των πλαστογραφών (σ. 122). Πολύ οϊκτωώς έξέρχεται εκ του έλέγχου ο έν Στρασβούργω πάπυρος του Euting (σ. 110-119), όστις κηρύσσεται άμιορος έννοίας. Η εικονοκόμητος στήλη του Salt, ή όποία φέρει μίαν μόνον λέξιν άραμαϊκήν, ούδέν παρουσιάζει ή ξυσίματα της γλυφίδος² (σ. 102). Ο συγγραφέας χύνει ώσαύτως, την λάγνην της όργης του επί πληθος άκόμη ύπόπτων άντικειμένων της

άρχαίας και μεσαιωνικής έποχής, τότο δε πράττων έχει δυστυχώς¹ που να στηρίζεται, διότι ή ειδικότης του περι τās έλληνο-ιουδαϊκάς μελέτας άποδεικνύει αυτόν άνώτερον πάντων των πρό αυτού έρμηνευτών.

«Άλλ' ή άρχή και τό κύριον μέρος του πονήματος του είναι ο έλεγχος των άνω ειρημένων παπύρων της Άσουάν. Βοηθούμενος υπό των χρονολογικών πινάκων του Mahler, και βαίνων διά λίαν έπισταμένων ύπολογισμών—καθ' ός όμως τόν μετώπιον κύκλον των 19 έτών όστις μόλις τόν όγδοον μετά Χρ. αιώνα εισήχθη εις τό έβραϊκόν ήμερολόγιον παραδόξως πως ύποθέτει έξ ανάγκης ως και πρότερον ύφιστάμενον—στηριζόμενος δε και επί άλλων άκόμη βάσεων άνακαλύπτει εις τās παραλλήλους ήμερομηνίας των παπύρων της Άσουάν διαφοράν έως 170 ήμερών μεταξύ της έβραϊκής και της αιγυπτιακής (σ. 27), κατά φυσικήν δε συνέπειαν κηρύττει άναπόδεικτον (σ. 32), την ως κλειδα της χρονολογίας παρουσιαζομένην φράσιν «ο έβραϊκός μήν Σηυάν ίσος προς τόν αιγυπτιακόν Μεχρή», ήτις άπαντα εις μυστηριώδη στήλην από τινων μόνον έτών άπολαύουσιν των τιμών της φιλοξενίας εις τό έν Καίρω μουσεϊον.

«Εκ της όλης σειράς μόνον εις τους παπύρους Α και Κ αι ήμερομηνία δύναται να θεωρηθώσι κατά συγκατάβασιν όρθαί. Άπορον δε φαίνεται εις ήμās πως ο Βελέλης αναφέρει πάντοτε τās ήμερομηνίας ως άνεγνώσθησαν έξ εικασίας υπό των εκδοτών των παπύρων, ούδέποτε δε δεικνύει διάθεσιν να έπιχειρήση ή να προτείνη αυτός άλλους τρόπους άναγνώσεως. Περαίνων την εξέλεξίν του ο Βελέλης δεν παραλείπει να άναγνωρίση ότι κατά την υπό των παπύρων ύποδεικνυομένην έποχήν δεν ύφίστατο παρ' Έβραίοις μοιμοποιημένον σύστημα χρονολογίας (σ. 70), πιστεύει όμως ότι οί πάροιαι Έβραίοι της Αιγύπτου χάριν των πρακτικών συμφερόντων εύρέθησαν εις την ανάγκην να προσαμύνοσσι τό ίδικόν των προς τό έγχώριον ήμερολόγιον, και έπομένως τά λάθη των παπύρων δεν είναι δυνατόν να προήλθον από αυτούς².

Τό άποτέλεσμα είναι ότι ή χρονολογία των παπύρων της Άσουάν και της Έλεφαντίνης δεν δύναται να προκύρη ή όρθή ούτε επί τη βάσει του Ιουδαϊκού έτους συγκεκριμένου όμοιομόρφως εκ 12 σεληνιακών μηνών ούτε διά του νυν έν ισχύϊ έβραιο-ιουλιανού ήμερολογίου όπισθοδρομικώς έφαρμοζομένου εις την έποχήν των παπύρων (του Ξέρου, Άρταξέρου κλπ.), ούτε άκόμη έάν έπινοηθή οίσοδήποτε τρόπος ίσοροπήσεως των ήμερολογίων των δύο έθνών.

Εις τό τελευταίον μέρος του έργου του ο Βελέλης άφηγείται πως έδέχθησαν τόν ίσχυρισμόν του εις τά συνέδρια των σοφών έν Βερολίνω και Κοπεγχάγη, και πως έξεφράσθησαν περιελέεις επιστήμονες εις τους όποιους τόν άνεκοίνωσεν. Ο ίσχυρισμός του επί του παρόντος εύρε μόνον αντιφρονούντας και άμφιβάλλοντας, έν πάση δε περιπτώσει φαίνεται ότι άπόδειξις συναγομένη μόνον εκ των έσφαλμένων ήμερομηνιών δεν φαίνεται επαρκής ίνα πείσῃ τους ένθουσιώδεις να

θυσιάσωσι την γνησιότητα των κατ' αυτούς πολυτίμων παπύρων. Βέβαιον όμως είναι ότι ή βαθεΐα ήμών πεποιθήσις περι της γνησιότητος των υπέστη κτύπημα από τό όποϊον πρέπει να φοβώμεθα τά χειρίστα.

«S. KRAUSS»

Πρός ταυτα ο κ. Βελέλης παρατηρεί τά εξής:

Η άπόδειξις της νοθείας των παπύρων δεν συνάγεται μόνον εκ των έσφαλμένων χρονολογιών, αλλά περιλαμβάνει δύο μέρη αύτετελη εκ των όποιων τό δεύτερον είναι άφ' έαυτού πλήρες ως τό πρώτον. Εις τό χρονολογικόν έδόθη ή πρώτη θέσις, διότι δι' αυτό το ζήτημα λύεται όριστικώς εις τό πείσμα εκείνων οίτινες άρέσκονται προς την άλήθειαν να άντιπάρτωσι τό σόφισμα. Αυτός ο Krauss λέγει ότι τό ούτω κατεχθέν κτύπημα κάμνει και τους μάλλον ένθουσιώδεις θαυμαστάς των παπύρων να φοβώνται τά χειρίστα περι του μέλλοντός των. «Τά έπιχειρήματα της άριθμητικής είναι άκαταμάχητα» έγραψαν τά «Παναθηναία» της 31 Οκτωβρίου 1908, ή δε άριθμητική του Βελέλη εις αυτήν την περίστασιν είναι ίση κατά την ισχύν προς την χημικήν ανάλυσιν του Dr. Pinkus ήτις άπέδειξεν ότι ή περίφημος κηρίνη προτομή διά την πρό τιнос άπόκτησιν της όποιās εκαυχάτο τό Βερολίνον είναι άπόλύτως άδύνατον να θεωρηθή έργον του Leonardo da Vinci. Εις άμφοτέρα τά ζητήματα αι δοθείσαι άποδείξεις είναι δύο, και άπέναντι μὲν της μιας πάσα άντίρρησης, οθεν δήποτε και αν προέλθῃ, καταπίπτει, την δε άλλην παραδέχονται μὲν προθύμως όλοι οί άποκατάληπτοι, παραιοπώσι δε ή ύποτιμώσιν οί έχοντες συμφέρον να συγκαλύψωσι μίαν πλάνην τερατώδη.

Εις τό φιλολογικόν μέρος οί βλακασίανοι πάπυροι υπεβλήθησαν εις λεπτολόγον ανάλυσιν και άπεδείχθη ότι περισώζουσιν άποσπάσματα δύο συγγραφών διακεκριμένων άλλήλων, και ή μὲν συνίστατο εκ διηγηγημάτων, την δε άπετέλει θρησκευτική λογοτριβή Έβραίου προς έγχώριον. Ήσαν δε άμφοτέροι του του πέμπτου μετά Χριστόν αιώνας, ούχι δε του πέμπτου προ Χριστού, ως διά την κακήν μοίραν της επιστήμης άπεφάνθη κατά τό 1878 άνήρ τότε μὲν παντάπασιν άρχαίος εις τās ανατολικάς σπουδάς σήμεραν δε άδόμη παρέχων σπουδαίας άμφιβολίας έάν είναι πράγματι κάτοχος της έβραϊολογίας και των συναφών με ταύτην γλωσσικών και ιστορικών γνώσεων. Πρός την γνώμην την όποιαν τόσον ώρισμένως διετύπωσε νυν ο Βελέλης περι της ουσίας και του χαρακτήρος των βλακασιανών παπύρων έβάδιζον βραδέως μὲν άλλ. άσφαλώς σημιτολόγοι όποιοι ο Gesenius και ο Renan, όστις μάλιστα, ότε κατά τό ειρημένον έτος έορίσθη εις τό μέσον ή ιδέα ότι οί περι ών ο λόγος πάπυροι είναι άπόσπασμα έγγράφου σταλέντος υπό τινος σατράπου προς τόν Άχαιμενίδην βασιλέα ύφ' όν διετέλει ή Αίγυπτος, δεν την άπεδέχθη, μολονότι ή επιστολιμαία διατριβή ένθα έξετέθη ή ιδέα αυτή διευθύνετο προσωπικώς εις αυτόν ως έκαστος δύναται να ίδη εις την Revue Archéologique 1878-9.

Ο Βελέλης ού μόνον αναφέρει εις τό έργον του την ψυχράν στάσιν του Renan άπέναντι του καινού δαιμονίου, αλλά και δι' έμπεριστατωμένης συζητήσεως έξελίγει χονδροειδέστατον γραμματικόν λάθος εις τό όποϊον είχε περιπέση ο πολυπράγμων διατριβογράφος χωρίς δυστυχώς ούδεις να τό άνακαλύψῃ εύθύς τότε και ούτως έμποδισθή τό πονηρόν σπέρμα να ριζοβολήσῃ και φέρῃ τους νοσώδεις καρπούς της τελευταίας δεκαετίας. Ο Βελέλης άπέδειξεν ότι κακώς ποιήσας ο έλεγχόμενος απέδωκεν εις την έποχήν της έν Αιγύπτω προσωκρατίας άλλους τινάς παπύρους, διότι περιέχουσι μίαν ή δύο λέξεις περσικάς και παρεπειγην εις άλλα κείμενα άναμνηστικῶς έβραϊκά και όμολογούμενως συνταχθέντα κατά τόν μεσαιώνα και βραδύτερον άκόμη, ένθα αι αυτάι λέξεις εύρίσκονται χωρίς διά τούτο να

¹ Διὰτί δυστυχώς; Μήπως διότι είναι Έλλην και θέλει να μείνῃ Έλλην;

² Ένταύθα ο Krauss είναι άσαφής και παρανοεί τόν συγγραφέα, όστις εις σελ. 70 και εξης παραδέχεται ειπερ τις και άλλος τό παλαιόθεν ύστατον του έβραϊκού ήμερολογίου, με τό αναπόδραστον όμως πόρισμα ότι, άφ' ου αι έορτα των Έβραίων ήσαν γεωργικαί, λαμβάνοντο κατά βραχεία διαλείματα προσωρινά μετὰ προς επαναφοράν της εκλιπούσης έξομωίσεως του σεληνιακού έτους παρουσιάζοντος άδύναμα 354 ήμερών προς τās τροπας του ήλιου εκ των όποιων έξαφάνονται τά άτμοσφαιρικά φαινόμενα και αι άγροικαί έργασίαι. Εις τούτο τό μέρος της εξέλεξεως—τό όποϊον ως και τά άλλα άπέβη ολέθριον εις την τύχην των παπύρων—ο Βελέλης έλαβεν ως βάσιν την έν λόγω μετεωρολογικήν έξομωίωσιν και την έπιτακτικήν ανάγκην της συγχρόνου ένάεστος του μηνός μετά της νέας σελήνης, ότε έναιετο επί του βορρην ιδιαιτέρα θυσία και ήγετο έορτή της όποιās διεσώθησαν ίχνη μέχρι σήμεραν εις την ακολουθίαν της συναγωγής και εις τά οικιακά έθιμα των φιλοθρήσκων.

¹ Προφανώς ο κ. Krauss χαριεντίζεται. Ο όμοεινής μας έρμηνευτής έννοει ότι δεν επιδιώκει τās συνήθεις παταγώδεις τιμάς της επιτυχίας: does not aim at success. Άλλ' ότι ή γνώμη του θά υπερισχύσῃ τό θεωρεί βέβαιον ως τόν έορτασμόν του Πάσχα μετά την Τεσσαρακοστήν.

² Τούτο άποβλέπει βεβαίως τά ποδ 80 έτών άδεξίως εισαχθέντα άραμαϊκά γράμματα, ούχι όμως και τά έγχάρακτα σχέδια ρικόνων τά όποια δικαίως έπροκάλεσαν τόν θαυμασμόν των λογιστόλων οίτινες, ο Maspero λ. χ., διαβλέπουσιν εις αυτά την επίδρασιν της ελληνικής τέχνης.

εμβάλωσιν εἰς οὐδενὸς τὸν νοῦν τὴν σκέψιν ὅτι αὐτὰ εἶναι τῆς περσικῆς ἐποχῆς. Αἱ γλωσσικαὶ ἐπιδράσεις, παρατηρεῖ, δὲν εἶναι παροδικαί, ἀλλ' ὅταν ξένα στοιχεῖα ἄπαξ παρεμφερῶσιν εἰς ἓν ἰδίωμα παραμένονσι καὶ ἀφ' οὗ ἐξέλιπον αἱ περιστάσεις αἰτίνες παρεσκεύασαν ἢ εὐνόησαν τὴν εἰσβολήν. Εἰς τὸ ἐλεύθερον βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος ἐγκαθίσταντο πολλοὶ τουρκικαὶ λέξεις μετὰ τὸ 1821, θὰ προῦκάλει δὲ σαρδώνιον γέλωτα ὁ φιλόλογος τοῦ μέλλοντος ὅστις ἀναλύνων κείμενον τῶν ἡμερῶν μας περιέχον τοιαύτας λέξεις ἥθελε συμπεράνῃ ἐξ αὐτοῦ καὶ μόνον ὅτι αἱ Ἀθηναὶ κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα ἐστέναζον ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν.

Ὅλα τὰ ἀραμαϊκά κείμενα τὰ ὑπὸ τοῦ Βελέλη καταγγελλόμενα ὡς πλαστογραφία διατελοῦσιν εἰς στενωπὴν τὴν σέξιν μὲ τοὺς βλακασίανους παπύρους, ὁμολογεῖ δὲ αὐτὸς οὗτος ὁ Κερκυραῖος φιλόλογος ὅτι, ἐὰν τὰ ἔγγραφα τῆς Ἀσουᾶν δὲν ἐχρονολογούντο διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν Περσῶν βασιλέων, ἐκ πρώτης ὄψεως ἥθελεν ὡς οἱ ἄλλοι τὰ θεωρήσῃ γνήσια κατατάσσον αὐτὰ εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν βλακασίανων παπύρων, τὸν πέμπτον δηλ. μετὰ Χριστὸν αἰῶνα. Τόσον μεγάλη εἶναι ἡ ὁμοιότης τῶν μὲν πρὸς τοὺς δέ.

Ὅσαι πλαστογραφίαι αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ 1898 — ὁ Renan εἶχεν ἀποθάνῃ πρὸ πολλοῦ — ἔχουσι βάσιν τὴν ἔωλον ἐρμηνείαν ἥτις τὸ 1878 ἐδόθη εἰς τοὺς βλακασίανους, καὶ ὁ Βελέλης ἀπέδειξεν ὅτι οἱ κερδοσκοποὶ οἵτινες εἶχον πάθῃ σκληρὰς τινας ἀπογοητεύσεις — μία τούτων ὦθησεν εἰς αὐτοκτονίαν τὸν ἀρχηγόν τῶν — ἔνεκα τοῦ Clermont-Ganneau, ἐσκέφθησαν εἰς πᾶσαν περαιτέρω αὐτῶν ἐργασίαν νὰ παράγωσιν ἀντικείμενα δυνάμενα νὰ κολακεύωσι τὴν φιλοτιμίαν του, καὶ πράγματι ὁσάκις αὐτὸς ἐξέφερεν εἰκασίαν τινὰ ἀμφισβητούμενην ὑπὸ τῶν φιλόλογων ἐκεῖνοι ἔφερον εἰς φῶς ἓνα πάπυρον ἢ μίαν ἐνεπίγραφον πλάκα παρουσιάζουσαν τὴν λέξιν ἢ τὴν φράσιν κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Clermont-Ganneau ἀποδοθεῖσαν εἰς αὐτὰς ἔννοιαν, μέχρις οὗ ἡ οὕτω παιγνεία ἱλαροτραγηδία περιεποιήσεν εἰς αὐτὸν ὑπόληψιν ἀλανθίστου καὶ πᾶσα του γνώμη ἐθεωρήθη δόγμα πίστεως καὶ ἀνωτέρα συζητήσεως.

Ὁ Βελέλης αἶρει τὴν φωνὴν του ἐναντίον τῆς τεραστίας ὑπερβολικῆς βαρύτητος ἡ ὁποία ἀπονέμεται εἰς τὰς εἰκασίας, καὶ ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τῶν ἐπιστημόνων ἐπὶ τοῦ κινδύνου ὃν διατρέχουσι στρεφόμενοι ἐντὸς τοιοῦτου φαύλου κύκλου. Ἐν ὑποπτον παραδειγμα δὲν δικαιολογεῖ ἄλλο παρόμοιον, καὶ ὅταν μία εἰκασία ἐκτρέφεται, ἀνάγκη νὰ περιμεινῶμεν μέχρις οὗ ἄλλο τι παρέχον ἀσφαλὴ ἔχγγνα γεγονότος ἀναιτητοῦν ἔλθῃ νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ καὶ τὴν ἀναβιβάσῃ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν βεβαίων καὶ ἀξιοπίστων γνώσεων. Ἀντὶ τούτου «αἱ μεγάλα καὶ μικρὰ κεφαλαῖ» τοῦ κ. Krauss εἰργάσθησαν περὶ τοὺς παπύρους κτίζουσαι ἀδιαλείπτως καὶ ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ εἰκασίων λαμβάνουσαι — τρόπον τινὰ παραγγέλλουσαι — ὁσάκις παρίστατο ἀνάγκη, νέα ὕλκα ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια τῶν πλαστογράφων.

Ὁ πάπυρος τοῦ Στρασβούργου, ὅστις «ἐξῆλθε πολὺ οἰκτρῶς» ἐκ τοῦ ἐλέγχου τοῦ Βελέλη, ἔδωκεν εἰς ἐνέργειαν ὅλα τὰ λεξικά τῶν σημιτικῶν καὶ ἄλλων γλωσσῶν, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τόσον κόπων εἶναι χάος. Ὁ Euting ἀφ' οὗ τὸ ἐκράτησε τέσσαρα ὅλα ἔτη εἰς τὸ σπουδατικόν του τὸ ἐξέδωκεν ἄνω καὶ ἐκφράζων τὴν ἐλπίδα ὅτι «εἴκοσιν ὀφθαλμοὶ ἴσως θὰ ἴδωσι κάλλιον τῶν ἰδικῶν του δύο» καὶ ὅτι πολλὰ τὰ ὁποία εἰς αὐτὸν ἔμειναν σκοτεινὰ ἴσως θὰ διαφωτισθῶσιν ὑπὸ ἄλλων. Ἐν τῇ ἐρευνῇ του ὁ Euting χρησιμοποιεῖ τὸν Θουκυδίδην, ἀλλ' ἀναφέρει τὸ πρῶτον αὐτοῦ βιβλίον προκειμένου περὶ συμβάντος τοῦ 410 π. Χ. καὶ συγγεῖ τὰς σιταγωγὰς ὀλάδας μὲ τὰς πολεμικὰς ναῦς. Ὁ Clermont-Ganneau γαυροῖ διὰ τὸ ἀνέλπιστον εὐρημα, ψάλλει παιᾶνας εἰς τὴν Ἀκαδημίαν διότι ἡ δοξασία του περὶ ἀραμαϊκῶν μνημείων τώρα πλέον ἀποδεικνύε-

ται ὀρθή, ἐρμηνεύει εἰς τὸ Collège de France κενῶν ὁλόκληρον σάκκον εἰκοτολογίων, φωνάζει διότι ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις δὲν στέλλει καὶ αὐτὴ ἐρευνητὰς εἰς τὴν χώραν τοῦ Φαραῶ πρὸς ἐκχῶσιν ἀραμαϊκῶν θησαυρῶν, οἱ δὲ παραφυλάττοντες πλαστογράφοι μακαρίως μεταποιοῦσι τὰς εἰκασίας εἰς ἀμμοσμηπίλῃματα ἐκ τῶν ὁποίων οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἀνεγείρουσι παμμεγέθη πυραμίδα, μέχρις οὗ μία πνοὴ τοῦ Ἰονίου προκαλεῖ τὴν πτώσιν τῆς, αὐτοὶ δὲ οὐδὲν μηχανῶνται διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ οἰκοδομήματος, ἀλλ' ἐκπληγτοὶ καταφεύγουσιν ἔκαστος εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του κρύπτην καὶ σιγῶσι.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ Βελέλη ἐπιλαμβάνεται τοῦ φιλολογικοῦ ζητήματος ῥιζικῶς καὶ συλλήβδην, βλέπει τὸ σφάλμα καὶ ἀνατρέχει μέχρι τῆς πηγῆς του, δεικνύει ποῦ ἐγεννήθη, πῶς διεδόθη, ποῖα κακὰ συνεπήγαγε. Ἀνατέμνει διαμπερῶς καὶ πολλὰς λεπτομερείας, ἀλλ' ἀφίρει εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἔλαβε μὲν ὑπὸ σοβαρὰν ἐποπὴν καὶ τὰς ἄλλας, δὲν ἐκρίνεν ὅμως ἀντάξιον τοῦ θέματος νὰ ἐκπονήσῃ ἔργον τετρακοσίων σελίδων ἀντὶ διακοσίων. Τί ἀξίαν ἔχουσι τὰ φιλολογήματα τινῶν ἀποδεικνύει διὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι εἰς ἐκ τῶν ἐρμηνευτῶν προσπαθῶν νὰ δικαιολογήσῃ ἓνα τύπον γραμματικῶν — τὸν πρῶτον ὁ ὁποῖος διήγειρε τὰς ὑπονοίας τοῦ Βελέλη ὡς πρὸς τὴν γνησιότητα τῶν παπύρων — ἐκλαμβάνει ὡς ἀπαρέμεινον ὅμηρος μίαν λέξιν ἥτις ἀπαντᾷ ὡς οὐσιαστικὸν εἰς ἅπαντα τὰ χωρία τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς συμπεριλαμβανομένου καὶ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ὁ ἐρμηνευτὴς παραθέτει εἰς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του. Ὁ Βελέλης δὲν ἀγνοεῖ ὅτι ἔκτοτε ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος προήχθη ἐξ ὑψηλότητος εἰς ἔκτακτον καθηγητὴν γερμανικοῦ πανεπιστημίου, ὅτι ὅμως τὸν λυπεῖ εἶναι ὅτι βλέπει τοὺς ἄλλους ἐρμηνευτὰς παραπέμποντας εἰς αὐτόν, ὡς εἰς ἀναμφισβητήτου κύρους αὐθεντίαν, διὰ τὴν λύσιν τῆς βαρυσήμαντου ταύτης ἀπορίας.

Ἐπικαλούμενος τὴν εὐθυκρισίαν τοῦ ἀναγνώστου παρατηρεῖ ὁ Βελέλης ὅτι εἶναι ἀδύνατον ὁ Πέρσης σατράπης νὰ προσέβῃ μὲν, ὡς πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ πάπυρος τοῦ Sachau, εἰς ἀφθονον αἵματοχυσίαν τιμωρῶν τοὺς ἐγγωρίους διότι εἶχον κατεδαφίσῃ τὸν φαντασιώδη ναὸν τῶν δῆθεν ἐν Ἑλεφαντίνῃ Ἑβραίων, νὰ ἠρνήθῃ δὲ εἰς τοὺτους τὴν ἀδειαν τῆς ἀνοικοδομικῆς τοῦ, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ὀδυρόμενοι καὶ ὀλολύζοντες ἔτρωγον ξηρὸν ἄρτον καὶ μόλις ἠτένιζον πρὸς τὰς λιποσάρχους παρείας τῶν ἀκτενίστων γυναικῶν τῶν. Ὁ Βελέλης ἀφίρει εἰς ἄλλας κεφαλὰς νὰ κατατρίβονται συζητούσαι τὰ κατ' ἕκαστα τοῦ μυθεύματος, ἀπὸ δὲ τὸ ὅρος τῆς σκοπιᾶς του βλέπει ὅτι μετ' ὅλους τοὺς εἰς τὰ δύο ἡμισφαίρια γενομένους ἀγῶνας οὐδὲν ἄξιον προσοχῆς ἐρρέθη περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς δράσεως τῶν διαφόρων προσώπων τὰ ὁποῖα μνημονεύονται εἰς τὸ καὶ ὑπὸ γλωσσικὴν ἐποπὴν ἀλαμπουρνέζικο αὐτὸ ἔγγραφο, καὶ ὅτι ἡ ἐπικρατοῦσα σύγχυσις εἶναι τοσαύτη ὥστε ὁ καθηγητὴς τῆς ἑβραϊολογίας εἰς τὴν École des Hautes Études, θῦμα καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν πρώτων τῆς γενικῆς παραφροᾶς, περιβαίνει τὰς δημοσίας αὐτοῦ μελέτας ἐπὶ τῶν παπύρων ἀποφανόμενος ὅτι τὰ ἀπὸ τούτων ἀναγόμενα προβλήματα εἶναι πολυαριθμότερα ἐκείνων τὰ ὁποῖα ὑποτίθεται ὅτι ἔλυσαν.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ χρήσιμον εἶναι νὰ προστεθῇ ὅτι καὶ ὑπὸ παλαιογραφικὴν ἐποπὴν τὸ ζήτημα ἐξητάσθῃ. Διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν ἐνεπιγράφων πλακῶν 8 (Βερολίνου) καὶ 9 (Καίρου) ἐσημειώθη ὅτι εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον εἰς τὰ 24 ἔτη τὰ διαρρέσαντα μετὰξὺ αὐτῶν (482 π. Χ. καὶ 458 π. Χ.) εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν λωρίδα γῆς τῆς Αἰγύπτου ὁ φρονικτικὸς ἀλφάβητος τῆς πρώτης νὰ ὑπᾶσθαι τοιαύτην ἀλλοίωσιν ὥστε νὰ λάβῃ τὴν ὅπιν τοῦ μεσαιωνικοῦ τῆς δευτέρας, ἡ δὲ ἀνάλυσις μιᾶς μόνον γραμμῆς τοῦ

παπύρου Α (471 π. Χ.) δεικνύει ὅτι ἐκ 41 ψηφίων μόνον 4 ἀρχαῖζουσιν ὅπως ὅπως, ἐνθ' ὅλα τὰ λοιπὰ οὐδεμίαν ἢ ἐλαχίστην παρουσιάξουσιν διαφορὰν πρὸς τὰ σήμερον ἐν χρήσει ἑβραϊκά στοιχεῖα. Ἡ αὕτη παρατηρήσις ἰσχύει περὶ τοῦ ὅλου παπύρου καὶ περὶ ὅλων τῶν παπύρων, ὁ δὲ Βελέλης ἐθεώρησε περιττὸν νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰ παραδείγματα.

Ὁ Krauss ἀπορεῖ πῶς ὁ Βελέλης δὲν προτείνει ἰδικούς του τρόπους ἀναγνώσεως τῶν χρονολογιῶν, ἡ δὲ ἀπάντησις εἶναι ὅτι διαφορὰ μιᾶς ἡμέρας καὶ δύο ἡ ἐνός καὶ δύο ἐτῶν δὲν δύναται νὰ μεταβάλῃ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ὑπολογισμοῦ. Συνέπεια τῆς ἑτερογνωμίας θὰ ἦτο μόνον ὁ μετατοπισμὸς μιᾶς ἀνωμαλίας, οὐδέποτε δὲ ἡ ἐξαφάνισις αὐτῆς. Ἐκεῖ οὖν ὁ Sayce καὶ ὁ Cowley ἀμφιταλαντεύονται μετὰξὺ δύο ἡμερομηνιῶν ὁ Βελέλης ἐδοκίμασε καὶ τὰς δύο συμπεραίνων πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπιεικεστέρως. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὰ χρονολογικὰ πειράματα διεξήχθησαν σχεδὸν πάντοτε ἐπὶ ἐκείνων τῶν παπύρων ἐνθα αἱ ἡμερομηνία δὲν παρέχουσιν ἀσάφειαν ἢ δυσκολίας ἀναγνώσεως.

Περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ 19ετοῦς κύκλου εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν παπύρων ὁ Βελέλης ἐδήλωσεν ἤδη εἰς τὸ σύγγραμμά του (σ. 36) ὅτι τὴν θεωρεῖ παράλογον ἀναχρονισμὸν, προσθέτας ὅμως ὅτι πρὸς ἀποφύμιον τῶν σοφιστευομένων ἢ ἀποδείξεις του ὤφειλε νὰ συμπεριλάβῃ πάντας τοὺς τύπους, πραγματικὸς καὶ ὑποθετικὸς, τοῦ ἑβραϊκοῦ ἡμερολογίου τοὺς ἔχοντας ὡς βάσιν τὴν νέαν σελήνην συμπίπτουσιν μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ μηνός. Ἀπορον δὲ εἶναι ὅτι ὁ Krauss δὲν εἶδεν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Βελέλη (σ. 74-77) πῶς ὅτι ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐλήφθη εἰς ἀπλὴν ὑπόθεσιν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐξελέγξεως ὁ καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας Knobel ἔδωκεν ὡς τι βέβαιον καὶ ὑπάρχον ποιούμενος ἀνακοίνωσιν πρὸς τὴν ἐν Λονδίῳ Royal Astronomical Society κατ' ἣν ὑπέρλασε πίνακας δεικνύοντας τὴν λειτουργίαν τοῦ ἑβραϊο-ιουλιανοῦ ἡμερολογίου ὡς δῆθεν ἐξάγεται ἐκ τῶν παπύρων τούτων τοῦ πέμπτου π. Χ. αἰῶνος. Ὁ Βελέλης ἐκθέτει πῶς ὁ Knobel ἔγινε θῦμα τῆς εὐπιστίας του εὐσεβάστως κλίνων τὴν κεφαλὴν πρὸ τῆς αὐθεντίας τῶν πλαστογραφημάτων καὶ ὅταν ἀκόμη τὰ εὐρισκὰν ἀντιφάσκοντα πρὸς τὸ ἀβίαστον πόρισμα τῶν ὑπολογισμῶν του.

Δὲν εἶναι ἀληθές ὅτι μέχρι τοῦδε ὁ Βελέλης εὗρε μόνον ἀντιφρονούντας καὶ ἀμφιβάλλοντας. Πέντε σχεδὸν μῆνας πρὶν προέλθῃ εἰς φῶς τὸ ἄρθρον τοῦ Krauss ἡ ἐφημερὶς τῆς Κοπεγχάγης Politiken τῆς 16 Σεπτεμβρίου ἐδημοσίευσεν βιβλιοκρισίαν ἀποδεχομένην ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐξαιρέσεως ἢ ἐπιφυλάξεως πάντα τὰ εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Βελέλη λεγόμενα περὶ τῶν παπύρων καὶ τῶν ἄλλων ζητημάτων, ἐπάγουσαν δὲ ὅτι πᾶς ἀμερόληπτος ἀναγνώστης θὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦ Ἑλλήνου (Graesk) φιλόλογου. Ἐφερε τὴν ὑπογραφήν του Edvard Brandes ἀνατολιστοῦ ἀρχαίας φήμης, ποιητοῦ καὶ λογογράφου, νῦν ὑπουργοῦ τῶν οικονομικῶν, ἀδελφοῦ τοῦ περιωνύμου κριτικοῦ Georg Brandes. Εἰς τὸν Brandes καὶ Krauss δύναται νὰ προστεθῶσι καὶ ἄλλοι οἱ ὁποῖοι συνετάχθησαν μὲ τὴν γνώμην τοῦ Βελέλη, ἡ δὲ ἀπὸ δύο ἐτῶν ἀπόλυτος σιγὴ τῶν κορυφαίων τῆς ἐπιστήμης κατὰ τῆς πλάνης τῶν ὁποίων ἀντεπεξῆλθεν ὁ Βελέλης οὐδὲν ἄλλο φαίνεται νὰ σημαίνει παρ' ὅτι ἀναγνωρίζουσι καὶ αὐτοὶ τὴν ὀρθότητα τῶν παρατηρήσεών του.

Ὁ Clermont-Ganneau ὅστις τὸν χειμῶνα τοῦ 1908-09 ἀνέσκαψε τὰ περὶχωρα τῆς Ἀσουᾶν ἐλπίζων ὅτι ἥθελεν εὗρῃ ἀντίγραφον ἑβραϊο-αραμαϊκῶν τῆς Πεντατεύχου τοῦ πέμπτου π. Χ. αἰῶνος ἐξέχρυσεν ἀντ' αὐτοῦ αἰγυπτιακῆς τέχνης ἔργα κατὰ δεκαπέντε αἰῶνας ἀρχαιότητα. Ὁ Sachau ὅστις πρὶν ὁ Βελέλης προβάλλῃ τὰς ἐνστάσεις του εἶχεν ἑτοιμα πρὸς δημοσίευσιν — ἴσως δὲ καὶ ἐκτύπωσιν — ἤδη κείμενα ἰου-

δαίο-αραμαϊκά τῆς αὐτῆς ὑπόπτου προελεύσεως τὰ κρύπτει καὶ οὐδεὶς πλέον γίνεταί περὶ αὐτῶν λόγος. Ἀλλ' ὁ Βελέλης ὅστις βλέπει «τὰς μικρὰς κεφαλὰς» ἐντροφώσας ἀκόμη εἰς τὴν πλάνην ἐπιμένει ὅτι χάριν τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἀνάγκη νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν ἀνώμαλον ταύτην κατάστασιν καὶ ἀποκαλύπτως πλέον νὰ κηρυχθῇ ἡ ἀλήθεια. Ἡ ἐρμηνευτικὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ αὕτη ἡ ἱστορία τοῦ χριστιανισμοῦ πολλὰ ἔχουσι πάθῃ ἀπὸ τὰς φαντασιώδεις εἰκασίας αἱ ὁποῖαι ἐστηρίχθησαν ἐπὶ τῶν σαθρῶν τούτων προϋόντων τῆς βιομηχανίας ἀουστόλων κερδοσκοπῶν, καὶ τὸ σκάνδαλον πρέπει νὰ παύσῃ ἄνευ περαιτέρω ἀναβολῆς.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Π. Σ. Δέλτα: «Παιδικὲς σελίδες: Γιὰ τὴν πατρίδα. — Ἡ καρδιά τῆς βασιλοπούλας». Τυπογραφεῖο Γ. Σ. Βελώνη. Λονδίνο.

Ὁ καλοτυπωμένος τόμος περιέχει ἓνα ἱστορικὸν διήγημα καὶ ἓνα παραμῦθι, γραμμένα ἀπὸ τὴν κυρίαν Π. Σ. Δέλτα, ποῦ ἡ φιλολογικὴ τῆς κλίσας δὲν ἐξασθένει ἀπὸ τὰς ἀσχολίας καὶ τὰς διασκεδάσεις λαμπρὰς κοινωνικῆς θέσεως. Κ' ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, ἀλλὰ μάλιστα ἐξ αἰτίας τοῦ ἀπλοῦ καὶ χαριτωμένου ὕφους ἐνθυμίζει πολὺ ἡ κυρία Δέλτα μερικὰς ἐξαιρετικὰς γυναικας τοῦ Φαναρίου, αἱ ὁποῖαι — εἰς καιρὸν πραγματικῆς ἀριστοκρατίας — ἀσχολοῦντο μὲ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἐμελετοῦσαν τὴν ξένην φιλολογίαν καὶ ἔγραφαν ὅχι ἀκομψα οὔτε καὶ περιττὰ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Τὸ διήγημα «Γιὰ τὴν πατρίδα», βασιζόμενον εἰς μίαν ἐνδοξον σελίδα τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, ἐκείνην ποῦ ἐσύνθεσαν οἱ θριάμβοι τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, εἶναι γραμμένον μὲ ἀφηγηματικὴν δύναμιν ἀξιοσημείωτον. Καὶ χωρὶς καμμίαν ἐνοχλητικὴν ἐπίδειξιν γνώσεων φανερώει καλὴν ἀντίληψιν τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς. Αἱ περιγραφαὶ τοῦ εἶναι ὡραῖαι, μολοντοὶ θὰ ἐξητοῦσε κανεὶς ἀπ' αὐτὰς κάποιαν λυρικὴν ἑξαρσιν, ποῦ θὰ ἐδίδε ζῶην καὶ τόνον εἰς τὸ σύνολον. Ἡ ψυχολογία τοῦ εἶναι μετρημένη καὶ φυσικὴ, χωρὶς ὅμως νὰ ἐμβαδύνῃ εἰς τὴν ἀνάλυσιν ἐκείνην, ἡ ὁποία δύναται καὶ μὲ ὀλίγας ἀκόμη λέξεις νὰ εἶναι ἀποκαλυπτικὴ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἡ πλοκὴ τέλος εἶναι τεχνικὴ καὶ μόνον ἡ τελευταία παράγραφος, ὅπως διόλου ἱστορικῆς καὶ ἀσχετῆς μὲ τὴν διήγησιν, ἡμποροῦσε καὶ ἴσως ἐπρεπεῖν (ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως) νὰ λείπῃ.

Τὸ παραμῦθι «Ἡ καρδιά τῆς βασιλοπούλας» ἔχει ὅμοια συγγραφικὰ προτερήματα καὶ ὅχι διαφορετικὰς ἐλλείψεις. Μόνον ὁ μῦθος δὲν εἶναι ζωντανός καὶ δὲν ἐνθυμίζει τὴν δροσερότητα καὶ τὴν χάριν τῶν μύθων, ποῦ κάνουν τόσον βαθεῖα φυσιολαγικά καὶ ὁμῶς τόσον γενικά συμβολικά τὰ ἑλληνικὰ παραμῦθια. Ἀλλὰ ἡ εὐρεσις ἐνὸς μύθου ἀρτίου καὶ πρωτοτύπου διὰ παραμῦθι εἶναι πάντοτε κατὰ ἐξαιρετικῶς δύσκολον.

Καὶ μία παρατήρησις διὰ τὴν γλῶσσάν: Εἶναι ἀπλὴ, εὐκολόγητη, εἶναι ὁμῶς συχνὰ ξενικὴ καὶ ἔχει λεξιμὰς ἀνωμαλίας, τὰς ὁποίας μόνον ἡ συγγραφικὴ χάρις τοῦ συνόλου κατορθώνουν νὰ κάμουν ἀνεκτάς. Ἡ κρίσις αὕτη ἀπολύτως. Διότι σχετικῶς πρὸς τόσα ἄλλα γράφμενα δῆθεν εἰς τὴν λεγομένην δημοτικὴν τὸ βιβλίον τῆς κ. Δέλτα εἶναι καὶ γλωσσικῶς ἀνώτερον.

Γκαῖτε: «Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις». Δράμα σὲ πράξεις πέντε. Μεταφραστικὴ δοκιμὴ Κωνσταντίνου Χατζοπούλου. Τυβίγγη, τυπογραφεῖο Ἑρρίκου Λαούπη, τοῦ νεωτέρου. 1910.

Ὁ μεταφραστὴς τῆς Ἰφιγένειας τοῦ Γκαῖτε κ. Κ. Χατζοπούλος εἶναι γνωστός καὶ ἀναγνωρισμένος λογοτέχνης. Εὐδυνειδίχτος εἰς κάθε ἐργασίαν του, σφῆς εἰς τὰς ἀντιλήψεις του περὶ τέχνης, ἀκριβολογῆ-μένος εἰς τὴν διατύπωσιν κάθε ιδέας καὶ κάθε σκέψεως.

Τὰ προτερήματά του αὐτὰ χαρακτηρίζουν καὶ τὴν μεταφραστικὴν δοκιμὴν, ὡς τὴν ὀνομάζει, τῆς Ἰφιγενείας τοῦ Γκαίτε. Ἀλλὰ δι' ἔργον τοιοῦτον, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀρχιμοσχευεῖα εἶναι εἰς τὸ ὕψος ὑπερὸχόν τι λυρικῇ ἐμπνεύσεως καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ φιλοσοφικὴ γνώμολογία ἐξωραϊζεται καὶ πλαισιόνηται θαυμασία μέσα εἰς ψυχρολογημένην δραματικότητα, δι' ἔργον στηριγμένον εἰς τὴν ἀρμονίαν τοῦ στίχου καὶ τὴν πλαστικότητα τοῦ ὕφους ἐνὸς Γκαίτε, φαίνεται ὅτι τὰ τόσα προσόντα τοῦ μεταφραστοῦ δὲν ἔφθαναν. Καὶ δι' αὐτὸ ἐνῆψ' ἡ δοκιμὴ τοῦ π. Χατζοπούλου εἶναι μίᾳ ἐπαινετῇ καὶ πιστῇ μεταφράσει δὲν ἀποδίδει ὁμως τὸ πρωτότυπον. Ἔχει κάποιαν μονοτονίαν ρυθμοῦ, χαλαρότητα ὕφους καὶ κάποτε μαιανδρισμοὺς ἐκπαρὰσεως, ποῦ ἐλαττωθῶν δι' αὐτὰ πολὺ τὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ τὸ ὥραϊον ἔργον. Ὁ π. Χατζοπούλος, ὁ τόσον δόκιμος μεταφραστὴς, δὲν ἔφθασε νὰ μᾶς ἀποδώσῃ τὸν Γκαίτε. Ἀλλὰ τάχα θὰ ἠμποροῦσε καὶ κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τοὺς τωρινούς μεταφραστὰς λογοτέχνας μας νὰ τὸν ἀποδώσῃ καλῶτερον αὐτοῦ;

Κώστας Παρορίτης. «Στὸ ἄλμπουρο». Ἀθήνα 1910.

Τὸ μυθιστόρημά του, ποὺ περιγράφει κυρίως τὰ βάσανα καὶ τὰ μαρτύρια τῶν σπογγαλιῶν, ὁ κ. Κ. Παρορίτης τὸ ἐξέδωκεν εἰς βιβλίον. Καὶ ἡ ἐκδοσις του εἶναι πολὺ δικαιολογημένη. Τὸ ἔργον τὸν ἀξίζει ν' ἀποκτήσῃ πολλοὺς ἀναγνώστες, διότι δὲν εἶναι στερεημένον κάποιαις φιλολογικῆς ἀξίας. Μυθιστόρημα (roman) βέβαια δὲν εἶναι κατὰ τὰς σημερινὰς συνθήκας καὶ ἀξιώσεις τῆς τέχνης. Τοῦ λείπει συχνὰ ἡ τεχνικὴ συνέχεια τῆς ἀρρηγήσεως ἥτοι ὁ ἀβάστατος συνδυασμὸς καὶ ἡ φυσικὴ διαδοχὴ τῶν γεγονότων. Τοῦ λείπει ἐπίσης ἡ παραστατικὴ, ξεκαθαρισμένη καὶ ξεχωριστὴ ἡθογραφία καθὼς καὶ ψυχολογικὴ ἀνάλυσις βαθυτέρου. Ἔχει ὁμῶς περιγραφικότητα καὶ δίδει κάποτε ἀληθινὰς δραματικὰς σκηνάς, ποὺ συγχροτοῦν τὸ ἐνδιαφέρον. Ἐξαιρετικὰ ἐν ἀπὸ τὰ κύρια πρόσωπα τοῦ μύθου, ὁ ἐμπειταλλεὺς τῶν ἐργατῶν κεφαλαιοῦχος, εἶναι τόσον καλογραμμένος, ὥστ' ἐνθυμίζει — ὄχι μὲ δυσάρεστον σύγκρισιν διὰ τὸν κ. Παρορίτην — κάποιους ἀναλόγους δυνατοὺς τύπους, ζωντανευμένους μέσῳ εἰς τὰ μυθιστορήματα τοῦ Γκόρκι.

Τὸ ἔργον ἔγινε μὲ προδόσεις ρεαλισμοῦ. Τόσον ὅμως εἶναι σπρωγμένα τὰ ἐπιεισόδια καὶ τόσον σωρευμένοι εἰς αὐτὰ αἱ λυτηρίαι περιπέτειαί, ὥστε καταντῶ ρωμαντικόν. Κάτι περισσότερον μάλιστα. Τὸ ἀλλεπάλληλον τῶν ἐπιεισοδίων, πού ἡ εὐρύς τις ἀποδεικνύει γονιμότητα ἀλλὰ καταντῶ καὶ ἀδυναμία τοῦ συγγραφέως, ἡ βιαστικὴ περιγραφή καὶ ἡ συχνὴ μετάπτωσις σκηνῶν κἀμινον τὸ ἔργον να ἔχῃ μεγάλας ἀναλογίας μὲ ταῖναις κινηματογράφου. Καὶ τοῦτο βεβαίως δὲν εἶναι ἀλήθεια καὶ δὲν εἶναι τέχνη. — “Ἀν εἰς ταῦτα προστεθῇ κάποια ἀδυναμία προσωπικοῦ συγγραφευκοῦ ὅφους (style) ἔχομεν ὅλας σχεδὸν τὰς ἐλλείψεις τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον μ' ὅλα αὐτὰ ἀπομένει ἀσυγκρίτως ἀνώτερον ἀπὸ τὰ λεγόμενα ἀναγνώσματα τοῦ καθημερινοῦ καὶ τοῦ περιοδικοῦ τύπου.

Διὰ τὸ κακὸν τυπικὸν πολλῶν λέξεων (ἀγωνιώδικα, πίμπεναι κτλ.) καὶ τῶν σφαλμάτων ἄλλων γραφῆν (κιπι- νάδα ἀντὶ καμινάδα, μουράλιο ἀντὶ μουράγιο κτλ.) δὲν ἀξίζει νὰ γίνῃ μεγάλος λόγος. Ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον γνῶρισμα καὶ χαρκατηριστικὸν τῆς παραδόξου γλώσσης σχολῆς.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΚΑΤ' ἀνακοίνωσιν πρὸς τὸν καθηγητὴν κ. Ν. Γ. Πολίτην τοῦ διευθυντοῦ τῶν ζεντικιῶν ἐλληνικῶν σχολῶν Ῥόδου κ. Δ. Ἀναστασιάδου, εὐρέθῃ ὑπὸ ἐργα-
τῶν σκαπτόνων εἰς τὸ μέσον τῆς παρὰ τὴν ΝΑ πλευ-
ρᾶν τῆς πόλεως Ῥόδου παραθαλάσσιος πεδιάδος, κατὰ
τὴν εἰς τὴν κόμην Κοσκινὸν ἄγουσαν ὁδόν, μαρμα-

ρίνη βάσις ἀγάλματος μήκους 0,60 μ. περίπου καὶ ὕψους 0,50 μ. φέρουσα τὸ ἐξῆς ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα:

Οὐ τί σε νόνημον κρύπτει τόδε δωρίδος αἷης
σημα περί τραφερὴν θηγκάμενον σπινάδα,
Εὐνοίωσεν Ἀοιδεῖσας ἀποφθιμένοιο δὲ σέο
μεῖλια καὶ πελάνους ἐμ πυγὶ βαλλόμεθα
ἄδωμον Μούσας, τὸν ἀοιδίον αἰ σε τιθυνοῖς
χεροὶ πλατωνεύσις θρεψαν ὑπ' ἀτραπιτοῦς.

Τὸ ἐπιγράμμα τοῦτο, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ τελευταίου μάλιστα στίχου, ἀναφέρεται εἰς τὸν Ῥόδιον φιλόσοφον τῆς μέσης Ἀκαδημίας Ἀριδείκην, μαθητὴν τοῦ Ἀρκεσίλαου, ἀποθανόντος πιθανῶς τῇ 241/240. Ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων συνάγεται, μάλιστα τοῦ ξ (Ι), ἡ ἐπιγραφή εἶναι τοῦ τέλους τοῦ Ι' αἰῶνος. Ὅθεν συμπίπτουσιν οἱ χρόνοι. Φαίνεται δ' ἐκ τοῦ καθορισμοῦ τούτου τῆς χρονολογίας τῆς ἀκμῆς τοῦ φιλοσόφου, ὅτι οὗτος καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου Δ' 52,2 μνημονευόμενος πρεσβύτερος τῶν Ῥοδίων εἰς τοὺς Βυζαντίους Ἀριδείκην εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Γίνεται δὲ γνωστὸν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἄλλον. Εὐμοριον ἐγνωρίζομεν μέχρι τοῦδε Πάριον τινα Πυθαγόρειον φιλόσοφον.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Σημείωμα στὴ μετάφραση τῆς «Ἐριφύλης»

Η μετάφραση τῆς «Ἐριφύλης» δόθηκε στὰ «Παναθήναια» βιαστικά, γιὰ νὰ κρατηθῇ ἡ υπόσχεσή μου πρὸς τὴν κυρία Αὔρα Θεοδοροπούλου, τὴν εὐγενική μου συντρέφισσα στὴν ἀγάπῃ τῆς Τέχνης. Καί γι' αὐτὸ δὲν πρόφτασα νὰ κοιτάξω καὶ νὰ ξανακοιτάξω τὴ δοκιμὴ μου, μήτε νὰ τὴ συνδεδέρω, καθώς ἤθελα, μὲ κάποια σκόλια καὶ σημειώματα, ποὺ εἶναι σὰν ἀπαραιτήτα γιὰ ἔργα καθὼς ἡ «Ἐριφύλη», ἔργα ποὺ μέσα τους σφίγτανταμώνουν ἔμπνευση καὶ μάθησις, μελέτη καὶ συγκίνησις, ποιητικὴ καὶ κριτικὴ τέχνη, καὶ ποὺ εἶναι ὄχι τόσο σὰ λήθημα, ὅσο σὰν ἀντιλήψιμα φωνῶν ἄλλων καὶ συμπλήρωμα, ἀπάνουν σὲ κλασσικὰ παραδείγματα. Ἐπειτα ἡ «Ἐριφύλη» εἶναι γιὰ μένα τὰρτοσυρρήγμια τοῦ Μωρεῶς, γιατί νομίζω πὼς τὸ ποίημα τοῦτο ζωηρότερα ξεχωρίζει τὸν ποιητὴ. Τὴν «Ἐριφύλη» θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ποῦμε ποίημα βιργιλιακὸ, καθὼς, κι ἀπὸ μιὰν ἄλλην του ὅπῃ, ποίημα ἀντιμωρειακόν. Γιατί φαίνεται πὼς γράφτηκε σὰν ἀπόκρισι στὸ στίχο τοῦ Α' τῆς Ὀδύσσειας :

Μαῖραν τε Κλυμένην τε ἴδον, στυγερὴν τ' Ἐριφύλην,
ἧ χουσὸν φίλου ἀνδρὸς ἐδέξατο τιμῆντα.

"H, καθὼς μεταφράζει ὁ Πολυλᾶς,

Ἡ Μαίρα καὶ ἡ Κλυμένη αὐτοῦ φανήκαν, κ' ἡ Ἐριφύλη
ἡ μισητή, πούν πρόδωσε τὸν ἄνδρα γιὰ χρυσάφι.

Ὁ ποιητής, σὰ νὰ παίρνῃ θάρρος κι ἀπὸ τὸ Βιργίλιο, πού μέσα στὸ τέταρτο χιλιόκαιρο βιβλίο τῆς Αἰνειάδας ἀναφέρει μὲ συμπάθεια τὴν ἡρωίδα.

...mcestamque Eriphylem
crudelis nati monstrantem vulnera...

«Τὴ θλιθερῇ, τὴν πονεμένη, καθὼς θὰ λέγαμε, Ἐριφύλῃ πού δείχνει τὴ λαβωματιά πού τῆς ἄνοιξε τὸ σκληρό της παιδί...»¹

Ο νέος ποιητής, αντίθετα πρὸς τὸ μεγάλο της τὸν κατήγορο, βάλθηκε νὰ ξαναστυλῶσι τὴν ὑπόληψιν τῆς πολυεᾶκουστης κολασμένης τοῦ ἀρχαίου κόσμου, καὶ ἐξέφρουμε πόσο ἄλγος, τρυφερός, πεσιτικός μέσα στὴν ὀλολογία του, δείχνεται τῆς ἀνωπολῆς ὁ ἀπολογητής.

Τὰ σχόλια καὶ τὰ σημεῖωματα τοῦ μεταφραστῆ θὰ ἔπρεπε γάλλωθοῦν καὶ ἀπαντᾶν σὲ ὁρισμένα πρόσωπα ποὺ ἀναφέρει καὶ σὲ λόγια ποὺ ρίχνει ὁ βιργιλιακὸς

1 Τὴν ἱστορία τῆς Ἐριφύλης ὑπονοητικὰ τὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Δάντης στὸ δωδέκατο τραγούδι τοῦ «Καθαυτήριου.»

Τὸ ἀριστούργημα τοῦ Μπορονάλι : «Καὶ ὁ ἥλιος ἐκοιμήθη ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς...»

ποιητής, και πού θάπρεπε νά ξηγηθούν. Ὡς ἄλλοτε, μέ ἄλλην εὐκαιρία. Μά κάτι τι μονάχα εἶνε χρεία νά συμπληρώσω και νά διορθώσω ἐδῶ. Ὁ ποιητής τελειώνει μέ τέσσερους στίχους, πού, καθὼς μᾶς δείχνει τυπώνοντάς τους μέ ἱταλικά στοιχεία, τοὺς δανείστηκε ἀπὸ τὸν ἄλλο τὸν τρανό, ἀπὸ τὸ Δάντη. Οἱ τέσσεροι στίχοι εἶνε μεταφεριμένοι ἀπὸ τὸ πρῶτο τραγούδι τῆς «Κόλασης», ἐκεῖ πού ὁ Φλωρεντίνος ψάλλει ἀναγνωρίζοντας τὸ δάσκαλό του, ξεγύρνει χαϊρετώντας τον:

Or se' tu quel Virgilio, e quella fonte
Che spande di parlar sì largo fiume?...
... O degli altri poeti onore et lume,
Vaghiammi il lungo studio e il grande amore
Che m'ha à fatto cercar lo tue volume...

Θὰ μπορούσε, προσεχτικώτερα, τὸ τελευταῖο τετράστιχο τῆς «Ἐριφύλης» νὰ μεταφερθῇ στὴ γλῶσσα μας ἔτσι:

«Πατέρες, ξακουστοί σοφοί, πηγές του τραγουδιού, — φῶς και καμάρι τῶν ποιητῶν τῶν ἄλλων, — στηρίζετε τὸ ἀδύνατο, κ' ἄς μοῦ λογαριασθῇ — κι ὁ πόθος πού νάποζητῶ τὰ ἔργα σας μὲ κάνει.»

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΙΔΡΕΤΑΙ εἰς τὰς Ἀθήνας «Πρότυπο Δημοτικὸ Σχολεῖο». Σκέψεις πρακτικαί, ἐθνικαί, — τὸ ἐπίθετον ὅχι μὲ τὴν ἐλαφρότητα πού τὸ μεταχειρίζομασιν ὁἱ κάθε ψύλλου πῆδημα — ὠδήγησαν ὁλίγους ἀνθρώπους νὰ κάμουν αὐτὸ πού ὤφειλε νὰ τὸ κάμῃ ἡ Πολιτεία. Σημαιοφόροι οἱ ὀλίγοι. Ὅπως πάντα. Ἄς ἀκολούθησιν τὸ ἐπίσημον Κράτος.

Οι ὀλίγοι αὐτοὶ ἐσκέφθησαν ὅτι ἡ δημοτικὴ παιδεία, πρῶτη αὐτῇ, ἔπειτα ἀπὸ τὸ σπῆναι, ἀνοίγει τὸν δρόμον τὸν ἀληθινὸν εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ παιδιοῦ, εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ πολίτου. Εἶπαν: «Ἡ δημοτικὴ μας παιδεία, ὅλοι τὸ ξέρομε καὶ τ' ὁμολογοῦμε, τίποτα δὲν καθαρώνει. Φταίει σὲ τοῦτο ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας; Φταίνει τὰ διδασκτικά βιβλία; Φταίει ἡ ταπεινὴ θέσις καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἀμορφωσία τοῦ δασκάλου; Φταίει τίποτε ἄλλο βαθύτερο, ριζικώτερο, ὀργανικώτερο; Κ' ἐμεῖς τὸ λέμε, πῶς ὅλα θὰ φτῶναι. Μὰ προπάντων κατανοήσαμε πὼς τὰ πρῶτα νοήματα δὲ μπορούν νὰ ξυπνήσουν στὸ μυαλὸ τοῦ παιδιοῦ παρὰ μὲ τὸ

γνώριμό του γλωσσικό υλικό. Καί κατα-
 νήσαμε ἀκόμα τὴν ἀνάγκη ἐπὶ τέλους
 ν' ἀποδειχθῇ περὶ αὐτὰ καὶ μετὰ τὴν
 ἔκδοσιν, μετὰ ποίαν μέθοδο, μετὰ ποίαν
 βιβλίαν, τὸ πῶς θὰ μποροῦσε τὸ δημοτικὸν
 σχολεῖο, τὸ νοσηλικόν, νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν
 τριμεγάλον σκοπὸν του.»

Καθένας, ὅλοι, ἅς ἐνθαρρύνωμεν τὸ ἔργον. Ὁ κόσμος νὰ μὴν ἀδιαφορήσῃ. Νὰ μὴ καταδικάσῃ ἐκ προκαταλήψεως. Διαβάσετε τὸ πτόργημα ποὺ ἐτίπυσαν. Ἡ σκέψις τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, κλείει μέσα της τὴν εὐχὴν ὅλων: νὰ βγῇ το παιδί αὐτοῦ το σκόλετο μὲ «ἀνεπτυγμένο χαρακτῆρα καὶ νόηση, μὲ τὴν ὀρεξὴ καὶ τὴ δύναμη νὰ μάθῃ, γιατί θὰ κατέχῃ καὶ τὸ ὄργανο κάθε προόδου, τὴ μητρικὴ του γλώσσα».

Τὸ Πρότυπο Δημοτικὸ Σχολεῖο εἶναι τὸ ἄνθος ἐργασίας, σκέψεως μελετημένης. Οὕτε ἡμποροῦσε νὰ σταματήσῃ ἡ Ἰδέα στὴ μέσῃ τοῦ δρόμου τῆς. Προχωροῦν, φωτεινὴ πάντα, νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔθνος τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ζωὴν.

ΜΙΑΝ άσσειοτατην φάρσαν έπαιξαν μερικοι Παρισιοι καλλιτέχνη εις βάρος των «Άνεξαρτητων», των όποιων τό φρενιό Σαλονι περιέγραψε τελευταίως ό συνεγράφης μας Ίων. Άξιζει των κόπων νά την αναφέρωμεν, και μάλιστα εικονογραφημένην.

Πρὶν ἀνοίξῃ τὸ Σαλόνι τῶν Ἀνεξαρτήτων ἐστάλη εἰς διαφόρους ἐφημερίδας ἓνα φλογερὸν μανιφέστο, προκηρύσσον τὴν αἰσθητικὴν τοῦ «ὑπερβολισμού». Τὴν ὑπέγραφε ὁ μέγιστος τοῦδε ἀγνώστος, ἀλλὰ μὲ ὄνομα πολὺ εὐχρὸν προκείμενος ἑωγράφος Ἰωακείμ-Ραφαὴλ Μπορονάκι. Κ' ἔλεγε μεταξύ ἄλλων: «Ἡ ὑπερβολὴ εἰς ὅλα τὰ πράγματα εἶναι ἡ μόνη δύναμις. Ὁ ἥλιος ποτὲ δὲν εἶναι παραπολὺ φλόγιος, οὔτε ὁ σὺδανος παραπολὺ πράσινος, οὔτε ἡ μικροὺν θάλασσα παραπολὺ

Πῶς ἐξωγραφήθη τὸ ἀριστοῦργημα τοῦ Μπορονάλι.

πολύ κόκκινη, οὔτε τὸ σκοτάδι παραπολύ μαύρο... Ἄς κρημινίσωμεν τὰ ἀνόητα μουσεῖα, ἄς λακπατήσωμεν τὰς ἀτίμους ρουτίνας ἐκεῖνων ποῦ κατασκευάζουν κοινὰ για ἑξαφωτὰ... Κάτω αἱ γραμμαὶ, κάτω οἱ κυματισμοί, κάτω τὸ ψυλόδουλεύμα, καὶ ζήτω ἡ θάμβωσις, τὸ χρυσοσπινθίσημα!

Μετά μιαν ἐβδομάδα, εἰς τὸ Σαλόνι τῶν Ἀνεξαγ-
τήτων, οἱ θρηνητοὶ τῆς πρωτοτυπίας, ἐστέκοντο καὶ
ἐθαύμαζαν ἐξοτατικοὶ ἕνα λαυπαρόλογον πινακί.

όπου τὰ κόκκινα, τὰ πράσινα καὶ τὰ γαλάζια, ἀφηνιασμένα καὶ χειράφετα ἀπὸ κάθε κανόνα καὶ γραμμὴν ἐπραγματοποιοῦν τὸ ἐξωφρενικὸν κήρυγμα τοῦ Μπορονάλι. Ἡ εἰκόνα ἔφερε τὴν ὑπογραφὴν τοῦ νέου προφήτου τῆς Τέχνης, καὶ τὴν ποιητικὴν ἐπιγραφὴν: «Καὶ ὁ ἥλιος ἐκοιμήθη ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς...»

Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἐθαύμαζαν τὸ ἀριστοῦργημα, δὲν εἶχαν προσέξει ὅτι τὸ ὄνομα Μπορονάλι ἦτο διαφανεστάτος ἀναγραμματισμὸς τοῦ... Ἀλιμπορόν, ὅπως ἐπονομάζον οἱ Γάλλοι τὸν γάϊδαρον, — κατ'ὸν τὸ δικό μας Κύρ-Μέντιος.

Πραγματικῶς τὴν περίφημον ἐκείνην εἰκόνα τὴν εἶχε ζωγραφίσει ἓνα γαϊδουράκι μὲ τὴν οὐρὰν του. Δύο ἢ τρεῖς συνεργάται τῆς σατυρικῆς ἐφημερίδος «Φαντάζιο» καὶ ἄλλοι καλλιτέχναι ἐπῆραν τὸ γαϊδουράκι ἐνὸς ταβερναρίου τῆς Μοντιάρτης, τοῦ ἔδωσαν εἰς τὴν οὐρὰν ἓνα μεγάλο πινέλο, καὶ τὸ ἔστησαν ἐμπρὸς εἰς μίαν καρέκλαν ποῦ ἐχρησίμευεν ἀντὶ ὀκρίβαντος διὰ τὰ σπριζὶ μίαν λευκὴν ὀθόνην τῆς ζωγραφικῆς. Τὸ γαϊδουράκι κουνώντας τὴν οὐρὰν του περιέφερε τὸ πινέλο ποῦ ἐφρόντιζαν οἱ συνωμῶται νὰ τὸ βουτοῦν κάθε τόσον εἰς διάφορα ἐλαιοχρώματα, καὶ ἔ ζωγράφιζε νεωτερικιστικώτατα, σύμφωνα μὲ τὰς ἰδέας τοῦ Μπορονάλι, τὸ πῶς ὁ ἥλιος ἐκοιμήθη εἰς τὴν Ἀδριατικὴν.

Τὸ γεγονός ἐπιστοποιήθη διὰ πρωτοκόλλου συνταχθέντος ἐπὶ χαρτοσήμου ὑπὸ δικαστικοῦ κλητῆρος, καί, ὅταν ἀργότερα ἀπεκαλύφθη ἡ πατρότης τοῦ ἀριστοῦργηματος, ὅλος ὁ καλλιτεχνικὸς κόσμος εἰς τὸ Παρίσι ἀλλάλαξεν ἀπὸ τὰ γέλοια.

ΑΡΓΑ μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὸ Παρίσι οἱ στίχοι αὐτοῦ τοῦ κ. Μ. Μαλακάση.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΚΛΗ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟ

Τώρα σ' εὐλάβεια μνήμης, ὦ Ἀπολλώνιε ξῆσε,
Νέος μαζί κι' ἀρχαῖος — μιὰ λύπη, μιὰ χαρὰ —
Σάν ἀπ' τὸν Πραξιτέλη μαρμαρωμένος νὰ εἶσαι
Καὶ σάν ζωγραφισμένος ἀπ' τὸ Λα-Γκανταρά.
Παρίσι, 1912 Μαΐου 1910. Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

Ὁ Λα-Γκανταρά εἶναι, ὡς γνωστόν, παρισινὸς ζωγράφος, διάσημος διὰ τὰς φρυσιογνωμίας τῶν συγχρόνων λογίων καὶ καλλιτεχνῶν ποῦ ζωγραφίζει μὲ ἀπλὰς γραμμὰς.

ΕΝΑ ἐπίγραμμα τοῦ κ. Πολ. Δημητρακοπούλου ποῦ ἐδημοσιεύθη εἰς τὰς «Ἀθήνας» ζωγραφίζει μὲ δύο πινελιὰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν:

Δύο ἔχουν κυβερνήτας οἱ Κορφοὶ ἐκ τῶν μεγάλων,
Κάπο ντ' Ἰστρία τὸν ἓναν, Κάπο ντ' Ὁπερα τὸν ἄλλον.

ΜΕ δυὸ λόγια, τὰ μεγάλα γεγονότα τοῦ δεκαπενθήμερου: Ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἐδουάρδος Ζ' τῆς Ἀγγλίας καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Γεώργιος Ε'. Ὁ βασιλεὺς μας θὰ παραστῇ εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Ἐδουάρδου. Ἡρξισεν ἡ Κρητικὴ Ἐθνοσυνέλευσις· οἱ Μουσουλμάνοι πληρεξούσιοι διεμαρτυρήθησαν ἀσκόπως διὰ τὸν ὄρκον ποῦ ἔδωσαν οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὸν βασιλεῖα Γεώργιον. Ἐγιναν οἱ φρετινοὶ Πανελληνιοὶ Ἀγῶνες. Ἐξεκαθαρίσθησαν «60· τόσοι ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς. Ἐφάνη ὁ κομήτης τοῦ Χάλλεϋ.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Ὁ συνεργάτης μας κ. Θ. Χ. Φλωρᾶς, τοῦ ὁποίου ὁραῖας μεταφράσεις ἀπὸ τὰ Δοκίμια τοῦ Ἐμερσων ἐδημοσίευσαν καὶ θὰ δημοσιεύσουν ἀκόμη τὰ «Παναθηναῖα», ἀγγέλλει ὅτι ἐκδίδει εἰς τόμον, μὲ προλεγόμενά του, τὰ «Λόγια τῆς ψυχῆς καὶ τῆς Ἀγάπης» τοῦ ἰδίου μεγάλου συγγραφέως. Τμητὴ ἐκάστου ἀντιτύπου γρόσια 12, εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον Δεπάστα-Σφύρα-Γεράδου (Γαλατὰν Κων)πόλεως, ὁδὸν Μαχμουδιέ, 5).

Ἰδρῦθη εἰς τὰ Ἀθήνας «Σύλλογος τῶν Φίλων τῆς Ἱστορίας» μὲ σκοπὸν νὰ ἐνθαρρύνῃ πᾶσαν ἐργασίαν ἱστοριογραφικὴν, ἱστοριοδικηρικὴν, ἢ λογοτεχνικὴν, ἱστορικὴν ἔχουσαν βάσιν. Διαρκῆ μέλη τοῦ διαιρητικοῦ συμβουλίου τοῦ ἐξελέγησαν οἱ κ. κ. Μ. Ἐδωγγελίδης, Ι. Ζερβός, Ἀρ. Κουρτίδης, Γρ. Ξενοπούλος, Κ. Παπαμυχαλόπουλος, Κ. Ράδος καὶ Δημ. Γρ. Καμπούρογλους, ὅστις εἶναι καὶ Διευθύνων Σύμβουλος.

Νέα μουσικὰ ἔργα τοῦ Μ. Καλομοίρη ἐκδίδονται ἐντὸς ὀλίγου. Ἐνας τόμος «Κομμάτια πιάνου» καὶ δύο τόμοι τραγούδια γιὰ μιὰ φωνὴ μὲ πιάνο μὲ τὸν γενικὸν τίτλον «Ἀπὸ χωρὲς καὶ χωριά». Οἱ τρεῖς τόμοι μαζί θὰ πωλοῦνται πρὸς φρ. 12.

Εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Μαρτίου τοῦ ἀγγλοφώνου «Ἑλληνικὸν Κήρυκος» τοῦ Λονδίνου δημοσιεύεται μετὰ φρασὶς τοῦ «Πλατάνου» ἀπὸ τὸν τόμον «Σάν Ζωὴ καὶ σάν Παραμυθί» τοῦ διευθυντοῦ μας κ. Κ. Μιχαηλίδη.

ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν «Παναθηναίων»
— ἀδείᾳ τοῦ Ὑπουργείου —

Ἐκ προηγουμένων εἰσφορῶν. . . Δρ. 2,551.25
Φ. Π. Φλωρίδης, ἐκ Κων/πόλεως . . . 5.—
Σύλλογος «Πόντος», Μερζιφούντος. » 16.40
Δρ. 2,572.65

Τὸ ἀπαιτούμενον ὀλικὸν ποσὸν εἶναι 3,500 περίπου. Ὑπολείπονται περὶ τὰς 900. Καὶ τὸ ὑπενθυμίζομεν εἰς ὅλους. Ὅλοι ἐξῆσαν καὶ ζοῦν μὲ τοὺς στίχους τοῦ ἡμνητοῦ τῆς ἐλευθερίας.

Αἱ εἰσφοραὶ στέλλονται εἰς τὰ γραφεῖα τῶν «Παναθηναίων», ὁδὸς Ἀριστοτέλους 35.

ΤΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ

ΠΑΣΧΑΛΙΝΟ ΑΥΓΟ, ὑπὸ Ἠλία Κουμετάκη.